

AARBOG 1968

ÅRBOG 1968

Udgivet af

FORENINGEN AF
DANSKSINDEDE SØNDERJYDSKE KRIGSDELTAGERE 1914-18

Ved

Anton Nissen og Hans Petersen

(Eftertryk kun med kildeangivelse)

AABENRAA
HEJMDALS BOGTRYKKERI

INDHOLD:

Mindeord over Frederik Matzen (Ved Hans Petersen og Anton Nissens	5
Mindeandagten ved årsmødet i Løgumkloster 1968 (Ved provst Hans Petersen)	9
50 år efter (Af A. A. May, Aabæk, Augustenborg)	10
La guerre finis (Af Johannes Jensen, Korup)	12
»- nu kommer jeg igen« (Af Rasmus Rossen, Kværø)	16
Hjemrejsen fra Ukraine i jule- og nytårsdagene (Af Chresten Christensen, Holm)	18
Bladet i bogen sig vender (Af Jens Andersen, Graasten)	24
To sygeplejersker fra Sønderjylland i verdenskrigen 1914-18 (Af Kristine Jensen, Rejsby)	32
Soldaterminder 1914-18 (Af P. Lausen, Pommersgård)	36
En lærerstuderende kom med i verdenskrigen 1914-18 (Af Anton Nissen, Døstrup)	39
Min sidste »indsats« i verdenskrigen 1914-18 (Af Rasmus H. Damm, Toftlund)	47
Telefonist i Saint Quentin (Af Mads Dahl, Haderslev)	54
Hans Knudsen (Af afdøde Jens Holdt, Askov)	57
Slaget ved Tannenberg og Angerburg den 28. og 29. august 1914 (Af A. Jørgensen, Sønderborg)	59
Ved Somme-fronten 1916 (Af Laust Fogtmann, Skærbæk)	64
Et natligt besøg bag frontlinjen (Af L. Frandsen, Skærbæk)	66
Vor nye kompagnifører (Af Rasmus H. Damm, Toftlund)	69

To vintre i Rusland (Af Christian Nielsen, Toftum, Rømø)	71
Rekruttid i det hyggelige Aabenraa (Af Peter Clausen, Lundsgårdsmark)	74
Fra min dagbog – (Af Poul Hedegaard, Haderslev)	78
Uden mad og drikke duer helten ikke (Af M. Levisen, Thurø)	82
Seks måneder som lagerarbejder (Af Johs. Petersen, Abild)	87
Kammerat fortæl:	
En sanitetssoldat beretter (Ved Christian Nørgaard)	89
En erindring fra min tilfangetagelse 1918 (Ved † Jes Patsche)	89
Der er mere mellem himmel og jord, end vi aner (Ved M. Levisen)	90
»Røverne fra Chateau« (Ved Johan Petersen)	91
»Ni tapre sønderjyder« (Ved Christian Nørgaard)	92
Ære være deres minde	93

Kammerat Frederik Matzen

* 3. 1. 1898 † 7. 5. 1968

(3) Vi har haft den sorg og det smertelige tab at miste vor gode og dygtige medarbejder i årbogsudvalget, kammerat Frederik Matzen fra Sønderborg. Endnu ved årsmødet i Sønderborg i fjor og ligeledes omkring sin 70 års fødselsdag i januar i år var han i fuldt vigør og det i en sådan grad, at vi måtte skønne, at han endnu i mange år ville kunne leve og virke iblandt os. -

Og nu er han ikke mere - en pludselig optrædende sygdom og et fire måneder langt sygeleje, der medførte hans død i maj måned, har afsluttet et stort, et vidtfavnende og alsidigt virke. - Inden for årbogsudvalget vil vi savne ham som den betydelige arbejdskraft, han var, og vi føler trang til at udtrykke vor dybtføjte deltagelse over for hans hustru og familie i den store sorg, der har ramt dem. -

Sammen med D.S.K.-bogens mange læsere vil vi - hans arbejdsfæller - sige ham tak for hans fortjenstfulde arbejde i redaktionen af vor årbog, som vi ved, at det var ham en glæde og en kær pligt at være med i.

Sønderborg og Døstrup i november 1968.

Hans Petersen. Anton Nissen.

(4) Vi fik ej under tidernes tryk
 et bøjet mod, en ludende ryg;
 vor kamp, vort kald, hvad bære vi kan,
 end ligger gemt under synskredsens rand.
 End vor røst er uden magt
 og vor dåd uden hjem,
 og om os er alting sagt
 med det ord: Vi vil frem!
 Fremad efter livets kranse!
 tid har vi ej til at standse.

Vi ved, der end må fares i mag,
 vi går som mod en gryende dag,
 men famler ej. i mulmet omkring
 og skal ej hildes i tågernes ring.
 Har vi langt endnu til havn,
 der er vind i vort sejl,
 der er lysning for vor stavn,
 at vi ej løber fejl.
 Trøstig fremad! tændt er fyret,
 vej kender han, som har styret.

En ensom vandring ej står os an,
 vi flokkes fluks, hvor mødes vi kan;
 vort mod til farten da bliver frit,
 og det går frem, når vi kønt holder trit.
 Ja, da traver vi med sang
 over sten, over stok, -:-
 vejen bliver aldrig lang
 for den sluttede flok.
 Slut da sammen! kort er glæden;
 snart skal vi spredt ud i kæden.

Ja, snart det sker, at vi skal af sted,
 og alle våben må vi ha' med;
 de slibes alt og skærpes så smilt,
 og vi vil lære at føre dem godt,
 lære ret at gøre lyst,
 hvor vi sætter vor fod,
 og igennem livets dyst
 bære ungdommens mod;
 dagens møje, kampens lue
 aldrig i os skal det kue!

Vi hører, hvor det kalder os frem,
 vort gamle, sunkne fædrenehjem,
 der tappert bød årtusinder trods.
 men har nu hele sit håb sat til os.
 Vi skal rense det for støv,
 vogte tro, hvad som du'r,
 vi skal slynge vårens løv
 om dets vejrslagne mur.
 Danmark, uden læ af bjerge,
 vi vil dig styrke og væрге!

C. Hostrup (1884)

Fra årsmødet i Sønderborg 1967. Kongeparret nedlægger en krans ved mindestenen for de faldne 1914-18.

Et 50 års minde. Fra det store møde på „Folkehjem“ i Aabenraa, hvor H. P. Hanssen i anledning af fredsslutningen holder sin kendte tale som optakt til afstemningen og genforeningen.

Fra årsmødet i Løgumkloster 1968. Formanden Jens Andersen, Graasten, dagens hovedtaler, gårdejer Hans Andersen, Kongsbjerg, og borgmester T. Geil, Løgumkloster.

Fanemarchen i Løgumkloster.

(Fotos: Helmuth Christensen, „Vestkysten“)

Mindeandagten i Løgumkloster kirke
ved årsmødet den 4. august 1968.
Ved provst Hans Petersen.

» - lovet være Herren!
Fra dag til dag
bærer han vore byrder«
SALME 68 v. 20

(5) For år tilbage besøgte jeg ofte en ældre mand, et trofast medlem af D.S.K., forlængst har hans kammerater sænket sognets D.S.K.-fane som en sidste hilsen over hans åbne grav. Ikke så sjældent drejede samtalen ind på de år, der var »de trange tider, der langsomt skrider«, og samtalen blev mere til en enetale, den gamle mand fortalte minder fra den tid: Muntre episoder, der hjalp med til at holde humøret oppe, begivenheder, der bekræftede det gode kammeratskab i skyttegrav og understand. men også om de menneskelige værdiers fallit, nedtrampet af dårlige kammerater, og den åndelige sløvhed som forholdene let lullede ind i. Tilsidst virrede den gamle med hovedet og sukkede stiltødt: Den krig - den krig! Han løftede hovedet og så hen på et skriftord anbragt over døren mellem stue og sovekammer: Lovet være Herren! Fra dag til dag bærer han vore byrder.

Ja, om det ikke var en virkelighed, hvordan ville det så være gået? Den gamle D.S.K.er var ikke et øjeblik i tvivl om, at i krigsårene og de mange år derefter var hans liv blevet båret af Gud, at han under alle forhold var han i hans gode og stærke hænder. At det forhold sig således, ser vi nok bedst, når vi ser tilbage, for når vi overhovedet kom igennem til dagen i dag, (6) så må der have været noget, der bar os, noget, der ikke var vort eget, ikke havde sin grund i vor egen kraft og evne.

Er vi i det dybe, er vor Gud også der! Den dag venen faldt ved Marne, den dag hustruen, kæresten, forældrene modtog det budskab, at ham, vi holdt så meget af, ser vi ikke mere - den dag var Gud der også for at bære med på byrden. Han har kræfter, så han kan, og kærlighed, så han vil.

At leve i tro på Gud er ikke en forsikring for, at alt går nemt og glat for os. Vi er altid undervejs fra den ene dag til den næste, og på denne vej byttes byrder os på af andre, og nogen er vi selv skyldige i, fordi vi er de syndere, vi er. Troen letter ikke vort livs tornyster, men gør os det muligt at bære det. En vagabond sagde til mig en dag: De er altid garderet, for De får Deres gode månedsløn, men jeg må tage til takke med, hvad der falder af ved dørene. Han har selvfølgelig ret, men ser vi bort fra den materielle sikkerhed, lever vi så ikke alle af, hvad vi får ved dørene? Guds nåde er ikke en kapital, vi frit kan hæve af. Den gives os fra dag til dag.

Den dag kommer, da ingen af os mere er undervejs, der er ikke mere noget: Fra dag til dag. Men Gud bærer os. Maren Sørensen, Valsbøl, der led og stred med så mange hjem i de tunge tider, bestemte, at der på hendes gravsten skulle stå: Håbets kraft skal oprejse Guds børn til evigt liv.

Håbets kraft er ikke noget, vi besidder, men er alene Jesus Kristus. - Amen.

Hans Petersen.

50 år efter

(7) I slutningen af 1916 kom der et vendepunkt i krigen, og vi begyndte at håbe på en snarlig afslutning. Den russiske front stagnerede, og der var tilsyneladende ikke brug for så mange derovre mere. Det blev heller ikke den panikagtige flytning til den franske front som i efteråret 1915, og en hel måned lå vi ved Sisonne langt bag ved fronten og eksercerede. Til gengæld blev forplejningen sløjere og sløjere. Der gik også rygter om fredsforhandlinger, og vi hørte om revolution i Rusland. Det måtte altså betyde, at nu kunne vi snart komme hjem! Nok var eksercitsen hård, men det havde jo sine fordele at bo i barakker i modsætning til jordhulerne i skyttegravene, og vi kunne også få vasket vort undertøj og holde os nogenlunde fri for utøj.

Men pludselig den 12. december skete der noget: Opbrud, jernbanerejse, hen og tilbage for til sidst at ende den 24. december om eftermiddagen i Saulces Montclin. Denne uventede omflakken langs fronten foruroligede os, og den må også have overrasket vor forplejningsafdeling. Vi havde fået vor to-dagesration inden opbruddet og ventede derfor den normale tilling, da vi endelig nåede vort kvarter. Naturligvis var vi klar over, at posten nok ikke kunne finde os under disse forhold, men vore normale rationer og vor varme »Fus-slappensuppe« ventede vi da ganske bestemt at få en højhellig juleaften.

Det blev aften, og vi ventede forgæves, så det blev en trist juleaften. Den sidste krumme tørt brød var allerede fortæret om morgenen, og trods ihærdig søgen i omegnen var der intet spiseligt at opdrive. Vi lagde os på vore tæpper og sang nogle julesalmer, men der var ingen julestemning, tværtimod. - Men, trods alt, det kunne have været værre, og til sidst faldt vi da i søvn. Næste dags eftermiddag kom endelig de savnede (8) forsyninger frem. Feltpræst Rogge afholdt julegudstjeneste på torvet, så nu kunne vi endelig fejre jul.

Vi lå lige bag ved fronten, og dagen gik med gravning af skyttegrave og »Stollen«, et temmeligt hårdt arbejde i den hårde kalkjord. Jeg var derfor ikke sen til at efterkomme en opfordring om at melde mig i efterretningsafdelingen til uddannelse som »Blinker«, Allerede i Aabenraa var jeg blevet uddannet som signalist, så det var en naturlig fortsættelse og udnyttelse af mit kendskab til morsealfabetet. -

Min lyssignaltrop - tre mand - blev tildelt kompagnichefen for 11. kompagni, og vor opgave var at holde forbindelse med en modstation ved regimentsstaben fra et overdækket rum, der dog ikke var bombesikkert. Normalt holdtes forbindelsen vedlige over telefonen, men så snart ledningen blev afbrudt, og det skete ofte, måtte vi træde i funktion.

Vi sad på højde 185 ved Ripont. Det var et strategisk vigtigt punkt, omkring hvilket kampene bølgede frem og tilbage i flere måneder. Vi opholdt os i en 10 meter dyb »Stollen« med kun to udgange. Den 24. februar blev den ene nedgang skudt sammen. Mellem salverne forsøgte vi at grave indgangen fri, og først da det var lykkedes os at få et åndehul mellem knækkede planker, kalk og sten, turde vi atter gå ned i vor hule. -

Efter tre uger i dette helvede blev vi afløst, men kun for at komme tilbage til et lignende sted. Et halvt år tilbragte vi her, skiftevis i ro og forude. Intet under at navne som højde 185, Keilberg, Pohlberg, Hochberg og Kanonenberg eller Epoye, Souvain Tahure, Ripont og Cernay ved den gamle Romervej mellem Reims og Verdun har bidt sig fast i erindringen. Øredøvende brag og ikke et øjeblik uden hvirvlende kalkskyer og krudtdampe, som

hindrede alt udsyn, indtil de fordeltes og drev fort med vinden, og indtil spillet begyndte påny. - Mange dage var forbindelserne udelukkende mulige ved ordonnanser og bude.

I 1956 kørte vi ad denne nu fredelige landevej mellem skovklædte højder, og to kilometer sydøst for Somme-Py kom vi til en vej gaffel, hvor der var anbragt et militært forbudsskilt: Champ de tir! - Nå, den ene af vejene måtte vel være passabel, så vi dristede os til at køre i retning mod Ripont (jeg (9) har et gammelt kort over disse egne fra 1914-18). Det varede dog ikke længe, før vejen blev dårligere, og det viste sig alligevel nu, at vi var kommet ind i øvelsesterrænet, nemlig et stort område, der var bevaret uændret siden 1918. Der sås granathuller, rester af løbegrave og skyttegrave, men alt tilgroet med græs og ukrudt, hist og her med buske og store områder med skov. - Vi var ved at blive betænkelige ved at have trodset forbudsskiltet. Endnu havde vi dog ikke mødt nogen militærpost, og vi kørte videre. - Midt i den gamle tilgroede slagmarks vildnis finder vi pludselig en lille mindesten, der fortæller, at her lå Ripont. Både Ripont og Tahure blev fuldstændig jævnet med jorden og altså ikke genopbygget. Mindet om krigen blev uhyggeligt levende; man mærker krigen som noget nærværende, når man tænker på de rædsler, der her udspillede den gang. Og en enkelt episode dukker dog op i erindringen:

I vor blinkstation, der kun havde en bølgeblikplade til tag og i flugt med terrænet, mærkede vi en dag pludseligt et voldsomt stød - vi ventede et større brag - men det udeblev, og vi for ud for at se, hvad det var, men nåede lige at øjne en 30 cm granat, der rullede ned ad skråningen tæt forbi vor blikplade og forsvinde i et granathul. Det var en blindgænger - heldigvis.

I september 1917 var jeg på orlov, og da jeg kom tilbage, var regimentet flyttet til egnen ved Verdun, foreløbig på vestsiden af Meusefloden. Kampene omkring »Døde mand« var gået i stå, så her var temmelig fredeligt, men hele terrænet var et bundløst ælte, så vi var ikke kede af, at vi hen imod jul fik vinter med frost og sne, hvad der vist ellers er ret usædvanligt her. - Juleaften lå vi i reserve ved Dannevoux, og her fejrede vi jul med grantræ, øl og julesalmer. Kirken var en ruïn som de fleste huse, men et større rum i et næsten uskadt hus brugte vi som festsal; en violin og et par orgelpiber, hentet i kirken, suppleret med nogle hjemmelavede instrumenter erstattede orgelmusikken.

Efter nytår måtte vi over på den anden side af floden, hvor det gik livlige re til. Særlig adgangsstierne til forreste linje på fort Haumont var farlige på grund af spærreild, men takket være de præcise salver fra det franske artilleri var man hurtig (10) klar over, hvor og hvornår man kunne komme helskindet igennem.

Tyskerne havde på det tidspunkt vist opgivet at tage Verdun, men at de havde andre planer, opdagede vi efterhånden: Forårsoffensiven den 21. marts. Fremstød mod Paris ved Soissons den 8. juni og mod Marne den 15. juli 1918. - Jeg blev lettere såret den 5. april foran Amiens, men nåede tilbage til den mislykkede 3-dages kamp ved Soissons 8.-10. juni, og mens de andre kæmpede sig frem til Marne for anden gang, hvilede vi ud i Lothringen.

At krigen nu endelig gik mod slutningen, erfarede jeg af de sidste breve hjemmefra, da min far sendte mig udklip af danske aviser, der fortalte om friske amerikanske troppers gennemsbrud øst for Reims og hans bemærkninger om, at der nu var udsigt til, at § 5 endelig syntes at kunne gå i opfyldelse. - I begyndelsen af september overtog vi den fremskudte stilling ved Marne, hvorfra vi dog snart, men langsomt og sikkert blev drevet tilbage over Aisne, Chemin de dames, gennem det nu fuldstændigt ødelagte Mauregny, ja. helt op over Sissonne og Montcernet for at standse et par dage ved den belgiske grænse, mens våbenstillandsbetingelserne blev dikteret i Cornpiegne-skoven. -

Den 2. december gik vi ad en interimistisk pontonbro over Rhinen syd for Bonn og nåede den 8. til Marburg an der Lahn efter en spadseretur fra Marne på omkring 600 kilometer. - Hjemrejsen herfra med jernbanen i de sidste dage før jul er en hel historie for sig.

A. A. May, Aabæk pr. Augustenborg.

La guerre finis

(11) Hen mod aften i skumringen hin mindeværdige dag, den 11. november 1918, gik en ældre kone over slagmarkerne nord for St. Quentin. Hun var en statelig kvinde, men hendes ansigt var græmmet og sorgfuldt - krigens rædsler havde sat sine spor. Ved Verdun havde hun mistet sin mand, og ved Laon var hendes eneste søn skudt ned i luftkamp, så hun kunne ikke rigtig glæde sig til freden, for der kom ingen hjem til hende. Mens hun sådan gik hurtigt fremad, syntes hun at bemærke en skikkelse, der sad på jorden lænet op imod en afskudt træstamme, og hun fornam en stemme, der sagde: »Jeg er så træt, jeg kan næsten ikke mere; nu har jeg i over fire år skåret livslinjerne over på unge intelligente og tapre mænd i millionvis og i deres bedste alder. Nu vil jeg hvile, thi jeg er døden«. - Det gav et sæt i kvinden, hun så op og hastede videre. -

Javel, dødens store høst var forbi; alle domkirker verden over forkyndte med dumpe slag klokken 11 den 11. november 1918, at våbenstilstanden var vedtaget og krigen forbi. Hvordan forhandlingerne forløb, der endte i Compiègne-skoven og alt det, skal jeg ikke dvæle ved, da der om dette emne er skrevet bøger i tonsvis og af alle deltagende nationer.

Men jeg skal lige nævne, at en af dem, der slog i bordet i den tyske rigsdag for at få myrderierne afsluttet, var socialdemokraten og jøden Mathias Erzberger. Desværre blev han på en spadseretur i Schwarzwald skudt ned af to unge fanatikere i året 1922. De forskansede sig under flugten i borgruinen Saleck i Thüringen, hvor de så blev likviderede. -

Een ting vil jeg dog gerne opfriske nu efter 50 år, og det er de betingelser, som de besejrede måtte acceptere:

- 1) Troppernes forbliven i deres stillinger og kvarterer i 24 timer, og så rømning af alle besatte områder for at muliggøre befolkningens tilbagevenden til deres hjemstavn.
- (12)
- 2) Udlevering af 3000 kanoner, 30.000 maskingeværer, 3000 minekastere og 2000 flyvemaskiner - og alt dette i god stand.
- 3) Afståelse af brohoveder ved Rhinen. - Udlevering af 5000 lokomotiver, 150.000 jernbanevogne og 5000 motorlastvogne med reservedele og ligeledes i forsvarlig stand.
- 4) Oplysning om udlagte sø- og landminer med »Verzögerung« samt hjælp til deres opøgning og ødelæggelse. Øjeblikkelig udlevering til alle pågældende lande af krigsfanger uden gensidighed. Opgivelse af Bukarest og Brest-Litovsk- fredstraktater.

5) Endelig udlevering af seks slagkrydsere, de ti bedste slagskibe, otte lette krydsere, de 50 bedste torpedojagere samt alle u-både.

Og alt dette med ret til for de allierede at opsige våbenstilstanden i tilfælde af misligholdelse med 48 timers varsel.

Alt dette blev stadfæstet og undertegnet af underhandlerne, og således overgav tyskerne sig magtesløs og forsvarsløs til sine længe pinte men nu sejrrige fjenders forgodtbefindende. - Dette var en line indsprøjtning for hukommelsen, og så går jeg over til at fortælle om mine egne oplevelser fra den dag, og til jeg stod i hjemmets stuer.

Natten mellem den 10. og 11. november blev vi trukket ud af skyttegraven og tilbage i ro til en velfortjent hvile, idet vi havde været indsat, siden englænderne brød igennem den 18. juli ved Amiens og Montdidier. Nu den 10. stod vi efter i snart fire måneder at have ført »den brændte jords« strategisk ved tilbagetoget på grænsen mellem Frankrig og Belgien. Her nåede fredsbudskabet os. -

Klokken ni om formiddagen skulle vi som sagt længere tilbage - det var altså den 11. Undervejs mødte vi en ordonnansofficer fra bataljonen, der kom galopperende og råbte til os: »Friede - Friede«, Efter at have konfereret med kompagnichefen kom kommandoen: »Kehrt, march, zurück in die alten quartiere!« - Først stod vi bomstille, men så brød jubelen løs. Nogle knaldede geværet i vejen, andre hev det ind over hegnet. På en mark ved siden af vejen var en pige i færd med at tage (13) roer op. Hun blev fluks hentet, og vi opførte runddans omkring hende. Hun var mindst lige så glad som vi. - -

Næste dag ved middagstid begyndte så tilbagetogsmarchen. Englænderne kørte daglig forbi os for at ordne kvarter der, hvor vi var rykket ud om morgenen. Somme tider fik vi ordre til at forlade kvarteret klokken fire om natten, fordi englænderne skulle ind. Ellers har vi ikke ligget ude en eneste nat. Alt hos os gik efter en snor, og trods alt var der dog fem millioner mand undervejs på vejene hjemefter mod den tyske grænse, men englænderne var i hælene på os hele tiden. -

En aften blev vi indkvarteret i en større by, og vi fik strenge advarsler om ikke at gå ud uden våben, da belgierne var »hadefulde« og hævngherrige. Min kammerat og jeg vovede det nu alligevel - og uden våben. Da vi ville have os en øl, dumpede vi ind i en »Estaminet«. Lokalet var fyldt af krigsfanger: Franskmænd, belgiere og italienere. Vi ville nu ikke sådan stikke halen mellem benene og stikke af, men fik vore to øller og placerede os ved et bord mellem to vinduer. Allerbedst, som vi sad der og drak vor øl, kom flere af fangerne hen til vort bord og skålede og råbte: »La guerre est finie« og »Allemand kaput, Krieg vorbei«. Vi var alles ammen kammerater igen, og alle var vi glade over at have bjerget livet og nu kunne fortsætte mod hjemmet. -

En anden gang blev regimentet kaldt sammen på en stor plads, og regimentskommandøren holdt en tale til os, hvori han opfordrede os til at holde disciplin og orden. Revolutionen var jo imidlertid også trængt ud til os, sagde han, men vi var gardister, og han henstillede til os at følge ham til Berlin, »denn die Spartakisten wollen uns den Einmarch in Berlin verwehren«, Men det var der ingen af os, der ville, ingen ville lade sig slå ihjel foran Berlins porte nu, efter at vi var kommet helskindede så vidt og havde reddet os igennem alle tiders største krig. -

Vor lange vej hjem gik over Eifelbjergene og Hohes Venn ned mod Rhinlandet. Det var en skøn egn med høje, smukke klippepartier og meget stejle veje og dybe, sorte slugter. Bagagehestene kunne næsten ikke trække vognene opad og næsten ikke holde dem, når det gik nedad, så vi måtte lægge sten (14) under hjulene, når vi skulle holde, for at hestene

kunne hvile og puste lidt. - Men til trods for, at der blev passet godt på, så skete der dog alligevel et grimt uheld for os. Ned ad en meget stejl og stenet vej knækkede en vognstang på skrå, en meter fra kobbelen. Den meget spidse vognstang blev af den efterfølgende vogns vægt jaget ind i hestens bryst bag det venstre forben. Da hørte jeg for anden gang en hest skrig, og det så forfærdeligt og klagende, at man aldrig glemmer det. Den sårede hest holdt igen, den anden trængte på, kusken sprang af, og heste og vogn tøj kørte over kanten og forsvandt i det bundløse dyb. -

Som jeg skrev, var det anden gang, at jeg hørte en hest skrig. Første gang var et årstid i forvejen under påskeslaget ved Vimy i foråret 1917. En ambulance var på vej til Petit-Vimy efter sårede. Den store landevej fra Lens over Vimy til Arras kunne ikke benyttes på grund af beskydningen, så der blev kørt et stykke inde på marken ved siden af. Jeg var tilfældigvis i byen efter forplejning, da der kom en salve af middelsvære granater, og en sådan slog ned foran ambulancekøretøjet, slog den ene hest ihjel, dræbte kusken, der faldt død ned af bukken, ramponerede vognen og sårede den anden hest. Det stakkels dyr havde fået underkæben slået glat over, så den hang og dinglede ved et par hudtrævler, og så var det, at den skreg. Selvom man har hørt mange slags skrig og brøl, så var dette så hjerteskræende, at vi næsten stivnede, men inden vi kunne fatte os, kom en mand styrtende, og med en revolver befriede han det arme dyr for dets lidelser.

Nå, det var altså et lille sidespring, og vi nåede ned til Rhin landet, hvor vi ca. otte dage før jul overskred floden ved og i Bonn. Der skete såmænd mange ting på den tilbagerejse. Den spanske Syge huserede blandt os, der blev drukket tæt fra de forladte depoter, »spisens« hamstrerkiste blev tømt o. s. v., o. s. v. Inden vi gik ud på Rhinbroen, hilste generalen af med os ved en lille parade. Men da vi i »Trit« gik ud på broen - det var en hængebro - begyndte den at svaje, og så blev der råbt »ohne Trit« med det resultat, at broen blev rolig igen. Da vi kom på den anden side af floden og i kvarter, blev der også hos os dannet »Sol-datenrat«.

(15) Endnu, mens vi gik i bjergene, var der stor utilfredshed med de lange marchture, og man lovede os, at så snart vi kom over Rhinen, skulle vi kunne blive kørt i tog, og det glædede vi os til. Men loven er ærlig, dog holden besværlig, og enden blev da også, at vi måtte gå. Det blev til en lang tur, tværs gennem Tyskland og helt til i nærheden af Kassel, hvor vi et par dage lå i en by, der hed Bergen, men nu havde vi også fået nok af at gå.

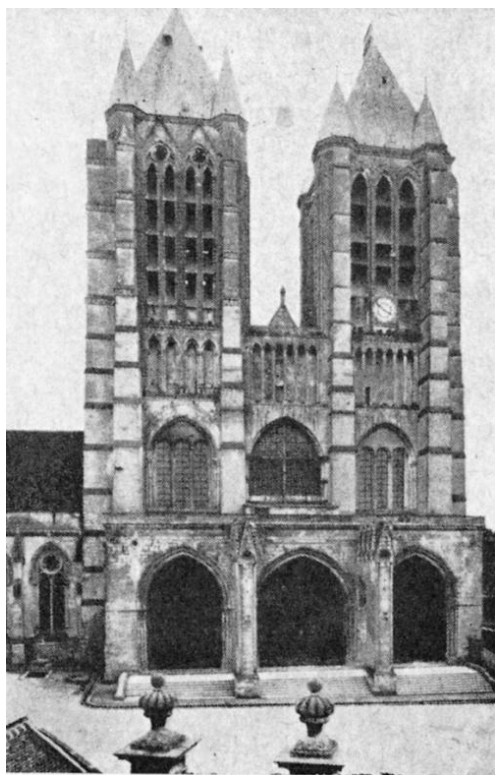
Julen nærmede sig, og vi ville hjem nu og ikke opleve en femte jul borte fra hjemmet. Jeg blev som ordfører sendt til kompagniledelsen for at forlange papirer til hjemrejsen, og det skulle være nu, så vi kunne nå middags toget i Kassel, der gik mod nord efter Hamborg til. Der var stillet kompagniet et ultimatum med trussel om uro og oprør, hvis vi ikke fik vort ønske opfyldt. - Det gik i orden, og med smalsporet bane kørte vi så forbi kejserslottet »Wilhelmshöhe« til Kassel, hvor der var trængsel alle vegne på sporvogne, gaderne og på banegården af hjemvendende soldater. Min ven, Hans Hansen fra Skovbøl, og jeg trængte os ind i det første tog, der gik nordpå efter Hamborg til.

Så - nu var vi på den rigtige side af tilværelsen, for nu var vi på vej hjem og mod jul. Togene var kolde, vinduerne i stykker, og vi frøs som små hunde, men trods alt, humøret var højt. Fire gange havde vi fejret jul i felten; når vi denne gang kom hjem, kunne vi blive der og skulle ikke tilbage igen. Det gik langsomt, både den 22. og 23., og endelig den 24. kl. 21, juleaften altså, nåede vi Flensborg. Men der gik ikke flere tog nordpå den dag. Vi fandt så ud af, at vi kunne komme fra Flensborg til Sønderborg. Det gjorde vi og stod af i Tørsbøl, hvorfra vi gik til Hans hjem i Skovbøl, hvor vi ankom kl. 24 juleaften. Hans for-

ældre var gået i seng, da de ikke ventede os mere den dag. Hans mor stillede lidt efter med langkål og flæsk. Mæt og veltilpas sov jeg der den nat. Juledagsmorgen tog jeg med »æ Kleinbahn« til Aabenraa og gik så til mit hjem i Stollig (fire-fem km). Her stod min mor og søster på trappen for at gå i kirke (min far døde i 1905), men nu blev de hjemme. Så var da den krig forbi. Jeg havde fartet rundt i de fleste af Europas lande. Jeg havde set megen gru og elendighed, og (16) jeg kan til fulde bifalde H. A. Wells ord: »Der eksisterer ikke nogen løgn, der er større end den, at mennesket er et fornuftsvæsen, for krig er kun dårskab, sinds-syg dårskab, helvedes dårskab«.

Troner var styrtede, et kejserrige søndret til ukendelighed, og grænser flyttede. Millioner af mænd var døde og sårede, store lands trækninger lagt øde og alt til menneskehedens ubodelige skade. - Mig var det gået bedre end de fleste. Jeg havde ikke været såret eller i krigsfangenskab og har endnu mit gode helbred. Jeg vil antage, at vor D.S.K.-afdeling blev startet med 70-80 medlemmer, nu er vi her kun 20, der har mulighed for at opleve 50-årsdagen i år.

Johannes Jessen, Korup.

Katedralen i Noyon.

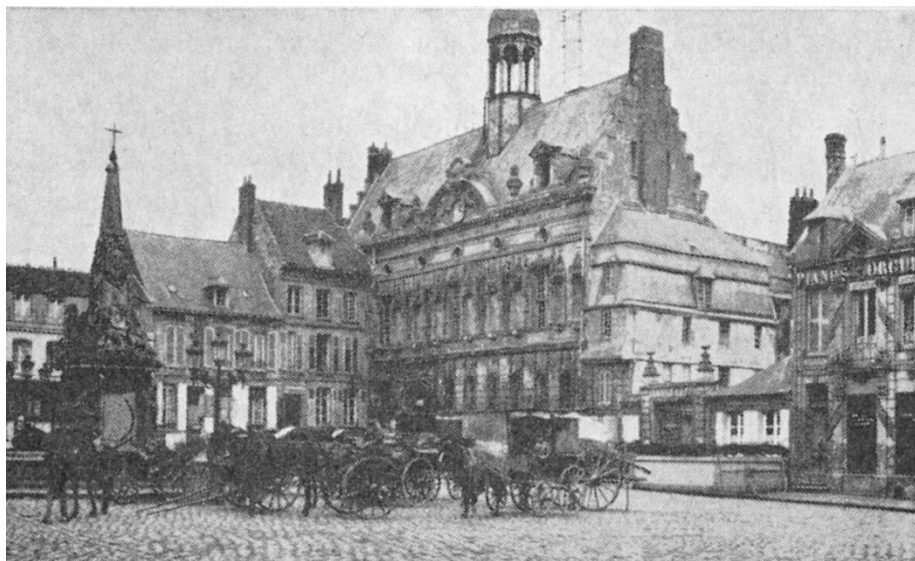
»- Nu kommer jeg igen«

(17) Den 1. november 1900 kom jeg ud at tjene som ni-årig og var 12 år i samme plads til 1912, da jeg blev syg og måtte opereres to gange. Jeg lå på sygehuset i Aabenraa fra 5. december til 17. marts 1913.

Den 15. oktober samme år blev jeg soldat i Neumünster, og en kold decembermorgen stod vi på kasernepladsen og frøs men blev så jaget rundt om vandtårnet, og fire af os her oppe fra blev bagefter under den løbetur. Korporalen råbte og skreg: »Natürlich die Dänen, die von da oben«. Vor løjtnant, der førte kommandoen, tog vort parti og sagde: »So eine Anrede verbitte ich mir aufs Strengste«. Og korporalen fik en ordentlig irettesættelse over for hele kompagniet.

Fordi jeg var blevet opereret to gange i 1912-13, slap jeg for de anstrengende øvelser og lange marchture. Når vi var opstillede på pladsen om morgenen, og kompagniføreren overtog hele sværten, hed det for det meste: »Der Rossen kann austreten«, og så blev jeg hjemme.

Da så krigen kom i 1914, forblev vi i garnisonen til den 8. august, men derefter sendtes vi til Flensborg og Smedeby og også til Angel, hvor vi var til den 22. Samme aften gik det løs med jernbane til Landen i Belgien, hvor vi ankom efter to dage og gik i bivuak uden for byen, men dagen derpå gik det til Løven. - Det var en mærkelig tavshed, der lå over byen, vi var jo ubudne gæster! Uhyggeligt - i denne time var vi alle glade ved at have Vorherre med hjemmefra. Hvor var det en urolig nat for os, men næste morgen rykkede vi ud, og det var godt. Artilleriet beskød Løven, og snart kom alle de hvide flag til syne: Byen havde overgivet sig.

Rådhuset i Noyon i Frankrig

(18) Da vi i september kom ind i Frankrig, mødte vi de første skarer flygtninge; de gik i den ene side af vejen og vi i den anden. Det gav os vand i øjnene at se på dem, se gamle og børn med lidt af deres ejendele læsset på trillebør og trækvogn. Og hvorhen skulle de? Hvor kunne de finde husly? Alt var uvished for dem. - Fra den 15. til den 19. september kom vi i kamp med franskmænd i de store skove, og vi havde store tab, men alle vore sårede, som vi havde lagt hen i kirken i den lille by, blev taget til fange. Jeg skulle melde mig hos lægen, da hans tjener var »vermisst«. Vi blev trukket tilbage og fik »Ersatz« for vore tabte styrker.

Nu kom vi til en lille by, hvor vi søgte ro og hvile for natten på rekvirerede madrasser. I en lukket seng fandt vi en gammel dame, der ikke var kommet bort med de andre flygtninge, og hun lå på seks madrasser. En kammerat, der kunne lidt fransk, snakkede de fem fra hende, så vi fik også et godt leje den nat. Næste morgen fik hun det hele tilbage igen, da vi skulle videre, men vi fik kaffe, og da vi sagde farvel, hilste hun os med ordene: »La guerre fini auto vite«, d. v. s. hun ønskede, at krigen snart måtte få ende. -

Samme efterår begyndte skyttegravskrigen. Den første jul holdt vi i jordhuler ved Noyon, hvor man i fredstid dyrkede (19) champignon til Paris. - 1915 og 1916 gav os store tab, idet vi varmede i forskellige offensiver. - 1917 var fødevarerne knappe hele året ud, og en hamborger gav et vers til bedste for os. Han sang ved modtagelsen af sin ration: »O, Deutschland hoch in Ehren, du kannst de in Volk nicht mehr ernähren«. - 1918 blev det sidste år, men det var også det strengeste for os alle. Vi var den 11. november nede i Elsass-Lothringen. Det var en underlig dag. Vi kunne ikke med det samme fatte det, der skete. Men vi kom hurtigt tilbage, nær ved Rhinen, som vi var, og allerede den 12. gik vi ind i Bayern, men nu var det de nyvalgte »Arbeiter- und Soldatenräte«, der havde ordet, og slemt var det for dem, der hidtil havde befalet, nu at være sat helt ud af spillet.

Lidt senere gik rejsen hjemad, og vi nåede langt om længe Lockstedt nede i Holsten, men den 18. december midt om natten nåede jeg Felstedskov og bankede og kaldte ved vinduet: »Nu kommer jeg igen«. Alle blev vi glade ved gensynet - der blev snakket om alt og alle og også om dem, der blev derude, og ikke mindst om det hjem, der havde mistet fem sønner, som alle var i min alder.

Far har altid været meget dansk, som vi siger, og han var stærkt optaget af det, der var i vente. Der var blevet holdt møde på »Folkehjem« den 17. november. Den 1. januar kom jeg i plads i Bovrup, for nu gjaldt det om at tjene penge. Om aftenen på afstemningsdagen den 10. februar var der fest på Albrechtsens Kro, og der var jubel. Sønderjylland havde jo den dag stemt sig hjem til Danmark. Den 15. juni var der genforeningsdag, men nu meldte problemerne sig: Valutaspørgsmålet, kroneombytning fra mark, omlægning af bedrift m. m. efter dansk o. s. v.

Jeg har altid ønsket at få et husmandsbrug, men der skulle 2000 kroner til for at komme i betragtning. - 1. oktober 1922 begyndte vi at bygge ved Kværnholdt i Bylderup-Bov sogn, og den 15. maj 1923 holdt vi bryllup. - 1926-27 kom kronen i pari, og det var vel godt, men dog ikke for os alle. Alt blev dyrere, og pengene var jo ikke rigelige i forvejen. - Så kom krisen i (20) 1930 med de så velkendte bundpriser. (En gris 5,00 kr. og en kælvekvie 150,00 kr. o. s. v.)

Efter otte år på Kværnholdt kom jeg til Kværns og overtog min kones hjem, på hvilket der hvilede en stor aftægt, som vi måtte udrede i 22 år, og det var ikke lette kår, vi der gik ind til, da vi var seks personer, der både skulle fødes og klædes. Men min kone har været mig en uvurderlig hjælp, og med sparsommelighed og nøjsomhed er det gået. -

*

1940 kom den anden verdenskrig, og den 9. april gik tyskerne over grænsen og besatte Danmark. Vi havde dem på nærmeste hold, idet de arriverede langs Hokkerup-Kværsvejen, hvor de blev modtaget af raske, danske enheder, og kampen varede et par timer, hvad der kostede flere af vore soldater livet. - - Æret være deres minde!

Klokken 11 blev kampen afblæst - vor gamle konge greb ind og manede til ro og orden og sluttede med et »Gud bevare Danmark«. - Krigen var slut, foreløbig da, og alle kunne dagen efter gå til deres daglige dont.

*

Tilbage til 1918. De tusinde af flygtninge, der har måttet forlade deres hjem, kunne kun finde det i ruiner. Og forplejningen! Hvor var den mangelfuld, og det gik ud over kvinder og børn. Alt dette i erindring kunne vi og mange være glade og tilfredse, men: Ære være vor gamle konges minde!

Rasmus Rossen, Kværs.

Hjemrejsen fra Ukraine i jule- og nytårsdagene

(21) I mit forrige indlæg fortalte jeg om vor lange ventetid inden vor hjemrejse fra Syd-Ukraine. Alt har en ende, dog har pølsen to, siges der jo i et ordsprog. Endelig slog også for os befrielsens time. Ved fælles pengehjælp fra os alle, og ved hjælp af et par af vore kammerater, som før deres indkaldelse var uddannet som jernbanemænd, fik de de ukrainske jernbanefolk til at sætte en togstamme sammen den 12. dec. Den 17. dec. blev vi indladet, 1. battl. Lstreg. nr. 9 med tilhørende maskingevær-komp., en artilleriafdeling og nogle kommandanturer, 5-600 mand. Hestene, ialt 34, var indladet den 13. dec. Den 22. dec. forlod vi Suamienka.

Alt gik glat indtil den 23. dec. om aftenen. Vi blev stoppet midt inde i en skov. Kommandanten ved et russisk kommandantur forlangte vore våben udleveret. Han var stærkt beruset, men ved forhandling imellem ham og medlemmerne af vort soldaterråd fik vi lov til at køre videre imod at aflevere nogle geværer og lidt ammunition.

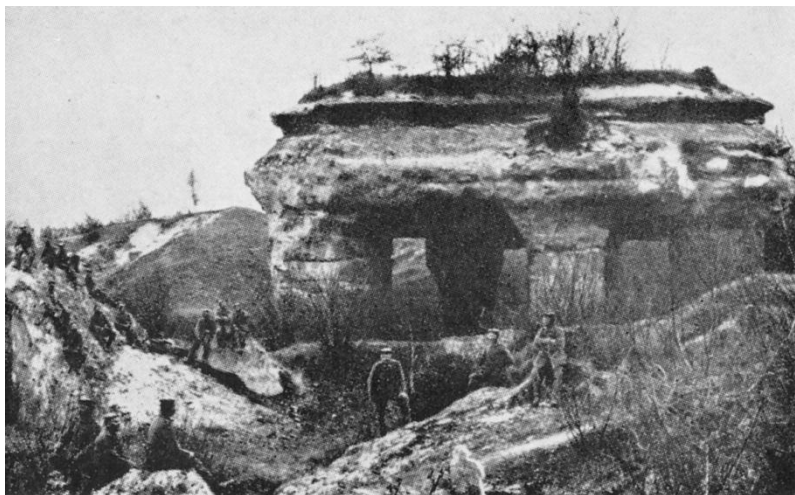
Juleaftensdag oprandt. Det var den tredje juleaften, jeg tilbragte borte fra mine kære derhjemme, og mange tanker gik denne aften til hjemmet i Holm, hvor mor og far sammen med et daglejerpar fejrede juleaften. For dem var det den triste juleaften i deres liv, da de ikke vidste, om jeg var levende eller død. Der var blevet købt rigeligt af fødevarer til hjemrejsen. En kammerat fra vort feltkøkken tilberedte en steg, som blev fordelt imellem os, så sulten gik vi ikke til ro. Vi prøvede at synge julesangen »Stille Nacht, heilige Nacht«. Vi fik det første vers sunget, så forstummede sangen. Tankerne var hjemme hos vore kære. Juledags eftermiddag gjorde toget holdt ud for (22) en lille station. Vi benyttede lejligheden til at få os en kop varm te. Da fik vi rigtig øjnene op for, hvor forbitret befolkningen var på

Lazaret i krigsfangelejren Güstrow

Orloven begynder i ekvipage

Klippetempel i Chiry

Kalkstenshule i Le Hamel

En soldat har i hulens vægge hugget nogle af de allieredes store mænd

os. De hent ydede til, at når vi først kom til den næste station, ville vi få at mærke, at vi var uønskede i Ukraine. Kl. ca. 14,30 kørte vi ind på banegården i Kasatin, et jernbaneknudepunkt. Toget holdt, lokomotivet blev koblet fra; mand og mand imellem blev der drøftet, hvad der nu ville ske. Det skulle vi snart erfare. Vi kikkede ud til begge sider, og da så vi, at rundt om banelegemet var der i hesteskoform gravet skyttegrave, overalt pegede geværer og maskingeværer imod os. Til samme tid kom der et pansertog kørende frem og tilbage, også spækket med maskingeværer. Det så alt andet end hyggeligt ud. Vort soldaterråd var steget ud af toget og forhandlede med petluratropperne (militis) om at beholde vore våben til at forsvare os med på resten af rejsen. Men så skete det. Uden befaling fra deres Officerer begyndte nogle at knalde løs på toget. Det smittede, og så blev der skudt fra alle sider. Hvorledes jeg kom ud, ved jeg knap den dag i dag, det gik i en fart, jeg kravlede under toget og nedad den dybe banedæmning ved siden af.

Beskydningen eller overrumplingen varede kun et kvarters tid. Så blev vi omringet fra alle sider. Man må tage i betragtning, at det var en landstorms bataljon, og som før omtalt, med undtagelse af maskingeværkompagniet, var de alle i 40-46 års alderen. Desuden fik vi jo ikke maskingeværene med ud, de var alle sammen med al vor ammunition i en bestemt vogn. Til at forsvare os med havde vi kun vor karabin og nogle patroner i patrontasken. Overmagten var for stor og som nævnt måtte vi efter godt et kvarters tid række geværene i vejret og overgive os. Vi fik så ordre til at aflevere alle våben.

Sønderskudt gods i Rusland

På en åben plads foran stationsbygningen overvågede de afleveringen af maskingevæ-
rer, geværer, sidegeværer og ammunition, om det så var lyspatronerne, måtte de afleveres.
Vognene med artilleriafdelingen var under overrumplingen blevet koblet fra og med et
andet lokomotiv foran ledet ind på et andet spor. Der skulle have været et (23) par tyske
soldater med på lokomotivet for at holde det russiske lokomotivpersonale i skak, men bag-
efter er man jo altid klog. Vi blev derefter jaget ind i vognene, men det blev os indprentet,

at hvis der blev fundet våben skjult, ville de, der var i den vogn, blive skudt. Uheldigvis fandt de en revolver i vor vogn, og humøret var på frysepunktet. En kammerat, en schlesinger, som kunne tale russisk, forklarede dem, at revolveren tilhørte et af soldaterrådsmedlemmerne, som var til forhandling med deres officerer. De tog forklaringen for gode varer, og vi slap med livet i behold. Vore tab var 4 døde og 25 sårede, desuden nogle heste, som enten var blevet dræbt eller måtte skydes. Dørene til vognene blev lukket og plomberet, vi var fanger. Det blev dog kun for et kort tidsrum, ca. ½ time, så blev plommen revet alf, og ind ad døren stormede pøblen, plyndrende, hvad den kunne få fat på, beklædningsgenstande, penge, ure og meget mere. Heldigvis lå jeg helt inde bag i vognen og slap med skrækken. Hen imod aften kom så lokomotivet tilbage, og vi kørte videre.

I tilslutning til overfaldet skal jeg lige fortælle en (23) tragi-komisk tildragelse. En lille uges tid inden vor afrejse sad 3 kammerater og spillede skat, en underofficer fra Berlin, en fra Rhinlandet, og den tredje var en hestehandler fra Haderslev-egnen. Nu ved enhver, der kender lidt til skat, at spiller man 20 pennings skat, er det ikke småskillinger, det drejer sig om. Det endte med, at underofficeren tabte alle sine penge, og for at få flere penge til at fortsætte kortspillet med solgte han alle privat indkøbte sager, som han skulle have haft med hjem til familien i Berlin. Jeg købte så tobak, sukker, sæbe og tøj, fik en kasse lavet i snedkeriet for, hvis vi kom helskindet igennem, at tage det med hjem. Hjemme var der jo hårdt brug for disse sager. Det var hestehandleren, der vandt alle pengene. De blev syet ind i hans frakke, men da pøblen kom ind i vognen, var det første de snuppede, frakken. Måske har russeren aldrig opdaget, at han gik med en formue gemt bag foret i sin frakke. Vi var jo alle velforsynede med penge.

Fra byen Pskov, (Pleskau ved Pejpusøen), hvor vi lå et stykke tid, blev vi afkommanderet til mange ammunitionstransporter. Jeg deltog i 4 af disse til Kovus, Grodno, Vilna og Warszawa. Fødevarer, der var meget billige, indkøbte vi der, brød, sukker, smør og snaps. Vi tog det hele med til Pskov og solgte det der, hvor det var meget dyrt. Det gaven ekstraindtægt. Desuden fik vi under vort ophold i Ukraine en ekstraløn på 5 rubel pr. dag. Lønnen blev udbetalt i to slags sedler, Karavancen og Kerenski rubler. Karavancen var en penge-seddel på 50 rubler På den ene side var der tysk, på den anden side russisk tekst. Kerenskis-sedlerne var på 20 og 40 rubler og ca. 4 x 5 cm. Desværre var mange af disse sedler falske, så vi måtte se at få dem afhændet på en eller anden måde.

Efter overfaldet søgte vi at gardere os imod eventuelle gentagelser ved at skjule pengene. Efter den dag var der mange flere »sårede«. Nogle gik med armen i bind, andre med hovedet forbundet. Jeg selv fandt på råd, idet jeg altid havde hjemmestrikkede strømper på. Min mor syede altid en vadmelsklud under strømperne, på alsisk siger (25) man, vi gik »med blødt huus«. Den splittede jeg op, stak pengene derind, og resten af rejsen gik jeg på pengene.

Vi kørte altså videre, de sårede var anbragt i en sanitetsvogn, vi havde også en del syge med, mange af dem med malaria eller af den nyopdukkede syge, »den spanske syge« (grippe). De døde var anbragt i en vogn, hvor fir hestene havde stået. Da vi standsede ved en station, op søgte jeg min gode ven J. K. De var alle raske i vognen, med undtagelse af, at en kugle var gået igennem J. K. s madkasse og havde smadret glasset med marmelade. Anden juledag holdt vi ved en station; der kobled de en vogn fra med heste. Igennem lokomotivføreren erfarede vi, at den næste dag skulle vi fuldstændig udplyndres i fæstningen Røvno. Vi måtte igen punge ud. Det russiske personel fik 1000 rubler, og så lovede de at køre igennem Røvno. Den 26. dec. kørte vi så forbi stationen. Maskingeværskytterne blev så

forbløffede, da toget kørte igennem med fuld fart, at det glemte at skyde efter os. Om natten holdt toget stille, og vi kikkede ud; der var snestorm, og vi var kørt fast i sneen. På de russiske lokomotiver fyredes der med træ, så der var knap samme pres på, som når der fyres med kul. Heldigvis var det kun en kort strækning, det drejede sig om. Vi måtte alle ud af vognene og skovle sne en god times tid, derefter kørte toget videre. Den 27. dec. kom vi så til grænsebyen imellem Ukraine og Wolhynien, byen Coloby. Samme dag blev 3 af kammeraterne begravet. Den fjerde, underofficer Segers bære, skulle med til hans hjemegn, idet det viste sig, at transporten ville passere hans by. I Coloby var der ankommet nogle tyske agenter, som ville hverve frivillige, der for en løn på 30 rubler pr. dag skulle hjælpe med at holde rødgardisterne fra byen! Hvidgardisterne stod under kommando af general Wrangel. Det var mest Don-kosakafdelingen, som sluttede sig til de hvide. Agenterne fortalte om de kaotiske tilstande i Tyskland og henviste til, at årgangene 1898 - 99 og 1900 skulle tjene videre, når vi ankom til vort Ers. Battl. Reg. 162 i Lybæk. De fleste af det unge mandskab hoppede på og blev der. Vi var dog 4, som ikke ville melde os (26) frivillige, alle af de nævnte årgange, en fra Mecklenborg, en fra Kiel og en fra Jybæk i Holsten, som jeg besøgte i 1958. Han var da mejeribestyrer i Gross-Ryde ved Satrup på Angel og døde for 2 år siden, og så endelig mig selv. De pressede på og truede os med, at de ville hente os ud af toget i Brest-Litovsk. Vi var heldige, mens vi var i Coloby, blev en tjekkisk afdeling afvæbnet, så nu havde vi dog nogle våben igen. Vi kørte videre over Kovel og ankom til Brest-Litovsk. Det gik, som de havde sagt, vi fire blev kommanderet ud af toget, og det var meningen at indrullere os i den såkaldte Jern-Division.

Da tyskerne i 1918 rømmede Estland og Kurland, dannedes denne division, der stødte mod nord, indtog Riga og marcherede frem i Estland. Fra nord kom hvide-russer generalen Laidaner, der besatte St. Petersborg, indtog Narva, hvorpå han stødte sammen med de tyske tropper ved Wenden. Efter en 3-dages kamp 21.-23. juni 1919 blev tyskerne slået og opgav alle de erobrede områder, deriblandt byen Riga. Da de så, at vi kun var så få, lod de os rejse videre. Hvem der blev glade, behøver jeg ikke at sige. Vi havde næsen fuld af krig og militarisme og længtes hjem. Den næste by, vi passerede, var Bialystok. Nytårsaften ankom vi til den lille grænseby Protsken. Nytårsdag gik turen videre, dog måtte vi køre en anden vej, idet der endnu kæmpedes hist og her. Vi passerede byerne Lych, Lötzen, Rastenburg, Allenstein og Østerrode. Den 2. januar gik det videre over Schneidemühl, Kreutz-Landsberg, Kystrin, og den 3. ankom vi til Berlin, hvor vi havde et 3-4 timers ophold.

Vi benyttede lejligheden og lejede en taxa, som kørte os forbi det kejserlige slot, hvor vi endnu kunne se eftervirkningerne fra gadekampene foran slottet, videre igennem »Unter den Linden« og forbi Brandenburger Tor og tøj huset. Så gjorde vi holdt ved et hotel og fejrede nytår med en flaske sekt. Det var på høje tid, vi kom tilbage til toget, idet man ville forlade Berlin, før kampene blussede op påny. Bagefter erfarede vi, at kampene havde fortsat den 4. januar. Da vi kom til Hagenov Land i Mecklenborg (27) blev de ældre årgange hjemsendt. Da fik jeg den pakke, som jeg før omtalte, sendt med J. K. hjem. Efter min hjemkomst fortalte min far mig, at det var den bedste gave, han nogensinde havde modtaget. Far, der var en ivrig tobaksryger, havde hele krigen igennem måtte nøjes med hjemmelavet tobak, kirsebærblade, rosenblade og hvad der ellers kunne ryges. Enkelte gange havde jeg sendt noget hjem, som russerne kaldte »Maholka«. Nu fik han denne fintskårne ukrainske shagtobak. Også min mor var glad for tøjjet, sukkeret og sæben. Så passeredes den sidste strækning over Ludwigslust - Ratzeburg.

Den 5. januar ankom vi til vort bestemmelsessted, Schwartau ved Lybæk. Jeg blev indkvarteret privat hos en familie Koppen i retsbygningen der. Den næste dag afleverede vi hestene og resten af de militære ejendele, vi havde tilbage.

De sidste dage havde jeg pådraget mig en forkølelse, feberen steg, og man så ingen anden udvej end at telefonere til nærmeste lazaret. Natten mellem 7. og 8. blev jeg kørt i en sporvogn til reservelazaret »Marquardschule« i Schwartauer Alle. Det var Den spanske syge (grippe), som jeg var ramt af. Der slog lungebetændelse til, og jeg lå i 14 dage med høj feber. Den 21. januar telefoneredes der efter far og mor, det var krisedagen; jeg overlevede den, og der blev sendt afbud til far og mor. Halvanden måned måtte jeg tilbringe på hospitalet. En kort periode var jeg på rekreationshjemmet i Reinfeld. Vi havde det udmærket der, god pleje, og trods mangel på fødevarer var forplejningen fin. Efter en 14 dages tid indgav jeg ansøgning om at blive sendt hjem, og da det viste sig, at vore årgange alligevel ikke skulle tjene videre, blev det mig bevilliget. Der var dog en ting, som jeg måtte skrive under på, og det var, at jeg gav afkald på pension. Efter min hjemkomst spekulerede jeg lidt derover; men min frygt viste sig at være ubegrundet. Jeg kom mig godt og fik ingen men af sygdommen.

Under mit lazaretophold erfarede jeg, at også 2. battl. var blevet overfaldet og udplyndret under dens hjemrejse (28) ved den samme station, og det var gået dem endnu værre end os. Desuden fik jeg at vide, at af de kammerater, som blev i Ukraine, vi kun enkelte sluppet levende derfra, så jeg priste mig lykkelig over, at vi havde holdt stand og var rejst med hjem. Den 16. marts blev jeg beordret til min Ers. battl. i Lybæk, og den 18. marts var jeg hjemme på mit kære Als igen. Meget ondt har vi oplevet, mange sure dage med kulde og sult, med både død og elendighed, men også mange muntre episoder, og ikke mindst det gode kammeratskab. Kammeratskabet blev spiren til oprettelsen af foreningen D. S. K., den forening, som vi holder så meget af. Hver gang, den kalder, møder vi op; hvad enten det er til ærtespisning, på våbenstilstandsdagen eller til amtsfest og ikke mindst til det store årstævne. Lad os vedblive med det, så længe vi kan. Desværre tynder det år for år ud i medlemmernes rækker, og snart er foreningen D. S. K. en saga blot.

Chresten Christensen, Holm på Als.

Bladet i bogen sig vender ...

Et 50 års minde.

(29) Den 18. juli 1918 anføres i enhver nogenlunde omtale af den første verdenskrig som en vigtig og skelsættende dag. Den dag begyndte den tyske front at vakle, hvorefter tilbagetoget var en kendsgerning.

Så sent som den 15. juli 1918 startede tyskerne en stort anlagt offensiv i området ved Reims, men den bragte intet resultat. Man sagde, at angrebsplanerne var blevet forrådt af tyske overløbere.

Og tre dage senere, altså den 18. juli, satte de allierede ind med *deres* offensiv. Udgangspunktet lå ved byen Villers-Cotterets og strakte sig frem mod området mellem Oise-Aisne-kanalen og Chemin des Dames. – Den dag faldt jeg i fangenskab.

Tyskerne var kommet i besiddelse af dette område under den offensiv, som startede den 27. maj 1918. Den afdeling, jeg tilhørte, havde været med lige fra den morgenstund, angrebet satte ind. Det gik dengang kun langsomt med at komme frem, for franskmændene, som forsvarede dette område, gjorde kraftig modstand; men fremad gik det da, selvom det var med følelige tab. – Soissons blev indtaget, og vi nåede frem til en position på den anden side af en dyb og bred slugt ved landsbyen Saconin, der ligger seks km uden for Soissons, til højre for hovedlandevejen Soissons-Paris, Her gik den tyske offensiv i stå.

På grund af de tab, vi havde lidt, blev vi trukket tilbage fra fronten, kom stadig længere og længere tilbage, og vi var så optimistiske, at vi talte om, at vi nok kom på rekreation i Tyskland.

(30) Men en skønne morgen »rumlede« det ildevarslenende ude ved fronten, og næppe havde en af mine kammerater med beklagelse sagt, at nu var det nok forbi med at komme til Tyskland, før en befalingsmand sparkede døren til vort opholdsrum op og råbte: »I løbet af en halv time står kompagniet ude på gaden - parat til afmarch!«

Det var en lille flok tavse og skuffede soldater, der belavede sig på atter at drage ud til fronten. Kompagniet talte vel kun lidt over tresindstyve mand, så få var der tilbage efter tabene i offensiven; men Den spanske syge havde også sat sine spor i vore rækker. I en lille landsby, Villeneuve, en forstad til Soissons, blev vi indkvarteret i skolestuen, og herfra gik det atter ud i frontlinjen.

Vejen derud førte os gennem Soissons, en by på størrelse med Sønderborg; men byen var evakueret, for den lå for nær ved fronten. Der var ikke et menneske tilbage i byen, og det var en underlig tavs og mystisk og uddød by at færdes i. De allieredes artilleri sendte af og til salver af granater ind i byen. Tagsten raslede ned, og husmure væltede. Franske krigsfanger var beskæftiget med oprydningsarbejde, for kørebanerne skulle nødvendigvis holdes fri, så man kunne passere byen med køretøjer, der skulle frem til fronten med forsyninger.

I udkanten af byen, og efter at vi havde passeret torvet med det smukke mindesmærke over Jeanne d'Arc, slog vi ind på landevejen Soissons-Paris, dog kun et kort stykke vej, for så blev det for farligt. Da vi nåede ud til det såkaldte »Pariser-bjerg«, som ligger på højre side af vejen, kravlede vi op ad den stejle skrænt og fortsatte herefter fremmarchen i gåsegang hen over markerne og ud til landsbyen Saconin, der – som nævnt - ligger i en dyb og bred slugt. På den anden side af slugten stiger terrænet brat, og efter at man ad en snoet vej er nået helt op, kommer man ud på en udstrakt slette, adskillige kilometer bred. – I den stejle skrænt findes en indgang til en sandstenshule, der strækker sig langt ind under sletten, og her er der rigelig plads til stabene og reserven.

Et par hundrede meter længere fremme på sletten har vi frontlinjen. Skyttegrav findes ikke. En sådan er endnu ikke gravet, selvom det er et stykke tid siden, at offensiven gik (31) i stå. Man ligger i granathullerne, som dog altid kan give lidt dækning. I hvert granathul, der benyttes, og som har en diameter på ca. to meter, er der plads til fem mand, forsynet med geværer, maskingevær og håndgranater.

Fra offensiv krigsførelse var man gået over til stillingskrig, d.v.s., at kompagniet nu var slået ind på den kendte turnus: otte dage i stilling og fire dage i ro. – Mens vi var i stilling, blev der om natten, for at styrke forsvaret, trukket to lange og brede dobbelte rækker pig-

trådsspærring ud foran granathullerne, og man prøvede også at grave en understand, men den kom man nu ikke langt med. -

Tiden gik med afløsning ved fronten og tilbage i ro i Villeneuve. Omkring midten af juli lå jeg sammen med det afløste mandskab i ro i Villeneuve. Det var dejligt sommervejr, og vi tog hver dag et forfriskende bad i Aisne-floden, der løb forbi den lille landsby. Tjeneste var der så at sige ingen af. En dag blev min gode ven Jes Lauritzen fra Hammelev (nu boende i Bramdrup) og jeg beordret til for en dag sammen med en underofficer at agere feltpoliti. - Jes Lauritzen og jeg var for resten de eneste heroppefra. - Vi skulle en gang om formiddagen og en gang om eftermiddagen, afpatruljere banegårdsterrænet i Soissons samt et område i den sydlige omegn af byen.

Under vor patruljegang overraskede vi en del soldater, der ude på markerne var i færd med at grave kartofler op. Da dette var strengt forbudt, konfiskerede vi deres forsyninger, og underofficeren noterede deres navne. Det sidste var de naturligvis meget kede af. De vidste dog ikke, og det kunne vi jo ikke fortælle dem, at vi ikke havde i sinde at lade deres navne gå videre til højere instanser; men vi kom på en rask måde i besiddelse af en dejlig portion nye kartofler, som vi nød godt af. - Det var slet ikke så tosset at være feltpoliti.

Mere alvorligt var det dog, da vi inde i en havremark så en hel deling artillerister, som anført af en vagtmester var slemt i gang med at høste havren, der på dette tidspunkt havde en minimal højde. Da vi kom hen til »høstfolkene«, og underofficeren bebrejdede dem deres forehavende, sagde vagtmesteren: »Hør, vi er jo fra samme division som jer. Så kan (32) der vel ikke være noget i vejen for, at vi skaffer os noget havre til vore heste«. - »Nej«, sagde vi, »fortsæt I bare«. - Og det gjorde de. - Men da vi var på vej bort, kom der en rytter, højt til hest og i fuldt firspring, ned mod havremarken, og i nogen afstand fulgte en oppasser. - Altså en højtstående officer. - Han havde fået øje på »høstfolkene« og galoperede lige ned til dem. »Vi må nok hellere komme derned igen«, sagde underofficeren. - Det viste sig, at det var en general. Han brugte frygteligt mund, råbte og skreg og befalede, at den havre, som disse forrykte mennesker havde den frækhed at høste og læsse på vognen, med det samme skulle læsses af. »Noter disse slyngler«, råbte han til underofficeren, der var trådt frem foran ham, »og sørg for, at de omgående skrubber af!« - Som sagt, så gjort. - Men, da vi om eftermiddagen kom tilbage, havde artilleristerne været der igen, og de havde ikke blot hentet den havre, de måtte læsse af, men havde oven i købet afhøstet endnu et areal. - Vi gav nu ikke de opnoterede navne videre, og vi hørte heller ikke senere noget om affæren. - -

Som nævnt havde vi i den tid det yndigste sommervejr, men den dag nærmede sig, hvor det atter var vor tur til at skulle frem til afløsning i stillingen. Underligt nok blev jeg denne gang grebet af en mærkelig fornemmelse. Jeg var urolig, havde en følelse af, at der ville ske noget. Mærkeligt nok, for det var jo ikke noget uvant at gå i stilling. Det havde vi jo gjort så mange gange; men denne forudelse bevirkede, at jeg i en tilstand, der kunne ligne hypnose, gav mig af med ting, som jeg normalt ikke i den grad ville have i mine tanker. Jeg havde skrevet breve eller kort til alle mine venner og bekendte og til mine familiemedlemmer. Jeg havde taget det mest hele undertøj på. Jeg havde badet og vasket mig grundigt i Aisne-floden.

Da jeg gik tilbage fra floden, underholdt jeg mig med min landsmand og ven Jes Lauritzen, der stod vagt ved vore køretøjer, og da jeg opdagede, at »næserne« på hans lange støvler var hullede, spurgte jeg, om han ville gå i stilling med de støvler. »Ja«, sagde han, »vejret er jo strålende, og jeg går bedst i mine lange støvler; men når vi kommer tilbage, går jeg

til skomageren med dem«. - »Jes«, sagde jeg, »hvis jeg var dig, (33) ville jeg tage snøre-støvlerne på. De er da hele, og man ved jo aldrig, hvad der kan ske derude«, - »Åh, hvad skulle der da ske?« - »Ja, sæt nu, vi kommer i fangenskab«. - »1 fangenskab? Nu har vi været i stilling så mange gange, uden at der er sket noget. Hvorfor skulle der da ske noget denne gang?« - »Ja, Jes, jeg har denne gang en underlig fornemmelse af, at der vil ske noget!« - »Nå«, sagde Jes, »jeg vil nu beholde disse støvler på denne gang, og når vi bliver afløst og kommer tilbage, kommer de til skomageren«. -

Hen under aften begav vi os på vej ud mod fronten. Da vi passerede Soissons, var atter en flok franske krigsfanger i færd med at rydde kørebanen i en af gaderne. Just, som vi nærmede os dem, fik jeg lyst til at ryge en cigaret, og mens jeg var ved at tage en frem, fik jeg en indskydelse. »Du kan da byde den krigsfange, der står nærmest, en cigaret«, sagde jeg til mig selv, og da jeg nåede hen til ham, sagde jeg til ham på fransk: »Kammerat, vil du have en cigaret?« - Han for rundt, men da han så, at det var en tysk soldat, studsede han. Jeg holdt dog cigaretten hen til ham, og han tog den. Vi fik begge ild på, og hans ansigt blev stort smil. Han takkede mange gange, vi smilede til hinanden, og jeg drog videre.

Da det var blevet mørkt, nåede vi ud i sandstenshulen, hvor kompagniføreren straks begyndte med at inddele os til de granathuller, hvor der skulle afløses. Under denne inddeling skulle Jes Lauritzen og jeg ikke i samme granathul. . Jeg spurgte da løjtnanten, om det ikke var muligt, at Jes og jeg kunne komme samme sted hen. - »Jo, det kan I da godt«, sagde han, og kort efter landede vi med tre andre i samme granathul. Frontlinjen var meget svagt besat. Til venstre for os, ca. 50 meter fra os, lå i et andet granathul andre fem mand, men til højre for os var der ca. 200 meter ned til vor nabo, der ligeledes lå i et granathul og som vi var forsynet med geværer, maskingevær og håndgranater.

Vi lå, som tidligere nævnt, ude på en vældig slette. Det var solskinsvejr, pragtfuldt sommervejr. Granathullet var dækket med brædder og camoufleret med græs. Man havde gravet en slags siddepladser ind i granathullets skrænt, og her sad vi da lige så længe, som dagen var lang, og den var lang, og det var (34) stegende varmt. Tiden sneglede sig afsted. Vi prøvede at få has på den ved at læse i nogle gamle aviser. Efterhånden havde vi ligefrem læst dem forfra og bagfra. Vi kendte dem bogstavelig talt udenad. Man gjorde klogt i ikke at stikke hovedet op over granathullets kant. Der var kun en ting at gøre, vente og vente, og selvom heden til tider var ulidelig, var der ikke noget, der hed at skille sig af med klædningsstykker, sove kunne man jo heller ikke i det trange hul. Kun om natten vovede vi os ud af hullet, og hvor var det velgørende at strække arme og ben, gå lidt omkring og fylde lungerne med den kølige natteluft. I nattens mørke gik en af os på skift tilbage til sandstenshulen for at skaffe os lidt at leve af. Den »menu«, man serverede for os, var nu ikke særlig appetitvækkende eller indbydende, for den bestod dag efter dag af »Dörrgemüse«, som ved fronten gik under betegnelsen »Drahtverhau« (pigtråds-afspærring), idet man mente, at lige så besværligt det var at forcere en pigtrådsafspærring, lige så vanskeligt var det at gøre det af med en portion »Dörrgemüse« (roesuppe).

Og sådan gik dag efter dag, nat efter nat. Vi havde i de sidste nætter prøvet at gøre nedgangen til den påbegyndte understand noget dybere, men når morgenstunden nærmede sig, fik vi travlt med at tildække den jord, vi havde smidt ud, for at flyvere ikke skulle opdage noget, der kunne vække mistanke. - Vi lagde for øvrigt også mærke til, at de allieredes artilleri jævnligt anvendte en større gård, »St. Amand-fermen«, der lå meget nær ved vor stilling, som skydeskive. Tagsten, bjælker o. s. v. ramlede ned, men vi tænkte ikke noget særligt ved det, for det var faktisk den eneste ejendom, de kunne bruge som mål, og gården

blev mere og mere forvandlet til en ruinhob. – En nat var vi endda så dristige at liste over på gårdspladsen for at se nærmere på ødelæggelserne. Det var næsten håbløst at færdes her. Så meget var styrtet sammen, og alt lå indfiltret i hinanden. –

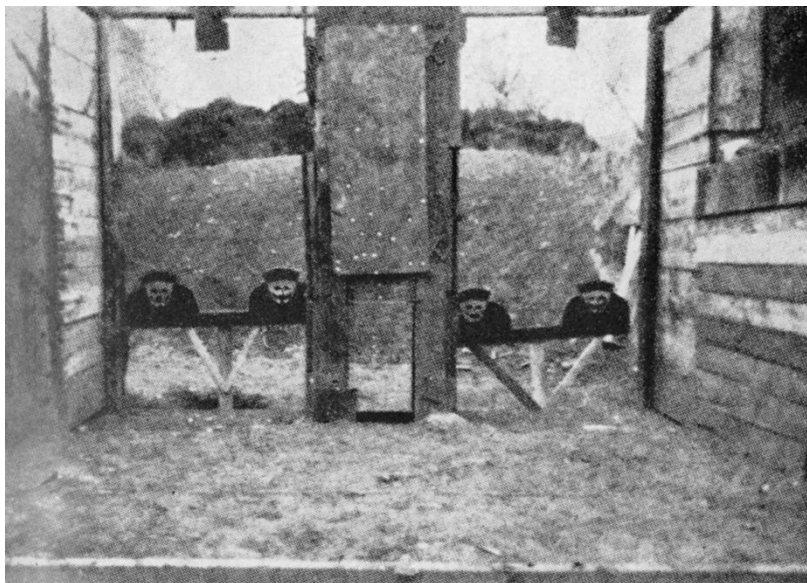
Vi var nået frem til den 18. juli. Nattens arbejde var klaret, og i mørket gik vi omkring på jordsmonnet. – Pludselig gled Ovre hos de allierede en lysrakete i vejret, og i samme nu glimtede rundt omkring afskudsllynene fra deres kanoner, og efter glimtene at dømmes var der utroligt mange. Lige så hurtigt (35) susede granaterne hylende ned, og den ene eksplosion fulgte nu efter den anden. Vi var midt i en frygtelig støj, og granatstumper og jord fløj omkring os. Vi fik travlt med at komme ned i granathullet, smed maskingeværet op på dækningen, ladede det og ventede på, hvad der ville ske. Vi kunne nu forstå, hvorfor man havde skudt så ofte mod bondegården. Den havde man naturligvis anvendt som mål ved indskydningen af kanonerne, og de skød præcist. Hele området lå under meget koncentreret artilleriild, og granaternes hyl og de ustandselige eksplosioners larm steg og steg og fik jorden til at gynges som et skib i urolig sø. Vi kunne næppe råbe hinanden op.

Trommeilden stod på i omkring ved tre kvarter, så lagde man ildsøjlen frem. Vi kom hurtigt på benene; men hvad vi så, fik os til at stivne, for foran os på sletten fik vi øje på omkring ved halvtreds tanks, store og små. De masede frem over sletten, som jo var et fortræffeligt terræn til tankangreb i stor stil. Deres kanoner var hele tiden i aktivitet, ligeledes maskin- geværene, og støjen var ubeskrivelig voldsom. Inden vi så os om, var tankene inde på os, ved siden af os og bagved. Der var slet ikke tale om, at vi kunne trække os tilbage. Vor solide pigtrådsforhindring var forsvundet, gået til under eksplosionerne. I dækning af tankene stormede infanteriet frem. Tre franske soldater rendte lige ind på mig. Deres spidse bajonetter landede på mit bryst. Jeg var forberedt på, at det nu var forbi med mig; men ingen af dem stak til. Muligvis fordi de var tre mand om det, og hver af dem kan måske have tænkt: Du behøver ikke at stikke til, for det gør de andre. – En af dem sprang pludselig ind på mig og undersøgte, om jeg havde skyde- våben på mig. Det havde jeg ikke.

Som det gik mig, gik det også de andre i vort granathul. Pludselig råbte en af franskmændene: »Af sted!« og pegede over mod de allieredes stilling. – Vi tiltrådte nu vejen tværs over ingenmandslandet. – Jes Lauritzen og jeg aftalte omgående, at vi ville holde os så tæt ved hinanden som muligt. – Imidlertid var det tyske artilleri vågnet og lagde en voldsom spærreild ind i de allierede s fremrykkende rækker. Vi måtte naturligvis igennem spærreilden, og under opsyn af nogle franske soldater løb, ja, ligefrem styrtede vi af sted. De (36) fremrykkende tropper havde mange faldne og sårede. Overalt lød der råb om hjælp. Vi løb og løb, og franskmændene med os, flere kilometer i et stræk. Endelig nåede vi en sandstenshule, hvor vi kunne finde dækning. Da først mærkede vi, hvordan lungerne arbejdede, og hvor voldsomt hjertet slog. Det viste sig da, at af de femten mand, som havde opholdt sig i de tre granathuller, var seks blevet dræbt, fire var meget hårdt sårede, og kun fem mand korn usåret i fangenskab.

Lidt efter lidt korn der flere »krigsfanger« ind i hulen. Vi blev efterhånden en anelig flok, for man havde nemlig også ryddet den sandstenshule, som tyskerne anvendte til opholdssted for staben og reserven, og blandt de nyankomne var der slet ikke så få stabsofficerer.

Det var en mærkelig fornemmelse pludselig at være i fangenskab. For kort tid siden stod man i forbindelse med dem derhjemme, men i et nu var forbindelsen afbrudt, og man gik en uvis og helt ny skæbne i møde, en tilværelse, som man ingen forestilling havde om. »Krigsfangerne« fik travlt med at rive deres breve i stumper og stykker. De efterkom derved en

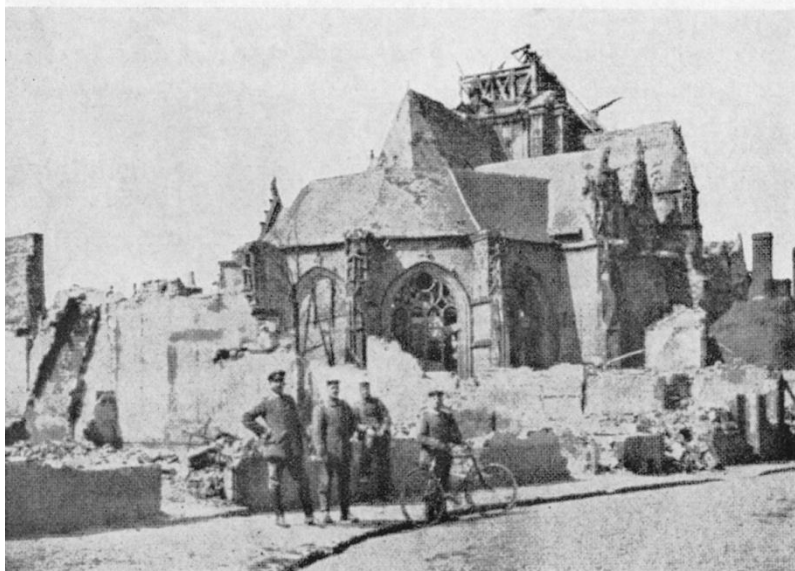
Skivestand i Laucourt i Frankrig

Stilling i Ypern

Markedspladsen i Carvin

Katedralen i Roye

anmodning fra den tyske hærledelse, gående ud på, at soldater, der faldt i fangenskab, skulle ødelægge alt skriftligt materiale, for at det ikke faldt i »fjendens« hænder og måske afslørede militære hemmeligheder. I løbet af et øjeblik var hele »gulvet« belagt med et anseligt lag papir. – Naturligvis drøftede vi, hvad der nu ville ske med os, og jeg skal gerne indrømme, at vi ikke så alt for lyst på situationen.

Hen på eftermiddagen blev vi kaldt ud, og i rækker på fire mand og under meget skarp bevogtning gik det nu tilbage. Vi mødte vældige militære styrker, der var på vej mod fronten, franskmænd, englændere, amerikanere, og vi blev hurtigt klare over, at dette angreb ikke var et lille, beskedent fremstød over et begrænset frontområde, men at det var en vældig anlagt offensiv, der måtte strække sig over et stort område. Vi gjorde store øjne, hver gang vi så de kolossale mængder af moderne krigsmateriel, som var på vej ud mod fronten. Det var et imponerende syn. I disse timer »vendtes bladet i bogen«, vejen til tysk tilbage-trækning var indledt, og det endelige nederlag skimtedes forude. -

(37) Efterhånden kom vi til landsbyen, hvor der foruden masser af militær også fandtes civilbefolkning. De civile indbyggere i landsbyerne betragtede os med blodskudte øjne, truede ad os med knyttede næver og råbte skældsord efter os. Negersoldaterne vinkede til vore franske vagtsoldater, at de skulle bringe os hen til dem, og med tydelige fagter lod de forstå, at de var parate til at skære halsen over på os. Det var på ingen måde en behagelig situation for os; men vagtsoldaterne holdt sammen på os, og vi slap da helskindet videre. Det var stegende hedt, noget at spise fik vi ikke, men når vi på vor marchtur kom forbi en brønd eller en kilde, forsøgte enkelte af fangerne at springe ud af rækkerne for at slukke tørsten. I samme øjeblik var vagtsoldaterne over dem og drev dem med kolbeslag ind i rækkerne igen.

Efter mange dagsmarcher nåede vi hen under aften til Villers Cotterets. I byens hovedgade måtte vi standse op. En jernbane krydsede gaden, og bommene var sænket. Fortovene var sorte af mennesker, både militære og civile. – Jeg stod tilfældigvis yderst i en række, i rendestenen. En fransk soldat, der stod ved siden af mig på fortovet, tog da en pakke cigaretter op af sin lomme for at få en lille smøg. Jeg dristede mig til at sige til ham: »Kammerat, giv mig en cigaret«. - »Ja vel, værsgo!« sagde han og rakte pakken hen til mig. Jeg var ikke længe om at forsyne mig.

I grunden morede det mig, at en fransk soldat gav mig en cigaret, for jeg kom til at tænke på, at det, der her skete, egentlig var en slags gengældelse, en tak, fordi jeg på vej ud i stillingen i en gade i Soissons bød en fransk soldat i tysk fangenskab en cigaret. – Nu fik jeg den tilbage.

Jeg fik ikke cigaretten tændt, for toget passerede gaden, og vi måtte videre. Vi skulle dog ikke længere end ned i den anden ende af byen. Her blev vi ført ind i en vandmølle, der var omgivet af en høj mur, og på møllens gårdsplads skulle vi overnatte på brostenene. Nu fik jeg tid til at tænde min cigaret, og jeg skulle ordentlig nyde den. Jeg havde dog kun taget nogle enkelte drag, før det i den grad sortnede for mine øjne, så jeg måtte sætte mig ned og slukke cigaretten. Den var nemlig meget stærk, og dertil kom, at vi i flere dage hverken havde fået (38) vådt eller tørt. Vi var skrupsultne, og de to franske kiks, som hver fange her fik udleveret, forslag ikke stort. De kunne ikke gøre det af med sulten.

Næste dag - og de følgende dage med - fortsatte vi vore marchture og nåede omsider frem til en »fangelejr«, en lille plet på en græsmark, indhegnet med høje pigtrådsrækker. Denne plet skulle blive vort opholdssted i mange uger. - »Hungerlager« (sulte-lejr) kaldte tyskerne denne lejr.

Som navnet meget betegnende illustrerer det, levede vi her på sultekost. Der udleveredes hver dag kun et lille stykke franskbrød, ikke meget større end en knytnæve, ikke andet, aldrig varm mad. Rationen var så knap, at man lige kunne opretholde livet ved den, og var man tørstig, måtte man dyppe munden ned i en vandtønde og lige som køer slubre noget vand i sig. _ I fangelejren fandtes ingen barakker eller telte. Vi sov på den bare jord, ikke engang et tæppe udleveredes. Der var heller ikke lejlighed til at vaske sig i al den tid, vi var der. Vi var dag og nat ude i det fri, i sol og regn, i varme og kulde, i blæst og magsvejr, frygteligt snavsede og vrimlende fulde af utøj. Man kan med rette sige, at det var en umenneskelig og uværdig behandling, som da heller ikke alle klarede. – Men den tid fik omsider en ende. Langt om længe - efter måneders forløb - slap vi ud af sultelejren, og sønderjyderne førtes sydpå, til mere ordnede forhold blandt landsmænd i den sønderjyske lejr i Aurillac.

Jens Andersen, Graasten.

To sygeplejersker fra Sønderjylland i verdenskrigen 1914 - 18

(39) Da jeg sagde ja til at skrive en artikel til D.S.K.-årbogen, var det meningen, at jeg ville give en levnedsskildring af diakonisse Augusta Nørgaard fra Skærbæk, der var den ene af de to danske sygeplejersker, som meldte sig til »Røde Kors«-arbejde i den tyske hær og blev de første danske sygeplejersker ved fronten i første verdenskrig.

Augusta, som nu lever sit otium som diakonisse i Düsseldorf, hvor hun blev diakonisse efter verdenskrigen, har med sin sædvanlige beskedenhed nægtet tilladelse til en omtale; hun kunne ellers have fortalt adskilligt fra et indholdsrigt og broget levnedsløb. I 16 år var hun diakonisse i Jerusalem, derefter arbejdede hun i Tel Aviv, hvor der før jødernes ankomst var en tysk koloni. Til denne blev hun sendt hen sammen med nogle tyske læger, og hun blev her vidne til, at jøderne lavede massakre på tyskerne. Først da hun kom tilbage til Tyskland og hørte om, hvordan jøderne var blevet behandlet, forstod hun og tilgav. – Der ville være meget mere at fortælle, ting, der kunne belyse, hvilket kærligt og fint menneske hun var, men da hun ikke ønsker det, skal jeg afstå derfra.

Vi mindes den augustdag, da alle kirkeklokkerne i hele landsdelen ringede, og folk strømmede ud af husene, mange grædende, mens der blev råbt »mobilisering«. De første, som blev indkaldt, var landstormsmændene, hvoraf mange aldrig havde været soldater. En klog og dygtig landmand kom tilbage efter nogle dages forløb. Der blev sagt, han kunne ikke lære at skelne mellem menige og officerer: Han hilste på dem alle. (40) Et par dage efter landstormens indkaldelse kom mobiliseringen af de unge. Mange af dem var først kommet hjem fra tjenesten i foråret. Nu gik de i marken og pløjede og høstede. Gendarmen måtte rundt med ordren, der skulle overrækkes personligt. – Stilfærdigt spændte de hestene fra og gik hjem. Et par dage senere skulle de møde på kasernen i Haderslev. De fleste tog

var inddraget, og alle her fra vestkysten måtte med »æ Kleinbahn« fra Skærbæk. En tidlig morgen kl. 4,30 skulle toget afgå. Mange var med på banegården for at tage afsked. Vi unge var mødt for at sige farvel til vore kammerater - vi havde kendt hinanden altid, sådan som sønderjyder kendte hinanden i det fælles livsmønster: Vi havde cyklet sammen til månedsmøder på Askov og til årsmøder i landsdelen, vi mødtes i frimenighedskirker og forsamlingshuse. Et fællesskab havde bundet os sammen.

Da vi gik hjem, efter at toget var kørt, modnedes beslutningen i mig om at melde mig som sygeplejerske ved »Røde Kors«. Ingen af os vidste noget om, hvordan en krig var. Der blev set optimistisk på det: Om nogle måneder, måske til jul, så var nok det hele forbi med de våben, man nu rådede over. Hvor var vi naive!

Uden at rådføre mig med nogen gik jeg samme dag op og meldte mig til amtsforstanderen. Rafalski, så først huskede jeg på, at jeg var bundet af en sygeplejerforening, men bestyrelsen så med forståelse på mit ønske. – Bagefter meldte Augusta Nørgaard fra Skærbæk sig ligeledes frivilligt til tjenesten, og hun blev så den anden plejerske her fra Sønderjylland.

Efter fremskaffelsen af adskillige andre attester, bl.a. for »sædelig vandel« samt eksamensbeviser, fik vi skriftligt bevis på, at vi var antaget som sygeplejersker for etappeområdet.

Der blev en ventetid på en måned, inden vi blev indkaldt, og vi skulle give møde i Hamborg den 20. september kl. 9 om morgenen. Men på grund af de meget dårlige togforbindelser ankom vi først dagen efter om aftenen kl. 7 i Altona. Vi fandt uden besvær Bahnhofstrasse nr. 17, hvor vi bad om at få Hauptmann Klaver i tale. Her blev vi ført ind i en vældig sal, hvor der herskede stor travlhed. Et sted blev store kasser med »Liebesgaben« pakket ud. Der var alt, hvad nævnes kunne: (41) Saft og syltetøj, kiks og chokolade, tobak og cigarer o. m. m. - alt i uendelige mængder. En flok sanitetere havde fået deres identitetsmærker og var blevet ført ind i en kæmpeprotokol. Nu marcherede de ud i stram »trit og retning«. Så kom turen til os, og protokollen kom atter frem. – Der blev bl. a. indført, at vi af fremmede sprog kunne »dansk«, Vi blev indkvarteret på et diakonissehjem, hvor vi boede tyve sygeplejersker. Vi spiste på hjemmet, og inden hvert måltid måtte vi folde hænderne, lægge dem på bordkanten og i munden på hinanden bede »Vater unser«. Havde lille Schwester Pauline forinden fået gaflen i en frikadelle, måtte hun efterlade den på fadet, og da kneb det med at bevare alvoren. Vi gik nu en uge i Altona, meldte os morgen og aften til Oberkommandoen og fik gang efter gang til svar: »Noch nichts besonderes«. Det fulgte os som et valgsprog under hele krigen.

Vi vidste, at regiment 84 lå ved Vestfronten. En af vore gode venner var faldet den dag, de havde overskredet grænsen til Belgien. Nu var det uhyre spændende for os, da dagen endelig kom efter en uges venten, om vi skulle mod øst eller vest. – Vi havde for længst af de tyske søstre fået påmindelse om ikke at tale dansk, men vi svarede, at så længe det ikke var forbudt, agtede vi at bruge vort modersmål indbyrdes. – Den 8. september kom så rejseordren. Vi måtte kun medføre en lille håndkuffert, som vi selv kunne bære, for det tilfælde, at vi blev beskudt og måtte flygte. Vi var 40 sanitetere, 14 sygeplejersker og 4 kokkepiger, der alle hørte til vor lazarettrope B. De 4 kokkepiger forsvandt dog hurtigt, og søster Hanna fra Hannover overtog husførelsen, når der var noget at holde hus med.

Så stillede vi på banegården i Altona. Hauptmann Klaver holdt tale. Så meldte toget afgang. I en fart hankede vi op i kufferten og kom ind i toget, som dampede af sted med os mod det ukendte, mens vore kammerater istemte: »Nun ade, du mein lieb Heimatland«. Vi

nærmede os hurtigt Bremen, og så vidste vi, at rejsen gik mod vest. Vi blev glade og sendte vore tankehilsener til vore venner i regiment 84 - 9. armekorps med et »på gensyn«. Meget skulle vi dog opleve, før dette gensyn fandt sted. Vi nåede Osnabrück henad morgenstunden, og nu begyndte soldaterlivet for os. Vi blev kommanderet ud for (42) at gøre morgen-toilette. Der var til dette formål sat nogle baljer med vand ud på perronen, og så vaskede vi os alle. Samme aften nåede vi Düsseldorf, og herfra begyndte krigen for os. Det ene lazarettog efter det andet med sårede kørte forbi, en uendelig række. Men også lange tog med fanger af alle nationaliteter passerede os. Det sidste vakte en vældig begejstring hos tyskerne, og ikke engang synet af de mange sårede kunne standse jubelen. Vi passerede den store bro ved Köln, og langsomt kørte vi ind under de vældige buer. Pludselig holdt toget stille, mens travle vagtposter løb frem og tilbage under barske kommandoråb. Det hele gjorde et uhyggeligt indtryk. Der var en, der sagde: »Hvis broen nu bliver sprængt i luften!«. »Ja«, råbte de alle i munden på hinanden, »dann sterben wir fürs Vaterland«. Og der blev stor jubel. Det viste sig nu senere, da vi virkelig kom i livsfare, at da var begejstringen ikke så stor. Natten mellem 8. og 9. september nåede vi Liège. Klokken var over to, og vi havde ikke spist, siden vi forlod Altona, men nu fik vi ordre til at gå ned i soldaternes lokaler for at spise. Men her var der dog så uappetitligt, at vi ikke kunne få en bid ned. Vi sov så lidt i kupeen. Dagen efter gik vi ud i byen, hvor vi kunne købe lidt spiseligt. På vor færd gennem gaderne blev vi betragtede med skumle og mistroiske blikke. – Samme dag forlod vi Liège med Bryssel som mål. Vi skulle med et militærtog. Alle vogne var pyntede med grønt, og med kridt var der malet: »Nach Paris«. Vi kørte fra Liège ved to-tiden. Det var væmmeligt at høre vore kammerater skråle patriotiske sange i munden på hinanden - oftest var det dog » Deutschland, Deutschland über alles«, der lød ud fra kupevinduerne. Vi kørte under en bro. En gammel kælling spyttede efter os, og det vakte stor forargelse. Mange stod i dørene og gråd. – Efterhånden, som vi nærmede os Louvain, så vi flere og flere sønderskudte huse. Pludselig standsede toget med et ryk. Vi hørte skud ganske nær ved. Det viste sig at være englænderne, der gjorde udfald fra Antwerpen, og vi måtte tilbage, granaterne eksploderede kun 50 meter borte. Lidt efter hørte skydningen op, og vi kunne fortsætte. Det var omtrent mørkt, da de første huse i Louvain dukkede op. Næppe var toget kørt ind på banegården, før alle kupedøre blev revet op: n Englænderne var (43) der«. Vi blev med magt halet ud af toget og måtte efterlade bagagen. Nu var det blevet helt mørkt, skikkelser trak af sted med os over skinnerne, vi blev stuvet ned i en tunnel under banelegemet. Over os hørtes ilsomme fodtrin, og pludselig blev der råbt, at vi skulle skynde os ud. Imellem hinanden fløj vi til udgangen. Vi blev nu stuvet ind i et tog, der skulle tilbage til Tirlemont med sårede. Medens vi ventede, kom bære efter bære, alle kupeer var fulde; til sidst måtte vi have en hårdt såret ind i vor kupe, hvor vi i forvejen var 11. Pludselig lød der bragende geværskud fra alle sider, mens toget langsomt satte sig i bevægelse. – Vi var dødtrætte, det sidste døgn havde vi kun fået tørt brød.

Så standsede toget ved Tirlemont. Vi steg ud, og også de sårede måtte ud. På banegården havde diakonisser vagt, parat med sprøjter og forbindssager. Vi hjalp lidt til, hvor vi kunne, men var faktisk alt for trætte. Om natten opholdt vi os i ventesalen, og vi lå i en lang række på bænke, mens saniteterne lå på gulvet. Vi sov nogle timer, og da vi vågnede, kom diakonisserne med kaffe og hvedebrød med smør til. Det havde vi ikke smagt, siden vi forlod Altona. Inden vi endnu var færdige, lød der et øresønderrivende brag; det var banegården, der blev beskudt. Kommandoråb lød, men ingen hørte efter. Sanseløse løb vi ud og ind, mens shrapneller slog ned rundt omkring os. – Omsider blev vi beordret op i toget, der

skulle køre tilbage, men det var fyldt med soldater, selv banegårds- vagten var søgt derind. Så kom nogle officerer skænd ende og bandende: »Infanteriesten, Schweinehund, heraus o. s. v.«. Og de måtte ud, men de havde ikke større mod end vi andre. Under kugleregnsatte toget sig i bevægelse. Augusta og jeg samt en anden sygeplejerske og en saniteter befandt os i en kreaturvogn, hvor vi lå i halm bag nogle heste. I begge de åbne døre stod en soldat parat til at skyde. Vi havde intet til dækning mod geværliden og ventede hvert øjeblik at få en kugle gennem de åbne døre. – Efter en times forløb holdt skydningen op, og toget standsede.

Vi måtte dog senere helt tilbage til Liège, hvor vi blev indkvarteret i en fornem belgiers hus, hvis beboere havde forladt det i stor hast: Bordet stod endnu dækket med det fineste (44) porcelæn og sølvtøj. Alt, hvad der var i huset af kostbarheder, lige fra fruens rober til kostbare Brysseler kniplinger blev pakket ned og sendt til Tyskland. Vi to danske skammede os over at være i et sådant selskab. – I to dage levede vi her som herremænd. En stor vinkælder blev fundet, og den blev flittigt benyttet. Men det, at vi skammede os, blev vist den egentlige årsag til, at vi senere blev beskyldt for sabotage - men dette er en anden historie.

Endelig kom der bud fra vor tropsfører, herr Ehlers, at banen var fri, og den 14. september nåede vi Bryssel, hvor vi fandt vor bagage i god behold. Vi blev indkvarteret på det kgl. bibliotek og måtte ikke vise os på gaden, for der blev skudt på de tyske søstre. Vi havde håbet, at vi skulle være rejst videre til 9. arme, der lå ved Noyon i Frankrig, men det viste sig, at 3. arme, som lå udenfor Antwerpen, ingen sanitærhjælp havde. Vi indrettede så et feltlazaret i et sygehus i en forstad til Bryssel. Indretningen bestod i, at de belgiske læger og sygeplejersker med samt deres patienter blev smidt ud, og vi overtog sygehuset med dets 700 senge. Intet under, at beboerne hadede os, og at de stod uden for portene og truede ad os, når vi viste os. Efterhånden blev det dog sådan, at vi kunne gå i byen uden at blive fulgt af en soldat med opplantet bajonet. Snart begyndte sårede fra Antwerpen at ankomme, og få dage efter, at vi havde overtaget sygehuset, var det fuldt belagt. Men der kom fortsat sårede fra Antwerpen, mest tyskere, dog også belgiere, englændere og franskmænd. Havde der et døgn været heftig kanontorden derinde, så fik vi i døgnnet efter stor invasion af sårede, og Augusta og jeg talte ofte om, at vi alligevel var lykkelige over, at det ikke var landsmænd, hvad vi næppe kunne have holdt til. Når et sådant døgn indtraf, kom der bære efter bære, indtil hver tomme gulvplads og gangen med var fyldt. Da det var et feltlazaret, fik vi dem lige fra slagmarken, ofte syn, som vi helst ville glemme. De sårede, der kunne tåle transporten til Tyskland, blev gjort i stand og sendt videre, de hårdest medtagne beholdt vi. – Der kom en stivkrampeepidemi, og alle, der blev angrebet, døde, for vi havde ingen mulighed for at hjælpe dem. Først, da det blev opklaret, at de sårede fra Frankrig blev transporteret tilbage i kreaturvogne, der havde (45) været brugt til at transportere heste til fronten i, kunne epidemien bekæmpes.

Det blev en måned med mange oplevelser og undertiden med hårdt arbejde. Der forekom også tildragelser, man bagefter mindes med glæde, ja, undertiden med morskab. Vi glædede os med dem, der fik lov til at rejse hjem og beundrede en ofte tålmodig hengiven i skæbnen, som mange gav udtryk for.

Vi hørte sommetider de store kanoner - kaldet » Dicke Berta«. Da klirrede vinduer og døre. Endelig overgav Antwerpen sig, og vi følte en stor lettelse, uden at vi tænkte over, hvem der egentlig havde vundet. – Umiddelbart derefter fik vi besked om at pakke, og to timer senere var vi på vej til 9. arme i Frankrig. Forventningen hos os to var stor: Mon vi

skulle se vore landsmænd og kunne være dem til nytte! Det lykkedes, og vi oplevede meget sammen med dem. Efter at jeg sammen med en anden sygeplejerske havde været på et fransk hospital, fik vi ordre til at indrette barakker til tyfuspatienter. Det blev en frygtelig epidemi, vi kom ud for, og de første dage døde 95 procent af de indlagte. En dag hørte vi pludselig dansk tale neden for vore vinduer, og vi skyndte os derned. Det viste sig at være dr. Lausten-Thomsens oppasser fra Skærbæk, og vi kom snart i forbindelse med hinanden. – Dr. Lausten-Thomsen besøgte os næsten dagligt, og gennem ham kom vi i forbindelse med mange af vore gode venner hjemmefra. Ofte besøgte nogen af dem os, og vi havde gode timer sammen. Vi delte med dem, hvad vi havde, stjal også til hinanden, når lejlighed bød sig. Så godt havde vi det, at vi undertiden sagde til hverandre: »Nu skulle de bare kunne se os hjemme, så ville de ikke være så kede af det«.

Krig er forfærdelig, nedværdigende, ja, den største ulykke, menneskeheden kan blive udsat for. Men også den har to sider. Hvor ofte har jeg ikke hørt en sige: »Der er det ved at være i krig, at så har man kun en eneste sorg, nemlig længslen efter alt derhjemme; derimod, når man er hjemme, så er der tusinde ting i vejen«. – Så er der også det gode kammeratskab, der gror ud af den fælles skæbne. -

Selvfølgelig kunne der være meget mere at fortælle: Om alle de forskellige mennesker, vi kom i berøring med. Og bl. a. om, (46) hvordan vi engang blev beskyldt for sabotage - dertil om en Hauptmann, i civil overlærer fra Berlin, der forsvarede os kraftigt. Men meget var der om menneskelige lidelser og tålmod. Dog lad dette være nok og være en venlig hilsen til alle kendte og ukendte D.S.K.'ere, som endnu ofte i tankerne dvæler ved minderne fra krigsårene 1914-18.

Kristine Boesen Jensen.

Efterskrift: Denne beretning om de to sønderjyske sygeplejerskers oplevelser i de første krigs år 1914-18 er sendt os som et bidrag til årbogen af Kristine Jensen, enke efter afdøde D.S.K.-kammerat Truels Stauning Jensen fra Rejsby ved Ribe.

(Redaktionen).

Soldaterminder 1912 -14

(47)Man siger ofte, alle gode gange er tre. – Men for at blive prøjsisk soldat krævedes for undertegnede fremmøde seks gange. Fra foråret 1910 til sommeren 1912. Så var man endelig blevet duelig til almindelig infanterist i linjen med 2 års tjenestetid, uden lønoverenskomst, til en dagløn på 28 penning + 2 til vask med fuld pension. Kosten var ikke særlig spækket med høje procenter, hvad kalorier og vitaminer angik. Brødet var godt og nærende og den bedste støtte i forplejningen. Middagen var konstant suppe, og søndagens ret lød flot på oksekød med kartofler, sovsen var »afkommanderet«, som det hed i soldatersproget. Dagens ret var skrevet med kridt på den ene væg i køkkenet. Mælk og fedt var

mangelvare og vandprocenten rigtig høj; men når kosten blev suppleret med private indkøb af fødemidler plus en præcis og lang nattesøvn, klarede musketeren sig ret godt.

Den 14. oktober 1912. Mødested Junkerhulvej i Flensborg. Den allerførste tiltale fra kasernens beboere til de nyankomne lød på Hammels »Klokkefår«. Entret op i kasernen blev vi modtaget af en underkorporal og en menig fra det tildelte regiment. Helt appelsinfri var de herrer ikke, og snart tog den ene sig en lur på gulvet under det lange ophold på korridoren, der varede 3-4 timer. Så blev der startet på togrejsen sydpå over Lybæk - Gystrov - Stettin - Pasewalk - Konitz og videre østpå til Deutsch-Eylau. Der var et kort ophold på Lybæk banegård, og en af de indkaldte underholdt os der med kraftige og langtrukne hane-gal, så det rungede gennem hele banegårdshallen. – Mon han senere på kasernen har øvet sig i samme målestok - det betvivles? – Morgenkaffen blev serveret i Gystrov, (48) Mecklenborg Schwerin, idet den var fremstillet i store baljer med kaffe, der ikke gjorde en særlig snakkesalig. Videre frem til Pasewalk (Pommern); hen på eftermiddagen serveredes første måltid: bønnesuppe.

Den følgende nat kørte vi gennem provinsen Pommern og nåede byen Konitz i Vest-prøjsen næste dags formiddag. Ved middagstid var vi i Deutsch-Eylau. Der standsede vi og gik til fods mod byen og kasernen, for der at blive tildelt de enkelte kompagnier. Da under-tegnede blev tildelt 5. kompagni, var rejsen ikke slut, idet 2. battl. af reg. nr. 59 var stationeret i den lille grænseby Soldau, Soldovo på polsk, tæt ved den daværende russiske grænse i provinsen Østprøjsen. Samme dags aften ved 7-tiden nåede vi endelig den sidste station. Og nu lød der et tordnende »alle aussteigen«, og man tumlede rejsetræt og søvntung ud på banegårdsperronen. Vort kommende 2-årige logi, kasernen, lå ved siden af banegården. Omgående blev vi inddelt i korporalskaber og så op på belægningsstuen. Den første tjeneste gik mod køkkenet, hvor vi blev forsynet med den hvide madskål. Serveringen foregik igen-nem en vinduesåbning efter at have passeret madgryden. Menuen stod på gule ærter, og spisningen foregik på vores stue, da der ikke fandtes en fælles spisesstue for mandskabet. – Blev som rekrut tildelt 5. korporalskab med sergent Jost som leder og underkorporal Pot-corski som assisterende stueleder og foresat. Sergenten var fra de polsktalende landsdele og talte flydende tysk og polsk. Denne mand, der nu i skoletiden blev vor daglige foresatte i tjenesten sammen med underkorporalen, havde været seks år i tjenesten, var meget ordrig og mundrap, men dog iblandet humor. Den var jo tilpasset den tyske militære omgangstone med sin strenge disciplin. Han var et plus for vor deling sammenlignet med nogle af hans fæller, thi han var velanskreven såvel ved stabssergenten som løjtnanten.

Stabssergenten ved navn Buse stammede fra Harmover. og den helt unge løjtnant hed Wagner. Kompagniets chef ved navn Torno var ældste kaptajn ved bataljonen og var (49) meget afholdt af den menige soldat. Nobel og retlinet i enhver henseende, og der kom aldrig en mislyd eller grovkornet tale fra hans mund. Desværre blev han forflyttet i foråret 1914, og vi savnede ham i resten af tjenestetiden.

Skoletiden bød på adskilligt, hvad angik tjenesten og omgangstonen, så den enkelte følte sig undertiden noget kuert, foruden at disciplinen blev skarpt håndhævet i alle enkelthe-der, der grænsede til robust behandling og chikane. Det begyndte ved morgentoiletten, og så blev der herset det meste af dagen og særlig for dem, der ikke velvillig fjøede sig i alle smålige spidsfindigheder. – Geværets pasning var meget vigtig, og det blev også kaldt for »kæresten«, og nåde dem, der ikke med pinlig akkuratse holdt »den« i prima stand. Be-klædningen var også et vigtigt område i skoletiden~ Tilpasningen af de seks garniturer foruden drejlstøjet tog mange timer, ja - fritiden med, hvis man kan tale om det sidste. Sko-

letiden var nærmest trivial og ensformig i eksercits med geværet, og der blev trænet i det uendelige.

Kejserens fødselsdag var en dag for sig. Den blev indledt med opstilling til parade på rådhuspladsen med bataljonschefens tale for den øverste krigsherre, alt imens mandskabet stod med præsenteret gevær. Den dag blev Parade Garnituren 3 i beklædningsrækken brugt, den eneste gang hele året. Fødselsdagen blev fejret i et af byens offentlige lokaler, og den aften var det næsten, som om den strenge disciplin løsnede sig lidt i fugerne og i de sidste timer fik et lille civilt antræk. Dagen derpå alt igen efter nøje og strenge ordre i høje toner.

I den daglige parole var pudse- og lappetimen et fast indslag. Ved en sådan time var der ordre til, at støvlerne var i appelmæssig stand. Sergent Jost beordrede os ned på gulvet for at behandle fodtøjet ved indfedtning med højre håndrod. Fedtsvarten var den obligatoriske »Guttalin«. Så blev der givet ordre til, at hver af vi rekrutter skulle synge en sang alene »solo« på vort modersmål. Nu lød der tyske i flertal, mange polske og 2 danske sange, som Christian Tydhsen fra Sønderborg og undertegnede sang. (50) Såvidt jeg husker, sang jeg H. C. Andersens »1 Danmark er jeg født«. Det morede sergenten, der forstod alle sange uden de danske.

Så nåede vi endelig udover skoletiden og blev indrulleret sammen med de 2-årige ældre årgange. Dermed rykkede vi ind i foråret og fik tjenesten mere ude i terrænet. Senere udvidedes eksercitsen til større formationer i bataljoner, regiment, brigade- og divisionsøvelser. De to sidstnævnte blev indøvet på større pladser, henholdsvis ved Gruppe i Vestprøjsen og Ayerø i Østprøjsen. Denne sidste havde en størrelse på 23 km i længden.

Påske 1913 opnåede jeg min første orlov på næsten 10 dage. Deraf tog rejsen de 3 dage, da strækningen fra Als til Soldau i Østprøjsen udgjorde ialt 1064 km. Rejseomkostningerne androg en penning pr. km tur og retur på 3. klasse. Det var det store håb og forventning, orlovsrejsen med dens frihed i hjemlige, civile forhold.

Sommeren bød på mere afveksling i tjenesten, forpost og patruljeøvelser, og kort før den store manøvre opnåede man den største sommerorlov på 14. dage.

Vor efterårsmanøvre 1913 foregik i »Masuren« fra den russiske grænse imod den tyske hovedforbindelseslinje jernbanen Thoru-Gosslarshausen, Deutsch-Eylau - Osterode - Allenstein - Insterburg. I det samme område fik krigen året efter på Østfronten sin opmarch og begyndelse i det velkendte slag ved Tannenberg fra 26. til 28. august 1914, efter at den pensionerede general von Hindenburg havde fået overkommandoen for de samlede troppeformationer på Østfronten. – Den afholdte manøvre 1913 sluttede ved Allenstein den 23. september, og dagen derpå hjemsendtes det ældre mandskab efter næsten 2 års tjenestetid. Undertegnede kom til at ledsage et militær reservetog mod Danzig, og det var en stor dag for de hjemsendte; løjtnanten, der ledede hjemrejsen, havde sine kvaler med de efterhånden stærkt påvirkede rejsende. De mest påvirkede blev læsset i, ligesom man læsset kalve. Antallet skulle jo være der ved ankomsten til Danzig.

Den påfølgende dag modtog jeg forfremmelsen til (51) rekrut underkorporal. Dette medførte en del ekstra tjeneste i 14 dage, inden de nyankomne rekrutter mødte. Der skete, en omlægning af mandskabet på stuerne, og som nyfødt underkorporal blev man ene mand på værelset, hvad der i høj grad forandrede hverdagen, og aftentimerne med tappenstreg blev så stille og hornistens godnattoner så dejlig klare og tonefyldte. – Som de først udnævnte underkorporaler til rekrutuddannelse blev man fritaget for vagttjenesten på kaserne, der var et dårligt og koldt job. Vi fik et lettere vagthold ved skydebanen, der foregik indendørs uden våben blot for at overvåge banens nøgler. Man havde en sovebriks, der om

natten blev forbedret med en høstoppet madras for at gøre nattelejet mere normalt. På en nærliggende gård blev der hentet nogen forstærkning til menuen, og en medbragt spritkoger kom i funktion. Opholdsrummet var forsynet med en lille varmeovn, så denne vagttjeneste var nogle af de bedste timer i tjenesten. – Endelig gik det imod anden sommer, og reservekalender tallene blev mindre, de store regiment- og brigadeøvelser var vel overstået, og sommerorlovens tid var inde. De 14 dage, som jeg før har nævnt, faldt netop på den tid, da storhertugen blev myrdet i Sarajevo. Da jeg derefter mødte på kasernen, var alt endnu forholdsvis rolig. Få dage efter fik jeg et godt job, idet jeg sammen med 7 andre soldater fra bataljonen kom på en høstkommando hos en proprietær, en nevø til vor bataljonschef. Det var en rar afveksling i sammenligning med garnisonstjenesten. Vi havde frie forhold, tjente en god dagløn på 2,75 mark. Også kosten var fortrinlig - og til aftensmaden en »bajer«. Høstvejret var meget varmt, og det kneb med nattesøvnen, da vort soveværelse var placeret i en af taklet vejrmølle, der var malet med kultjære, - det blev ulidelig varmt, og enkelte nætter placerede vi os med sengetøjet udenfor møllen på jorden. Vi havde rughøsten i akkord, og der blev slidt bravt. Nu var rugen mejet og sat i stak og man var ved at køre ind. Men, den 26. juli lige over middag indløb der et telegram fra vor garnison med øjeblikkeligt varsel om hjemreisen. Arbejdet blev omgående (52) standset og soldaterne indbudt til det sidste måltid der, og snart var vi på en høstvogn, kørt af karlen, på vej til stationen, Landberg an der Warthe. Den nat rullede ustandselig det ene militærtog efter det andet på skinnelægemet. Krigsfaren nærmede sig med stærke skridt. Næste dags formiddag ved 11-tiden nåede vi vel frem til garnisonen, der da var i fuld spænding. Allerede ved 2-tiden om eftermiddagen stod jeg i den grå krigsgarniture med skarpladt våben for at kontrollere en bro i nærheden. Da jeg nåede frem til broen, var den allerede bevogtet af vort søsterregiment nr. 18 fra Osterode. En dobbelt kontrol, der fungerede, som den skulle ifølge vore mobiliseringsinstrukser. Denne dag blev krigstilstand erklæret i grænseområdet; det var den 27. august 1914, og få dage efter begyndte det store ragnarok.

P. Lausen, Pommersgård, Lysabild.

En lærerstuderende kom med i verdenskrigen 1914-18

(53) Måske bliver mit bidrag til D.S.K.-årbogen så ganske anderledes, end de fleste er. Men det skader vist heller ikke noget, da der i forvejen sikkert er alt for mange, der ligner hinanden alt for meget.

Jeg var dengang, da jeg kom på session, som det jo også kaldtes i hine tider, seminarist på første år i Tønder, og jeg var 18 år. – Vi var vel nok alle mere eller mindre tysksindede, eller skal vi sige påvirkede i tysk retning - og så var vi så unge. Jeg var blevet konfirmeret i 1912, havde læst på præparandskolen i Aabenraa i tre år og haft et helt seminarieår i Tønder.

Vandmølle i Hauvine

Feldlazaret i Aubencheul au Bac i Frankrig

*Maskingeværer
bringes i stilling*

Erobret engelsk tanks

Vi var en snes stykker af min kategori forsamlet på »Tonhalle« til den prøvelse, om vi var duelige eller ikke til det ene eller det andet inden for det tyske militær. – Min kammerat, Adolf Juhl, seminarist såvel som jeg, vi var sammen, indtil han faldt, led ved den lejlighed, vi begge altså, den tort at blive taget til trainkolonnen. Det kunne vi aldrig være bekendt, syntes vi begge da, og andre også, så derfor indsendte vi omgående ansøgning om i det mindste at blive overflyttede til feltartilleriet, hvad jo må have forekommet os at være en seminarist og »enårig-aspirant« mere værdig troppedel. Resultatet blev også, at man allernådigst bevilligede os vor ansøgning, ihukommende at en »königlich-preussischer« seminarist måtte ophøjes fra dette simple »train« til en mere anerkendt troppedel. – Og sådan blev da vort renomme reddet. Om dette så har været til vort velfærd eller ikke, det får stå ubesvaret hen. Men i alt fald, min ven Juhl fra Garding faldt på »Leucht-kugelposten« den 6. januar 1917, mens jeg lever den dag i dag. Dog, hvem der så lever bedst af os to, det er der vist ingen, (54) der kan sige noget afgjort om, for man skal jo ikke prise nogen »lykkelig« før hans endeligt, har, som bekendt, allerede den vise Solon sagt. – Men denne session i Tønder fandt sted i november måned 1915. -

Sammen med andre fra vort seminar blev Juhl og jeg så indkaldt den 14. april 1916. De første dage var en valfarten fra sted til sted. Men foreløbig gik det til Junker-Hohlwegkasernen i Flensborg. Her blev vi dog »fri« den første nat, og sammen med andre nød også Juhl og jeg det at tage ind på et hotel - jeg ved ikke mere hvilket - og sov altså på hotelværelse denne nat. Vi var såmænd ved at sove over os, så vi næste morgen måtte tage benene på nakken for at møde op i nogenlunde rette tid. Man havde nemlig begyndt på opstilling og inddeling, da vi forpustede gled ind på kasernepladsen - men hva', vi var jo da ikke rigtige soldater endnu.

Vi kom nu af sted, fartede videre med toget, og det gik selvfølgelig mod syd. For mange af os var det vist første gang, at vi passerede højbroen ved Rensborg, hvor vi oplevede at sidde på træbænkene med mørkelagte vinduer - alt mens en soldat med opplantet gevær og ryggen imod de nedrullede gardiner - det var dørene, thi der var dengang uddøre i vognsiderne - holdt vågent øje med passagererne, og det var altså os. At vi kom helskindede over broen, når vi var så velbevogtede, det undrer vist ingen. Og toget rullede. uanfægtet videre, over Lybæk til Schwerin, hvor vi oplevede den første nat på kaserne, og bitterlig koldt var det, så vi frøs som hunde.

Næste morgen var der påny opstilling og inddeling til videretransport. Vi med kasketterne - blå seminaristhuer altså - og der var kommet flere til af samme sort, vi blev medinddelte. Det var palmesøndag 1916, og vi trillede så afsted - det tog hele eftermiddagen - indtil vi stoppede op på Altona-Hauptbahnhof. Her hed det: »Heraus«, opstilling og afmarch. Turen gik til Bahrenfeld-kasernen, hvor felt artilleri-regimentet 45 dengang var midlertidigt installeret.

Vi, et hold enårige af mange forskellige kalibre, fik en stue sammen, og en ældre herre, Meyer hed han, og advokat og jøde var han, blev udtaget til at være »Stubenaltester« for os - vi kaldte ham »Papa Meyer«. – Vi, der lå på den stue, fik også (55) en fælles kanon, som vi blev uddannede ved. Det var »die leichte Feldhaubitze 98/09«, og vi blev altså kanonerer, slap for at blive udtagne til »Fahrere«, altså beredne, hvad vi anså for at være en gevinst. -

Vi unge kunne lide det at blive uddannede ved et moderne skyts, vi syntes, at det var interessant - jeg i hvert fald da - sådan en slags matematik var det for os - og med apparater, som »Rundblickfernrohr« og »Richtkreis« o.s.v., o.s.v. Dertil kom, at vi lærte at udføre

beregninger for direkte og indirekte skydning. Hvad tænkte vi på, at det i virkeligheden drejede sig om dødbringende redskaber, og at vi opererede med matematik-opgaver og lignende, hvis eneste målsætning var udslettelse og lemlæstelse af mennesker, mennesker som vi selv. Det var først senere, at dette gik op for os, nemlig da vi selv sad midt i det, »im Schlamassel«, som vi sagde.

Men vi her i Bahrenfeld, vi bildte os en del ind, ja ikke så lidt endda. Vi var jo »einjährige - intellektuelle«, studenter - ja, hvad var vi vel ikke alt - i vor indbildning! Vi hittede ud af, at vi kunne få lov til at paradere i ekstrauniform, og at det kunne tillades os at bo i privatkvarterer, bare vi betalte alle disse ekstravagancer selv. Ah, hvor var vi nogle dumme drenge. – Men altså, vi gik i lag med sligt. Jeg havde kun råd, ja, det havde jeg vel ikke engang, til kasket og lang sabel. Sabelen ejer jeg endnu, den har såmænd gjort gavn, været i brug ved flere af vore julespil i Lovrup skole og hænger nu hos vor dattersøn i Flensborg som et stykke kuriosum på væggen i hans loftskammer. – Adolf Juhl, der var kantorsøn fra Garding i Ejdersted, havde flere penge til sin rådighed, så for hans vedkommende blev det til en splinterny ekstrauniform, så han var vel nok »schneidig«. Jeg ser nærmest sammenstykket ud på de fotos, som vi lod os lave. Ja, for fotos måtte der til, mindre kunne ikke gøre det.

Men altså, efter 3-4 ugers ophold i kasernen flyttede vi ind i vore lejede privatkamre - så vi må jo have haft penge nok!! Jeg husker nu godt, at jeg har måttet låne, flere gange endda, hos Juhl og måske også hos andre, og jeg mindes endnu, hvor det har knebet mig at få min gæld betalt. – Vi to kom til at bo hos en frue med frøkener Kofahl på Luruper Chausse, nær (56) kasernen. Her mødtes vi med ikke så få unge damer af fruens bekendtskabskreds, hvad der siden førte til en temmelig hyppig brevveksling, thi det var jo dejligt at få post som soldat, både i uddannelsestiden og senere som frontsoldat. Vi påskønnede skam meget at have nogen at skrive til og vente post fra, og det var jo da ganske gratis.

Men rekrutter var vi jo da kun, trods alt - og det gik med »Grussenlernen«, eksercits ved kanonen, højre og venstre om, undervisningstimer og meget andet for resten også. Vi plejede også knejpevæsenet eller -uvæsenet i kantine eller på restaurationer ude i byen - ikke så lidt endda - også sammen med adskillige underofficerer, og de ville nok. -

Min valfartshistorie var ikke endt endnu. Seks uger varede »herligheden« i Bahrenfeld - så overflytte des vi til Neu-Breisach i Breisgau ved Øvre-Rhin til Fodartilleri-regiment 20, der faktisk havde hjemme i Bahrenfeld, hvor vi kom fra, men midlertidigt var installeret her i Elsass, i krigens nærhed som beredskab til fronten.

Vi oplevede en vidunderlig skøn togrejse på en smuk maj dag og nat med for resten, igennem Midttysskland over Kassel - Frankfurt og Freiburg til vort bestemmelsessted ved Rhinen. Her marcherede vi over Rhinbroen til rekrut-depotet, der lå et par kilometer vest for floden, men øst for byen Neu-Breisach. På dette sted fik vi først at vide, hvad det var at være rekrut med skrappe underofficerer og dito feltvebler og en major, der hed Jarotski, og hvem alle rystede i bukserne for. – Her fortsattes så, eller rettere begyndte s på ny vor uddannelse - det var først i depotet, altså kasernen, i tre uger, og derefter i ersatzbatteriet, for vort vedkommende i landsbyen Volgelsheim, der lå en kilometers vej øst for kasernen. – Jeg har mange gode minder fra dette ophold der, der varede til sidst i september måned. -

Den 25. september 1916 afgik vi nemlig til fronten, og Juhl og jeg fulgtes ad mod vest til de egne, hvor Somme-slaget stod, eller rettere sagt var ved at ebbe ud. Vi kom til Ancre-floden, en biflod til Somme, der kommer nordfra. Vor frontrejse gik over Metz - Charleville - Cambrai og endte i egnen omkring Bapaume og byerne Puisieux og Miraumont,

Achiet le Petit og (57) -le grand med landsbyen Noreuille som etappe, »bagage«, som vi kaldte stedet, hvor vore håndværkere, vor kantinefritze, vor etatsmæssige feltvebel og andre »unabkommlige« havde deres ståsted. -

Vi. var fire, der var fulgte ad ud til batteriet, to foruden Juhl og mig. Den ene hed Lau, og han var fra Mecklenborg, og den anden, det var Fritz Scheskat fra Berlin, som lige to dage, eller var det to uger, forinden var blevet forfremmet til Obergefreiter. Han var så blevet udnævnt til fører eller leder af vor lille trop på fire, der havde fået rejsepass til fronten. -

Men vi endte nu her ved »De grote Batterie«, som vore 12 stykker 9 centimeter kanoner kaldtes. De var fordelt på tre stillinger, og vi fire nyankomne fordeltes ligeledes og i første omgang sådan, at Juhl og jeg forblev sammen. Vor stilling hed 794 og senere 794a; den lå ved byen Puisieux, og her faldt min kammerat Adolf, som allerede nævnt på »Leuchtkugelposten«, og det var den 6. januar i 1917. - Vi andre tre var sammen i både måneder og år - i Nordfrankrig, i Belgien og Rumænien - på Vestfronten igen, indtil jeg blev såret ved Tournai i oktober 1918.

Jeg griber nu lidt tilbage i min fortælling, omtrentlig til begyndelsen, dog undtagen de første seks uger da. - Med opholdet på kasernen i Neu-Breisach, senere i Volgelsheim, og den der mere strikse og håndfaste disciplin var vi unge så småt begyndt at vågne op fra vort drengede og pjattede væsen. Her blev ikke taget specielle hensyn til os og vore ambitioner, og vi modtog ingen begunstigelser som »Einjähriker« ud over, at vi havde nogle eftermiddage med undervisning for officersaspiranter. I øvrigt kan jeg godt fortælle, at vi snarere var udsatte for det modsatte end at blive begunstigede, og ofte hed det: »Und Sie sind Einjähriker« eller »Wieder die Einjähriker«. - Jo, de skulle nok vide at pille nykkerne og storhedsfornemmelserne af os, og det var godt det samme - for os da. Så, da vi nåede ud til fronten, var vi så småt begyndt at ligne andre soldater og mennesker. -

Her var det heller ikke »Druckposten« eller noget lignende, vi gik ind til. Der lå ikke fløjlshandsker og ventede på os, nej, vi blev omgående indrullerede blandt alle de andre (58) kanonerer i stillingerne, og det var ældre mandskab, ældre end vi i alt fald, der selvfølgelig så på os, de ankomne nye, med skepsis - og »vi var tilmed enårige, måske vordende officerer, og, hvem ved, i deres eget batteri«. - Jeg skylder nu sandheden at sige, at vi ikke fik skellig grund til at beklage os - vi var jo heller ikke mere så højbenede, nej, snarere letkøbte og »små i slaven« nu, og jeg mindes da også, at det nærmest kun var i de første dage og kun nogle ganske få, der satte sig på den høje hest over for os. Så vi faldt til iblandt dem og ind i rytmen; vi blev antaget. - Dertil kom, at vi temmelig snart ramlede ind i stærke oplevelser med hinanden; det var oplevelser, der satte dybe spor hos os alle og kaldte på kammeratskabs- og fællesfølelse os imellem. - Alt dette skal ikke skildres her, men det førte med sig, at vi nye vandt kammerater, og at vi lærte gensidig at sætte pris på hinanden. Det fortsattes, og det i en sådan grad, at denne fællesfølelse ikke blot varede krigen igennem, men holdt sig fremover til den dag i dag - 50 år efter - og at jeg nu betragter mit venskab med bl. a. saarlænderne som en værdi, krigen har levnet mig. Det, vi oplevede dengang, var i november 1916, og siden fæstnedes samhørighedsfølelsen under fælles afsavn og nød, i fælles granathuller og ved fælles »Stollenarbejde« i Nordfrankrigs kridtundergrund.

Jeg tænker i dag og i den forbindelse på mange, dog, lad mig ikke gå i enkeltheder. Men disse, de mest trofaste, var bjergværksfolk fra kulgruberne i Saarlandet. De var vel et halvt dusin - og alle pragtmennesker. Jeg læser i min dagbog også om mange andre, der har stået

mig nær, og sammen med hvilke jeg har fristet min soldater- og krigstid. I uger og måneder har vi levet sammen på godt og ondt. Vi har oplevet mangt og meget. Glade stunder har i broget rækkefølge skiftet med grimme dage og timer. – Men ejendommeligt er det, at det er da mest de onde tider, der har smedet os sammen, fæstnet de bånd, der var knyttet, og det mere end de forholdsvis rolige måneder, som vi sløsede hen på Rumæniens sletter, i Focsa-ni eller Bukarest. –

Jeg agter nu ikke at skildre sindsoprivende og nervepirrende begivenheder for jer; dem har vi vel haft adskillige af - også (59) ved artilleriet. Summarisk sagt kan jeg nævne for jer en vinter ved Ancrefloden, en vinter med stærk kulde og mange graders frost og dårlig føde - forårsoffensiv og sommerkampe i Flandern - og efter seks måneders »Rumænienhvile«, hårde dage ved Kimmel og tilbagetog gennem Belgien, hvor granatsplinten i Tournai satte endeligt punktum for min løbebane som krigshelt, - at alt dette ikke har været lutter lagkage for os, det kan I sikkert skrive under på. –

Ja, jeg kunne skrive op og ned om sligt i timevis, så der blev nok til de 120 sider, som vor årbog omfatter. Men det ville vist hverken fornøje mig eller jer, og lad mig derfor fatte mig i korthed. Hvem ville det vel interessere, om jeg gav mig til at udmale og udpensle i alle enkeltheder: Nætter, hvor man som telefonist æltede rundt i pløret for at fiske overskudte ledningsstumper op og få dem nødtørftigt splejset sammen, alt mens shrapnelkuglerne sprøjtede ned over landskabet - eller i timevis hugge i kalk- og kridtvæggen 10 meter nede i jorden, mens så kalkmasserne møjsommeligt med »kortskovlene« transporteredes opad, fra trappetrin til trappetrin og fra mand til mand, op til overfladen, for der hurtigst muligt at blive tildækket med den sorte jord, imens man forsigtigt spejdede mod skyerne for at finde ud af, om ens færden blev registreret af rundtkredsende »fugle«. Ja, sådan var »Stollenbau« i Nordfrankrig. – Og det hændte, at man var sendt ud for at hitte en vognladning med »Sappenholz« til batteribygning, der efter sigende skulle ankomme der og der ved den og den tid. Vi oplevede nu ikke sjældent, at vi ikke »fandt« den, at den, var kørt en anden vej, eller havde fået en anden ordre imens, eller også var den skudt sønder og sammen under dens forgæves forsøg på at finde og vinde frem gennem byer og granathuller. – Og på »Beobachtung« har man været, både sådan og sådan: Det vil sige, har ligget sammen med en underofficer eller feltvebel i timevis i et granathul eller lignende med kikkert for øjet for at se nedslag af prøvegranater, der forventedes affyret på et bestemt mål kl. 11,05 eller et andet tidspunkt, hvad ved jeg, og så bagefter rapportere om, hvor man havde pejlet dem og øjnet dem pløje jorden op. – Og vi har også været på en fortrinlig udbygget B. O. vel udstyret efter alle kunstens regler - de 10 (60) meter ned i ved - til et fint opholdsrum, tre-fire meter i kvadrat og udstyret med alskens tilbehør, rekvireret i en »Pionierpark« - hvor vi så med tre mand (en Vize og vi to gefrejttere) ja, lad mig bare fortælle det, har »nydt« tilværelsen ved både glühwein og kortspil, sang og snak, læsning, brev- skrivning og adskilligt andet - og kun modvilligt er vi gået til telefonapparatet, når tuppet gjaldt os - og derefter kun nødtvunget entre t op ad trapperne for igennem Scherenfernrohret - hvem kender vel ikke dette monstrum - at finde og lokalisere udpegede og benævnte ting og punkter for at kunne besvare stillede spørgsmål og give oplysninger om ditten og datten, der forekom os aldeles overflødige, ja nærmest latterlige. –

J a, sådan kunne jeg fortsætte længe, men jeg spilder jeres »kostbare« tid ved at udmale begivenheder dag for dag, og situation efter situation. Derfor lad nu dette være nok, og lad mig nærme mig slutningen, stadig tænkende, at et og andet, der siden måtte rinde mig i hu, måske kunne være anvendeligt i en senere årbog, om der skulle blive flere, og det så ville

skorte på stof. Det kan I imidlertid let forhindre ved at producere og begrave os i manuskripter. Ja, dette er et hjertesuk, og I må godt opfatte det som en stilfærdig men velment opfordring til »at hitte på noget«. -

Alt det, jeg nu her har brygget til, må så være et resume af min deltagelse i verdenskrigen 1914-18. - Første afsnit har vist fået lov til at fremtræde mest udførligt og farvelagt, vel nok fordi det har været mig magtpåliggende usminket at revse mig selv og os for vort drengede væsen, at fremstille os realistisk som de tossede knægte, vi var med vore 17-18 år, så I har fået at se, hvordan vi teede os i vor uforstand. - Om vi så alle har nået at blive »menne-sker« og har lært af vore dumheder, det ved jeg selvsagt ikke; men det ved jeg, at havde vi fremturet, som vi var begyndt, så ville vi aldrig være faldet til og have opnået at få venner og oplevet venskab, som det vi lærte at kende. -

I øvrigt, mine andre to kammerater fra Neu-Breisach og Volgelsheim: Om de er nået helskindede hjem, det aner jeg intet om. Jeg har ikke været i forbindelse med dem siden hin dag, da jeg som letsåret i højre hånds tommelfinger daskede (61) af sted over de efterårspløjede marker for at finde en forbindingsplads og et feltlazaret. - Jeg landede i Bremen, hvor jeg oplevede både, den 9. og 11. november, og derfra hjempermitteredes jeg den 16. i samme måned med fingeren i bind og anvist på at søge eventuel nødvendig hjælp på et hjemligt sygehus eller lazaret.

Og mine Saarvenner. - To af dem har jeg mødt en gang siden. Det var i 50'erne, at vi var i Heiligenwald og Schiffweiler og traf Peter og Martin. Jeg kunne ønske at mødes med dem endnu en gang, men det skal vist være snart, om det skal nås, for hvem ved, om der er megen tid tilbage for os. Jeg er jo oppe i årene, og de dernede er ældre end jeg. Mon der endnu er levnet os nogle år? og sundhed? og kræfter?

Jeg skrev i begyndelsen, at vi fra seminariet var mere eller mindre tysksindede eller påvirkede i tysk retning. I mine krigsår var jeg jo ikke blandt nordslesvigere som I, så jeg har haft en helt anden »krigsdag« i de godt og vel to år, jeg har været frontsoldat. Der var ingen sønderjyder blandt os, og vi drøftede aldrig Nordslesvig og landets grænse, heroppe. Jeg selv vidste dengang kun lidt om, hvad der rørte sig i folkehjertet derhjemme, og vor folkesjæl og vort folkesprog var ikke blevet en realitet for mig. - Det var først senere, efter krigen, at jeg mødte alt »dette«, mødte det hos mine landsmænd - og i vort folks og vor landsdels historie. - Da fik jeg chancen for at finde mit ståsted. Da fandt jeg min plads, min fremtids livssyn, ja, mit egentlige »Jeg«. - Og først da kunne jeg være som en af jer og kalde mig for »også en D.S.K.er«. - -

Kald nu dette mit bidrag for en bekendelse, om I vil. For mig er det et mindeblad, som jeg i dag ikke ønsker revet ud af min livsbog. -

Anton Nissen, Døstrup.

Min sidste »indsats« i verdenskrigen 1914-18

(62) De sidste måneder af min soldater- og krigstid oplevede jeg i Lothringen, i egnen mellem Verdun og Metz. Efter at jeg i april 1918 var omflyttet fra øst til vest og således havnet på Vestfronten, var jeg i disse 4-5 måneder og til nu ikke blevet forskånet for at opleve min part af krigens rædsler - det var i frontafsnittene fra Armentieres og ned til St. Quentin.

Men så var vi altså nu havnet betydeligt længere mod syd, ca. 5-6 kilometer fra Metz. Og to måneder tilbragte vi her, dels i et fort, hvor vi var indespærrede under jorden en hel måned, - for resten en meget ubehagelig fornemmelse - og en måned indsat til arbejdstjeneste, i hvilken tid vi var indkvarterede i Gohn, en by der lå i samme egn.

En lille episode fra denne sidste måned illustrerer bedre end ord, hvorvidt opløsningen og mangel på disciplin var fremskredet, og hvorvidt det gjorde sig gældende på mange måder. På vejen til arbejdstjenesten førtes vi af en teknisk løjtnant, der lod os gå, som vi ville, og hvor vi ville. Blandt andet fulgte vi på et stykke af vejen et feltbanespor, hvorved vi forkortede vejlængden betydeligt, men det var forbudt i dagsbefalingen, hvad vi dog var ligeglade med og vor løjtnant også. Men en dag da vi kom i nærheden af vandmøllen, hvor banespor og landevej mødes, så vi en bil komme susende, og det var divisionskommandørens. Vi var alle klar over, at nu ville der blive fest. »Nå, folkens«, sagde løjtnant Wolter, »det var nok den gamle fra divisionen, nu er fanden løs. Se nu at få formeret kolonne, jeg må hen og afgive melding«. Vi får os ordnet, og han går hen imod bilen. Men den gamle giver ham ikke tid. Han begynder at skælde ud: »Sikken et svineri! Hvad er det ... « Det var ikke efter vores kagebog. Vi ville ikke, at vor gode løjtnant skulle tilsjoffes. Een begynder, og straks brøler (63) hele kompagniet: »Haut ihn, haut ihn, Licht aus, Messer raus, zwei Mann zum Blutrühen«, - Det kan nok være, at den gamle fik kæften lukket, og en, to, tre fik chaufføren startet bilen, og væk var de. »Kerls, Kerls«, sagde løjtnanten blot, og så blev der ikke mere ud af den historie.

De hektiske novemberdage - og tilbagemarchen.

Den 4. november. I nat blev der leget lidt krig derude. Fjenden fordrev vor feltvagt fra en lille by, men ud på morgenstunden tog vort infanteri den i besiddelse igen. Vi retirerede imidlertid fra vort arbejde under den historie, da vi mener, at vi er så nær afslutningen, at ingen af os vil risikere liv og lemmer for så lidt.

I eftermiddag blev der oplæst en dagsbefaling, hvori vi blev opfordret til »at mande os op og slå fjenden«, - »Ingen skånsel mere, og fjenden skal have betalt ... o. s. v., o. s. v.«, Men vort svar var enstemmigt: »Vi vil hjem!« Den 5. november. Dagen efter kom der ordre, at vi næste morgen skulle afmarchere til Metz for at »forlades« til transport. Vi var på banegården kl. 11,30, som vi skulle, men der var så megen kludder i maskineriet, at vi ikke kunne komme afsted, for »vi har ingen vogne«, udtalte banegårdskommandanten. Vi måtte vente, og folkene gik i gang med at lave løjer som »Schinkenklöpfen« og den slags. Ind imellem fik vi lidt sang og musik. Heldigvis var vejret rigtig godt, og folkene havde lejret sig i smågrupper. Der kom nogle børn som tilskuere, efterhånden også voksne, og til sidst var hele pladsen fyldt med nysgerrige. - Nu kom der rigtig gang i løjerne. Vor komiker fra Berlin optrådte med vittigheder og viser, mens vi alle sang med på omkvædet.

Lidt før kl. 5 rullede toget ind, og det var til os. I huj og hast blev heste og køretøjer læsset ind, en, to, tre var vi hoppet op i mandskabsvognene, og afsted gik det ud i den mør-

ke novemberaften, kun togføreren vidste besked om, hvorhen. - Ved midnatstid gøres der holdt et stykke inde i Frankrig, og der kommanderes: »Alle træder an med kogekar«. - Nåda, det betyder varm mad, det kan vi nok være med til, og snart sidder vi inde i toget med en dejlig portion ærtesuppe. -

(64) Toget damper videre til kl. 5 om morgenen - det er nu den 7. november. Da holder vi igen, og det er ved Mont Medy. De fleste sover godt og lader toget køre og holde, som det bedst vil. Dog nogle få er nysgerrige og kigger ud. Det hele forekommer os lidt mystisk. Officererne står afsides og småsnakker. Flere vågner og spørger: »Hvad holder vi for? Skal vi ikke videre?« - Nogle har opdaget, at der ikke er lokomotiv forspændt mere. »Vi skal vel vente, til der kommer et nyt lokomotiv fra fabrikken?«, siger en, der har været ude for at rekognoscere. Feltvebelen kommer forbi, og der spørges atter. »Aner det ikke«, svarer denne med en skuldertrækning. - Een, der har været lidt ude og se sig omkring, kommer og fortæller: »Banegårdskommandanten er blevet skudt i nat af nogle infanterister, da han ville forhindre dem i at tage med et tog til Tyskland«. »Løgn og skidt«, siger man til ham. »Du har nok set lidt fåret ud med søvnen i øjnene, og så har man bundet dig den skrøne på ærmet«. - »Nej, det passer«, siger en anden, som også har været ude for at kigge lidt på sagerne, »infanteriet går tilbage overalt. Jeg talte med en flok, som lige var ankommet, og nu vil de med første tog hjem. Officererne har de skudt, og feltvebelen, som fulgte med dem, har fjernet knapper og snore«. »Wir haben in den Sack gehauen, und jetzt wollen wir nach Hause«, siger de. - En anden fortæller, at en overstabslæge, som havde sit kvarter på banegården, nu lå dræbt i sin bude. Fem sårede var kommet den nat. De ville forbindes; han ville ikke lukke op for dem, men henviste dem til lazarettet, eller også skulle de vente, til det blev dag. De sprængte døren og stak ham ned med deres bajonetter.

Det er efterhånden blevet lyst, og trods forbud forlader de fleste vognene og går på opdagelse. Befalingsmændene bliver inde, de er blevet betænkelige ved situationen, og skælde ud tør de absolut ikke. Luften er ladet med sprængstof. Enhver af mandskabet spørger efter nyt hos alle og enhver.

Så kommer en flok artillerister, og vi spørger: »Hvor langt er der til stillingen?« - »Ved det ikke«, svarer de, »vi forlod vort skyts i går, da infanteriet stak af; vi vil ikke være derude, når der ingen infanteri er foran os«. - »Du, kammerat«, spørger vi en enlig infanterist, »hvor langt er der til skyttegravene«.

(65) - »Der er overhovedet ingen mere. Vi går nu hjem, men forude er kun franskmænd og nogle af vore officerer, der ikke ville med hjem. De fleste officerer har vi skudt, fordi de var grove i munden. Bataljonskommandøren blev rasende, da vi meddelte ham, at nu ville vi hjem. Han trak sin revolver og skød et par af vore kammerater, men så blev han og et par ligesindede officerer også skudt, og nu er vi på vej hjem til vore koner«. - »Hvorfor slæber du så rundt med din bøsse?«. - »Oh, die «Knarre», den skal man skam have med sig, for træffer man et par af de bæster, der endnu har for stor en kæft, da gælder det om at kunne ordne dem. Men kom nu med, her er ikke noget at lave for minekastere. Jetzt gehts in die Heimat«.

En trop af vore kommer luskende, alle svært tykbrystede og med strutten de lommer. »Hvor har I været, og hvad har I fået fat på?« spørges der. »Vi har været til »angreb« sammen med en flok infanterister på et proviantdepot. De havde ingen mad, og så stormede vi depotet. Et par stykker gav hals, og så blev de skudt, men nu var de andre svært villige til at rykke ud med, hvad vi forlangte«. - Andre skulle prøve det samme. Nogle fik, andre ikke,

og nu er der opstillet maskingeværer på taget, hvormed der skydes på alle, der nærmer sig depotet; jo, etappesoldaterne er endnu villige til at skyde på deres kammerater.

Klokken 11, altså ved middagstid og fortsat den 7. november, kommer der besked til kompagniet, at vi skal videre med feltbanen. Ved tællingen konstaterer feltvebel Meng, at der mangler omtrent 30 mand; vi venter et kvarters tid, endnu mangler der en halv snes stykker af de menige, men - altså - vi kører. Klokken et (kl. 13) gøres der holdt, men ingen ved besked, hverken togfører eller kompagnifører. Dog af de få, der kommer udefra, får vi at vide, at det er vanvid at fortsætte, og toget bliver holdende, for kompagniføreren skal have indhentet »ordrer«, Han er endnu ikke klar over, at disciplinen er brudt, og at det er ham selv, det kommer an på, at kun han har at bestemme - og kun han. -

Mandskabet er ved at blive sultne, thi endnu er der ikke fordelt forplejning, og der kan ikke fås noget, før kompagniet er (66) kommet i kvarter. - Imidlertid går man på opdagelse og finder en barak, der indeholder proviant. Der er lukket og stænget overalt, men hvad dur de kejserlige pionerer vel til, hvis de ikke kan skaffe sig adgang til en lukket barak! Med en økse hugge s der hul i brædevæggen, og brød og konserves skaffes til veje. Depotforvaltningen skælder ud, men et par karabiner i anslag får dem til at forsvinde. - Dog nemesis indhenter dem. De, som har bjerget sig noget, tænker bare på at spise, og ingen af dem ser den sig nærmende truende fare, før den er uafvendelig. Fra et af tagene brøler pludselig en skarp kommando-stemme: »Alle mand væk fra depotet, og de, som kommer nærmere end 100 meter, bliver skudt!« - »Halts Maul, du Affe«, råber en pioner. Men straks tikker et maskingevær og spytter sit bly hen over hovedet af den formastelige. Fire maskingeværer er placerede på taget, så de har depotet under kontrol, og fra alle sider holdes nu kompagniets folk på afstand. - Jo, etappesoldaterne har igen bevist deres »mod og tapperhed«. - Dog vort mandskab og vore befalingsmænd med fik sig et solidt måltid af den proviant, der var blevet bragt i sikkerhed forinden den »forsmædelige retræte«.

Imens er klokken blevet henad fire om eftermiddagen, og endnu ved ingen, hvad vi skal, og hvor vi skal hen. Hvor langt er franskmændene rykket frem - i går var de der, og der, men nu? - Enkelte infanterister kommer endnu traskende udefra, men et skuldertræk og en hovedrysten er alt, hvad vi får til svar på vore ivrige spørgsmål. »Tyske tropper er der ingen af derude. Alles hat in den Sack gehauen, jetzt gehts nach Haus zu Mutter«.

Mandskabet begynder at knurre, skumringen falder på, vi må have en ende på det. Enten må der skaffes kvarter for natten og proviant, eller vi må ta' turen tilbage; den vi er kommet. - Meng får skaffet kvarterer i en fart, og de nås på 15 minutter - langt om længe kommer også gullaschkononen frem, så vi kan få varm mad. - Skydningen tager til forude, men det er ved at blive mørkt. »Franskmændene nærmer sig«, siger et par mænd, der kommer daskende forbi, »de er kun nogle få kilometer herfra«. - »Så vil vi ikke blive her længere, vi vil ikke slås som infanterister, nu disse ikke er der mere«. - Man går (67) fra hus til hus og drøfter situationen. To ting er alle enige om: Slås vil vi ikke mere, og tages til fange meget nødtigt. Resultatet bli'r, at en deputation går til kompagniføreren med følgende besked: »Efter de seneste oplysninger og efter lyden at dømme er franskmændene ikke langt herfra. Kompagniet vil ikke gøre infanteritjeneste, og heller ikke ønsker vi at blive taget til fange, derfor forlanger vi at blive ført tilbage straks«. - »Det kan jeg ikke«, svarer han, »ordren lyder på, at vi skal blive her og afvente nærmere«. - »Vil kompagniføreren ikke føre os, så går vi selv. Om en halv time er kompagniet trådt an«. -

Men før den halve time var gået, var vore befalingsmænd i gang med at ordne os til afmarchen. Nogle har ment bedre at kunnet klare sig selv, og de er væk. Men vi marcherer - i

to og en halv time - tilbage, altså den vej vi kom. Klokken et om natten, og nu har vi den 8. november, går vi i kvarter, men allerede inden det dages, er vi på benene, og klokken syv starter vi uden morgenmad. Det siges, at byen, som vi forlod aftenen før, nu var besat af franskmændene og det før omtalte proviantdepot ligeledes, - Men vi marcherer, marcherer, med enkelte hvilepauser ind imellem. Vi spørger efter nyt, når lejlighed gives, men oplysningerne, som vi får, er sparsomme og usikre. Det siges, at våbenstilstandsforhandlingerne er i gang. t Næste dag, den 9. november, marcherer vi 10-12 km, og dagen efter, søndag den 10., hviler vi ud efter anstrengelserne. Vi venter også på besked. Feltvebel Meng er den, der ordner alt. Han fortæller, at våbenstilstanden er ved at blive underskrevet og mener, at den vistnok skal træde i kraft dagen derpå. Det skete jo også. (Altså den 11. november)

Efter ordre fra generalkommandoen udtager feltvebel Meng 35 mand, og jeg er blandt disse, til en særlig opgave. Vi skal stille med fuld oppakning, og da vi er samlede, oplæser han de nærmere bestemmelser angående vor mission. Vi er afkommanderet til at danne en polititrop sammen med et lignende antal fra de øvrige kompagnier i vor bataljon. Vi afmarcheret straks til Virton, hvor vi mødes med de andre afkommanderede. Vor fører er en løjtnant Botcher, og vor politibataljon får navn efter ham. Foreløbig er vi udsete til at skulle stille (68) vagtmand skab, og i det hele taget er det vor opgave at sørge for ro og orden nu under tilbagetoget.

Her i Virton kom vi ikke i aktion, i alt fald ikke mit kompagni. Tirsdag morgen, det var den 12. november, forlod vi byen her og marcherede den dag 35 km; vi nåede byen Archen ved Arlon, hvor vi lå til torsdag morgen, altså den 14. november. Herfra gik det videre til Steinsel, den 15. november nåede vi Alttrier, og lørdag den 16. var vi fremme ved den tysk-luxembourgiske grænse, hvor vi fik kvarter i en skole i byen Hinkel.

Mens vide andre steder havde ligget i lader, hvor det kunne være bidende koldt, var der her fyret op, så det var dejligt varmt. Efter at vi havde spist, fik de fleste travlt med krigen i det små. Der blev nemlig holdt klapjagt på de »små grå«. Tøjet af, stykke for stykke, og så set grundigt efter! I mange dage havde vi ikke haft lejlighed til det, og nu havde de taget overhånd for os. Men her blev der rensset ud. Sømmene i tøjet, hvor al yngel sidder, blev trukket hen over den varme kakkelovn eller svedet af med en tændstik. - Et par kammerater mente ikke, at de havde husdyr eller krop dyr, eller hvad vi skal kalde dem. Men efter et par bestemte opfordringer gik de dog i gang med jagten. De var mindst lige så befængte som vi. - Men en var der, som blev ved med at vægre sig, og så tog vi ham med magt. Vi afklædte ham, men Gud bevares, jeg har aldrig set så galt! De kravlede i stort tal ud, og ud på tøjet. Hans blå sweater var helt hvidgrå af den talrige besætning, og den røg lige i kakkelovnen. Det øvrige undertøj blev puttet i en spand og skeldet med kogende vand.

Søndag den 17. november marcherer vi videre og kommer til Euren ved Trier, hvor vi bliver indkvarterede hos befolkningen. To mand bor vi ved en familie, der ikke ved, hvad godt de vil gøre os. Vi bli'r godt beværtede, og til trods for vor protest skal vi den nat sove i deres senge, hvad der ikke kan være rart for dem, da det ikke kan undgås, at de får vort utøj at slås med. - Så går det igen afsted mod Trier, hvor vi marcherer ind dagen efter, og det går til banegården, hvor vi bliver stuvet ind i et tog, der skal køre os til Mainz. Det passer os udmærket, at vi ikke skal gå til fods mere. Dog sættes vor (69) tålmodighed hårdt på prøve, thi det tager tid at komme de få kilometer til Mainz, hvor vi først når hen efter ca. halvandet døgn's togtur, altså natten mellem tirsdag og onsdag.

Ved Rhinen og endelig hjem - de sidste tre uger.

Så var vi da kommet så vidt og mener, at vi nu er stærkt på vej hjemad. Her blev vi indkvarterede i kasernen Mainz-Bieberich. Der går mange rygter. Der fortælles om anordninger af soldaterrådet gående ud på, at alle årgange med undtagelse af 1898 og 1899 vil blive hjemsendt, men aviserne skriver dagen efter, at 1896 og 1897 skal blive i trøjen. - Alt er i uorden, alle vil bestemme, både gamle og nye magthavere, og ingen ved virkelig besked.

I går fandtes her i eksereerhallen 150 tønder vin, og det skulle fejres. Alle stormede afsted med kokekar og feltflasker. Hvor vinen stammer fra, og hvem den tilhører, det ved ingen, og det bekymrer heller ingen. Men hvem der vil kan hente efter behag, og nødvendig skulle noget gå til spilde. - Af 3-4 tønder blev spunsen slået ud og en slange stukket ind. Feltflaskerne og alt det andet forslog ikke, og snart hentedes der i spande og kaffekander m. m. Der blev nu drukket om kap. Bægrene fyldtes, der blev talt til tre, og så blev der drukket ud. Den, der sidst fik sit bæger tømt, måtte drikke et ekstra til straf. - Det varede heller ikke længe, før der lå mænd på gulvet. De stønnede og kastede op og væltede sig rundt. Der var et spektakel uden lige, rundt på gange og trapper. Ja, også ude i kasernegården. Døddrukne mænd lå der alle vegne, og de skreg. Jeg tror ikke, at de nogensinde har følt sig så elendige som ved denne omgang. »Jeg dør, jeg dør«, var deres stadige omkvæd.

Officererne forsvandt straks, da støjen begyndte - de følte sig åbenbart ikke sikre i dette selskab. Også jeg forlod dem; kun få forblev forholdsvis nøgterne, langt de fleste var berusede, ja, såmænd bevidstløse. Da kunne man med rette sige: »Herr Hauptmann, das ganze Bataillon wackelt!« - Ja, sådan var altså »folket fra det vilde Vesten«, sådan er det altså, når det slippes løs - selvdisciplin er der ingen, der kender.

(70) Dagen efter kom vi på arbejde. Jernbanebroen over Rhinen skulle belægges med sveller mellem skinnerne, så der blev en jævn kørebane. Alle broer over Rhinen skulle kunne tages i brug af kolonnerne, thi der var fastsat en bestemt dato og klokke slet, hvor rømningen af venstre Rhinbred skulle være afsluttet. Da skulle hver by, hver vej og hver bro være fri.

Vi går til soldaterrådet og stiller krav om nyt tøj fra inderst til yderst, thi det vi har er i den tænkeligt dårligste forfatning. Alle soldater og også civilister er på tærne for at få forsyninger, inden lagrene er tomme. Men vi fik da, og vi fik rigeligt og også noget godt, både uniform og drejelstøj, både uldtøj og undertøj såvel som støvler og snøresko - og det gamle fik vi lov til at beholde som arbejdstøj.

Jeg blev ikke ret mange dage her i Mainz, thi min afdeling - de 35 mand fra mit gamle kompagni - blev sendt til Kempten lige over for Rudesheim for at forrette vagtjeneste på jernbanebroen der. -

Det skulle bare have været i sommertiden og ikke nu i det grå efterår. Lige over for os på den modsatte flodbred ligger som sagt Rudesheim på en strimmel strandbred, men der er ikke plads nok, strimlen er ikke bred nok, og byen klatter op ad bjergskrånningen, sådan ser det i alt fald ud. Til venstre for byen rager klipperne helt ud til Rhinen, og det ser ud, son: om de gik lodret tilvejs. Oppe på toppen her ligger »Niederwalddenkmalet« - 320 meter over vandspejlet. Det er et mindesmærke, 60 meter højt, der blev rejst i 1871 til minde om sejren over Frankrig i krigen 1870-71. - Endnu længere til venstre, ude i Rhinen, ser vi en lille ø med det bekendte og berygtede »Mauseturm«, der skildres i sagnet om biskop Hatto af Mainz. - I øvrigt er udsigten og omgivelserne meget storslåede.

En formiddag startede vi på en tur for at se alt dette på nærmere hold. Først gik vi gennem Rudesheim for derefter at fortsætte op gennem vinbjergene og skoven til mindesmærket. Det var en drøj tur selv for os marchtrænede soldater. Men da vi først var deroppe, havde vi også den herligste udsigt, der viste sig at være anstrengelserne værd. Her var et forlystelsessted oppe, som var åbent om sommeren, men var nu (71) selvfølgelig lukket. - Lidt fra mindesmærket var der en udsigtspavillon, som var bygget helt ude på kanten af en klippe. Det gav et helt gisp i os, da vi fra stien gennem skoven trådte ud på platformen, thi lige under os, og så dybt, så dybt nede var Rhinen - damperne på den lignede små legetøjs-skibe. - På en klippeafsats lige neden under os, ca. 120 meter over floden, ligger ruinen af slottet Ehrenfels.

Nedturen foretog vi til den modsatte side og kom her ned til Asmannshausen, hvorfra vi har den mest pragtfulde udsigt op ad floden til Rhinknæet, hvor byen Bingen ligger. Hjemturen tilbage til Rudesheim og Kempten foregik langs Rhinbredden, indtil vi nåede broen. - Alt i alt var det en dejlig udflugt, men som sagt, det skulle bare have været i sommertiden.

Vor vagttjeneste i Kempten varede en 14 dages tid. Thi nu skulle franskmændene en formiddag klokken 10 overtage broen, men forinden forlod vi skuepladsen klokken 9 med Mainz som mål. Herfra skulle vi begynde vor march til vor ersatz-bataljon, der var angivet for os som Lottgenbrunn et stykke vej inde i landet. Med toget gik det nu mod øst, først til byen Hochst og derfra i kvarter i Sossenheim. Dagen efter, og nu er vi nået til søndag den 8. december, marcherede vi gennem Frankfurt am Main til Bischofsheim. Under marchen gennem Frankfurt blev vi som ingensinde før overøst med gaver, cigarer og cigaretter, frugt og chokolade og meget andet. Det regnede med blomster og grønt ned over os fra vinduerne.

Marchen fortsætter - det er mandag den 9. december - fra Hanau kører vi med toget øst-på til byen Eiden-Gesäs, der ligger 3-4 kilometer fra Lottgenbrunn, som jo er endemålet for vor rejse, foreløbig da. Men der er overfyldt allevegne, så hvornår vi kommer derind, det er endnu et stort problem.

Men foreløbig hviler vi os. To mand er vi kommet i kvarter hos en arbejderfamilie her, manden er for et par dagen siden kommet hjem som frigiven. De har fire drenge, der laver et forfærdeligt spektakel, så helt morsomt er det ikke. Sengeplads kan der heller ikke skaffes til os, for de har intet kammer eller lignende tilovers. - Ellers har jeg overalt haft tip-top-kvarter og er blevet vældig godt behandlet. Var vi bare blevet i (72) Sossenheim, når vi dog skulle vente et sted. Der var venlige og meget flinke værtsfolk; ikke de støjende drenge, men et par flinke døtre på 18-20 år og andre af byens unge piger kom på besøg. Alle var de så rare imod os soldater og kom med cigaretter og andet. Det var mere efter min smag nu efter to års frontliv.

Hvor vi end har været nu på hjemmarchen, har der været fest om aftenen og dans også på gæstgiveriet, og vi har aften efter aften haft det sjovt og hyggeligt og moret os til over midnat. Næste morgen er vi så startet fra stedet med sang og højt humør for at fortsætte vor march mod det næste kvarter - og hjemmet vinkede i det fjerne.

Mange smukke landskaber har vi set på vor march fra Frankrig og hertil. Mange flinke mennesker har vi mødt. Oplevelser og indtryk har vekslet i hurtig rækkefølge, hurtigere her på hjemmarchen end ved fronten. Og heldigvis har det været behagelige og ofte dejlige oplevelser. - Men nu er vi altså så nogenlunde ved rejsens mål. - Vi er her atter ude på det flade land, hvor der er langt mellem byerne, og hvor folk er mere fattige end i Rhinegnens byer. Her drikker man vand fra pumpen eller vandhanen, men gjorde man det i vinegnene,

så spurgte folk, om man var syg eller ikke rigtig velforvaret oppe i kuplen, thi vinkanden stod altid på bordet til fri afbenyttelse. Jeg har heller ikke set beboerne i disse egne drikke vand, og vi andre vænnede os hurtigt til at betragte vin som en almindelig læskedrik, når man var tørstig. - Men nu er det altså forbi med det, nu skal vi undvære omgangen med de livlige Rhinfolk og nøjes med det flade landskab fremfor de smukke vinbjerge med ditto byer. - - Men alt overskyggende er dog ønsket om hurtigst muligt at nå hjem, hjem til mor, hjem før jul.

Den 12. december. - Så, nu er vi nået til Lottgenbrunn, der er en baraklejr, som vi kender dem fra før. - Kompagniet blev straks opløst, kompagniføreren hjemsendt, og de øvrige befalingsmænd - en feltvebel og en underofficer - sendt på orlov. Tjeneste er der ikke noget, der hedder, og vagterne bliver betalt. Vi laver vrøvl, for vi vil hjemsendes. men det kan ikke lade sig gøre, dog man lover os orlov endnu inden jul. -

(73) Den 14. rejste en flok på 30 mand af vort kompagni, og hver dag kommer der nogle afsted. Vi må selv sørge for vore orlovspapirer, selv hente dem, ja, enddog selv udfylde dem på bataljonskontoret, for det er umuligt for de få, som sidder der, at overkomme alt arbejdet. Så vi var mange, der gjorde det selv, og så gik vi hen til kommandøren, der satte sit stempel på, og så kunne vi rejse. Men penge fik vi ingen af - kassen var tom. --

Den 17. var det min tur - jeg rejste og var hjemme den 19. december. Da var der gået henved tre år af min ungdom, og det, som det syntes mig dengang, til ingen verdens nytte, - Jeg tænkte på mit håndværk. Ingenting havde jeg lært i disse år. Og dog, jeg havde fået udvidet min horisont og set meget, og sikkert også en del, der kunne komme mig til gode og måske være mig til gavn i mit fremtidige arbejde. - Jeg havde set, hvad streng disciplin og mandstugt kan udrette, men også, hvad tøjlesløshed og uorden kan føre til. - Men frem for noget havde jeg lært, og det er ikke det mindst værdifulde, lært at sætte pris på gode kammerater og godt kammeratskab.

Nu var jeg da hjemme igen efter krigens onde dage, krigen, som jeg var gået ud i i tro på, at Gud ville føre mig og bevare mig og bringe mig uskadt tilbage. Alle var vi samlede igen og kunne holde jul 1918 i vort hjem. Alle var vi glade over, at vi var sluppet helskindede igennem, men ingen var vel gladere end mor. Hun havde nu slidt og slæbt derhjemme, og med ejendommen, og havde måttet tage nattetimerne til hjælp for at overkomme det hele, bl. a. også post og breve og pakker til os, alt det, vi havde haft glæde af og delt med vore kammerater. - Og havde hun ikke været udsat for samme livsfare og samme strabadser som vi andre, så havde hun dog trods alt haft det strengt ved at gå hjem, gå i spænding og angst for os, og også lide afsavn og nød. Alt det, og det er vi ikke i tvivl om, må have været en lige så hård belastning for sundhed og nerver, som hvad vi andre har måttet døje.

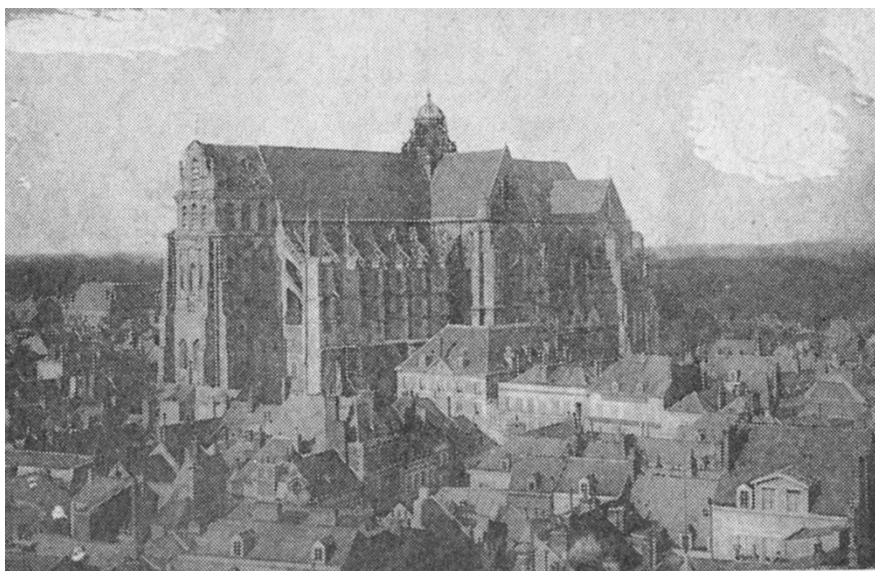
Ja, her slutter mine optegnelser om krigen 1914-18, det er dagbogsblade. som jeg har sendt hjem, og som mor trofast har opbevaret for mig.

Rasmus H. Damm, Toftlund.

Telefonist i Saint-Quentin

(74) Jeg var ved artilleriet, og englænderne og franskmændene pressede på ved Saint-Quentin. Byen måtte rømmes for civile, og jeg glemmer aldrig det indtryk, det gjorde på mig, da de stakkels mennesker drog forbi os. Vi skulle jo have den »gode« vej ind til byen, så de måtte med deres »Hab und Gut«, der kun bestod i, hvad de kunne slæbe med sig, ud til siden. Hvis blikke eller øjekast kunne dræbe, var vi alle blevet på stedet. Grædende børn, der hang ved mors skørter, og mødre med børn på armen - mænd med hunde for trillebør med toplæs på - barnevogne fulde af husgeråd skubbet af grædende kvinder og vaklende oldinge, der støttede hinanden. - Det var ved middagstid, de blev jaget bort, og de måtte forlade deres middagsmad. I det hus, jeg først kom ind i, stod der i ovnen en pande med kartofler og kød, som vi nu blev to om at dele. Det smagte godt, men vi var jo heller ikke forvante. Mælk fandt vi i en kande, der stod på et bord, og vi havde heldigvis endnu hver et lille stykke brød, så vi blev da nogenlunde mætte, endskønt det, vi var i 20 års alderen, ellers ikke var så helt lige til. -

Nå, vi to telefonister fik nu ordre til at indrette os med vor telefon og vor blinkstation oppe i den høje katedral 280 trappetrin til vejrs nede fra gaden og op ad en smal vindeltrappe. Jo, vi kunne se noget deroppe fra, se længere end vore kanoner kunne skyde. - At de ikke gerne ville have deres skønne by skudt i, grus, forstod vi, og i begyndelsen faldt der ikke ret mange skud inde i det indre, men mest i udkanten. - Vort batteri var kørt ind i den skønne bypark for foden af kirken, hvor det var godt camoufleret af de kønne, kuplede træer. Der blev hurtigt indrettet forbindingspladser i kældrene, hvor også betjeningsmandskabet fandt god dækning.

Kirken i Saint-Quentin.

En dag, da vi to ikke havde vagt, gik vi en tur i byen, og alt (75) stod næsten uskadt. Vi kunne have sendt mange gode ting hjem, men det var forbudt. Ure og sølvtøj lå spredt rundt ude på gaden - det eneste, jeg fik med hjem, var en sukkertang og ditto ske af sølv. Vi kom ind i en stor forretning, hvor der øverst oppe stod de pæneste funklende glas i alle størrelser; neden under var der keramik og pottetøj, og allernederst stod der kakkelovne og komfurer. Vi fik fat i nogle store gardinringe og morede os med at skyde til måls efter glassene. - Men jeg skal love for, at vi snart kom væk i en fart, da nogle shrapnels kom susende og eksploderede over hovedet på os. -

En anden dag var vi atter på galej. Da kom vi ned i en vinkælder, hvor vi fandt en vintønde halvfuld af vin, og det var af den bedste slags. Vi slikkede først lidt, men det smagte herligt, og snart tog »slikkeriet« overhånd for os, så vi blev kanonfulde - vi var jo heller ikke vant til sligt. En tid lå vi på trappen, hvor vi var dejsede omkuld, men hvor længe ved jeg ikke. Da vi endelig nåede ud i lyset, stank vi af vin, og vi så farlige ud. Vi nåede hen i en forretning for at hapse noget tøj, så vi kunne få rent på og vasket vore uniformer. Jeg fik fat i en rummelig dame-chemise og en langskødet frakke med ditto benklæder. Bagefter blev som sagt alt vasket, og min kammerat (76) gik det ligeså. Heldigvis havde vi en god underofficer, og han tog et par timers vagt for os oppe i tårnet, da han såmænd også gerne ville nyde den skønne udsigt deroppe fra - så vi var heldige, og vort tøj fik vi i orden. -

Monumentet i parken i Saint-Quentin.

Vi levede vel sådan i en otte dages tid, men så var freden forbi. Alt imens var byen blevet godt fyldt med militær af alle sorter, og det kunne ikke længere undgås, at den blev regelret beskudt. Hvor meget ondt vort batteri havde gjort fjenden i den tid, det havde stået i parken, det ved jeg ikke. For at vore kanoner stod der, det vidste han godt, det kunne jeg skønne af den første beskydning af batteriet. Jeg stod nemlig oppe i tårnet, da de første granater faldt, og jeg så, hvordan de ramte. Det var et grusomt, men betagende syn at se de kønne træer og springvand flyve i luften. Ved den første beskydning ødelagdes tre kanoner

Rådhuset i Lenz,

af de fire, vi havde. Da mandskabet jo imidlertid lå længere borte, slap vi for de store tab blandt dem, dog var der både døde og sårede. – Om natten blev der kørt friske kanoner frem, der foretoges lidt omgruppering, og så var man skudklar igen. Det gik bare ikke så godt mere; man havde fået sig for præcist indskudt på parken m. m., og vi havde store tab i stillingen.

(77) Enden blev da også, at batteriet blev trukket ud af parken, men da var den også totalt ødelagt. Jeg stod på min post oppe på taget, da selve kirken en skønne dag blev ramt af svært skyts. Den fik sin første træffer ved hovedindgangen i vest og det, så hele det store rum gungrede længe efter, og hele pladsen var oversået med murbrokker. Nu var jeg heller ikke så glad mere for min post deroppe, for tænk, hvis de skød trappen i stykker, hvad så?

Men det gik godt de følgende to dage, og så fik jeg ordre til at flytte ned i et hus, der lå nærmere ved batteriet, og det var vi ikke kede af. Blot fik vi nu mere besvær med vort telefonkabel.

En dag, da jeg står og kigger ned i byen, kommer der en sygevoan med to sårede, som skal fragtes ned i en kælder. Da kusken og hans hjælper slæber af sted med den ene bære, (78) falder der en shrapnel, og skraldet bevirker, at hestene bliver bange og stikker af med det resultat, at den anden bære med den anden sårede væltes ud på gaden. Hvor langt, hestene kom, kunne jeg ikke se, men jeg havde mest ondt af det for den stakkels sårede. – En anden gang, da vi entrede langs med vor ledning for at finde brudstedet, så vi kunne få enderne bundet sammen, opdagede vi en såret mand sidde bag en træstamme og stønne: »Hjælp mig, kammerat, hjælp mig dog«, og han holder begge hænder foran maven. »Hvad er der sket med dig«, spørger jeg. Da han løsner grebet med hænderne, ser vi, at han holder

sine indvolde i favnen. »Jo, vi skal nok sørge for hjælp, lig du bare rolig«. Vi rev hul på ledningen, fik forbindelsen bagud og forklarede situationen om staklen. Det var det eneste, vi kunne gøre, da vi jo skulle passe vort. Men da vi kom tilbage, var han der ikke mere, og det var vi meget tilfredse med. Nu kunne vi ikke morse så langt mere med vort lille apparat, som vi kunne fra kirken, og måtte derfor oftere af sted med melding, hvad der hørte med til vores bestilling. Vi så ved disse lejligheder, hvordan Saint-Quentin langsomt smuldrede hen. Kirken skal senere være brændt, har jeg hørt, men jeg har ikke set ruinerne af den, for da var vi flyttet.

Mads Dahl, Haderslev.

Hans Knudsen

Vor gamle, trofaste D.S.K.-kammerat Hans Knudsen, Augustenborg, født 1879 i Øsby sogn og død 1966, var på grund af lidt platfod blevet kasseret som præsisisk soldat og blev derfor ikke indkaldt til militærtjeneste i august 1914, men på grund af hans frimodige danske optræden herhjemme fik nok myndighederne tilskyndelse til at få ham i trøjen og under mere kontrol.

Fra vor nu afdøde D.S.K.-kammerat, dr. theol. Jens Holdt, Askov, tidligere provst i Brede, har vi dette lille uddrag af Hans Knudsens dramatiske krigsoplevelser 1915-18, som Jens Holdt overlod os til årbogen.

Red.

Vi forstår, at Knudsen ikke just var velset hos de tyske myndigheder under krigens nationalistiske ophidselse. En udvej for at blive ham kvit herhjemme var da at lade ham indkalde til militærtjeneste, hvor man så havde lidt bedre hold på ham. Trods det, at han tidligere var kasseret som soldat, fik han i sommeren 1915 ordre til at møde på session i Sønderborg, hvor han blev erklæret for duelig. Sidst i november fik han telegram om at stille i Flensborg, hvorfra han blev sendt til uddannelse i Berlin. Militærvæsenet var ham helt fremmed og hans »største skræk«. Han skulle jo kæmpe for sine fjender og muligvis gå i døden for dem.

Knudsen blev i rigets hovedstad tildelt en pionerbataljon, der uddannedes til giftgasangreb. En yderst farlig bestilling. Den giftige, grusomt dræbende gas var fyldt på store jernflasker, der skulle indbygges i forreste skyttegrav og ved gunstig vind udblæses mod den fjendtlige stilling. Men først skulle rekrutterne - alle unge 19-års fyre - undtagen landstormsmanden fra Nordslesvig, der var 36 år, dresseres i krigshåndværket. Knudsen var høj af vækst og blev fløjmand. Han var lidt spændt på, hvordan hans civile beskæftigelse ville blive vurderet i dette militære selskab. De var indkvarteret i en stor dansesalon. Da han en aften åbent påtalte kammeraternes (80) »beskidte historier« efter deres aftenorlov i byen, tav de og respekterede også den ældres ord for eftertiden.

En dag mødte majoren til parade. Han skridtede fronten af og spurgte hver enkelt, hvad vedkommende var i civil, vel med henblik på specialuddannelsen. – Knudsen svarede: »Lægprædikant, hr. major«. Kommandøren så op og ned ad ham og spurgte så, hvor han var fra. – »Oppe fra den danske grænse«. Det interesserede ham i høj grad. Han underholdt sig nu til alles forundring med Knudsen i hele 10 minutter. Blandt andet spurgte han, om der var åndeligt liv deroppe ved grænsen, og om man samarbejdede med statskirkens præster, hvad Knudsen jo kunne svare bekræftende på. Nordslesvig-debatten i Berlins parlament i årene op under krigen havde givet genlyd riget over. Fra den dag vandt Knudsen endnu mere respekt hos officerer og mandskab og blev aldrig udsat for chikanerier, tværtimod. – Kompagniføreren skældte en dag en rekrut ud: »Jeg slår Dem ihjel«, sagde han, »og Knudsen holder ligtalet«. Da han også skulle have rettet noget på Knudsen, lød det: »Der der, præsten fra Als«.

Senere kom de ud på øvelsespladsen Hasenheide uden for Berlin, hvor de skulle øves i at grave skyttegrave og bygge underjordiske dækrum, indbygge gasflasker og kaste med håndgranater. »Mennesket begynder først ved løjtnanten«, hed det i militærsproget. De menige var kun dyr, der skulle indekserceres til at slå ihjel. En dag hundsede løjtnanten, igen med mandskabet: »Hvad hedder De?« spurgte han en rekrut. »Kyster«, var svaret. – »Nå, så har vi jo både en degn og en præst ved kompagniet«, føjede han til. (Degn = Klister på tysk). Til august 1916 skulle de til fronten. Løjtnanten tog hjertelig afsked med Knudsen og kaldte ham sin ven. Hans gode indflydelse på kammeraterne har vel haft en vis betydning. De kom med i en række slag, dog som pionerbataljon ikke i forreste linje og mest i midlertidige rolige stillinger - med deres farlige gasflasker. Først lå de i Flanderns morads ved Ypern, kom derefter i september til Østfronten, tre mil syd for Riga. Her mislykkedes et gas angreb for dem, og nogle af deres egne led en smertefuld gasdød. Knudsen blev ansat som vaskemester og fik også stor søgning fra officererne. En gang (81) opøstes en officers-skjorte af papir fuldstændig i vaskekedlen. – I oktober flyttede de atter til Vestfronten, lå i Champagne året ud - med en uforglemmelig kristen juleaften med nordslesvigske landsmænd, derefter igen i Flandern foran Nieuport. Denne vinter sultede de, men de søgte at bøde lidt på madrationen ved i ingenmandsland at samle rugaks, som de fik malet til mel i en kaffemølle og bagt brød af i en provisorisk ovn. Det blev til et stort, lidt vel hårdt ekstra-brød til mands. Men sulten meldte sig jo igen ved den smalle kost af tynd kålrabi suppe og tørt brød. – I sommeren 1917 kom de atter til Champagne og lå om efteråret ved Sedan foran den uindtagelige fæstning Verdun, hvor næsten op imod en million mennesker var blevet slagtet på krigsgudens alter. Ved vinterens begyndelse flyttedes de igen nord på til fæstningerne Lille og Arras' slagmarker. – Knudsen slap krigen igennem uden at blive såret, men blev ved med at bære mærker af de anstrengende marchture med fuld oppakning.

Hans Knudsen fortæller videre: »Men min kære hustru kunne ikke holde til det. Hun sad derhjemme med fire børn, mens jeg var ved fronten, ensom og forladt af de fleste af vore gamle venner på grund af splittelsen i Indre Mission. Af og til meldtes en ven eller bekendt falden ved fronten. Og hun tænkte på sin egen kære mand og børnenes fader. Den lokale »Frauenverein« i Augustenborg tog sig af de indkaldte s familier, men ikke af hende, da hun var dansksindet. Hun havde stadig sin velanbefalede systue, som gav hende nødtørftigt brød til sig og børnene, syede også gymnastikdragter til seminariets elever og sørgede selv for indkøb af stoffet. Det var en god forretning. Men en dag mødte en lærerinde op i systuen og spurgte, om hun var tysksindet. Da hun ikke kunne svare bekræftende herpå, var det

slut med den forretning. Ja, min kone havde det i sandhed trangt og børnene med, mens jeg var ved fronten. Det endte da også med et nervesammenbrud, en hjertelammelse og døden på en nerveklíník í Kiel den 3. januar 1918 - kun 40 ár gammel«.

Man skrev til Knudsen om at søge orlov, sendte også to telegrammer, som dog ikke nåede ham, da de lige lå under flytning. Han søgte også før jul om orlov på grund af hustruens (82) indlæggelse, men der forlangtes lægeattest, som han ikke havde. Da det tredje telegram kom i ny tårs dagene i deres nye kvarter, fik han lov til at rejse omgående på orlov. Med officerstog nåede han hurtigt til Kiel den 4. januar, men da var hans hustru død natten i forvejen, hvad lægen meddelte ham ved ankomsten. Deres trofaste medhjælperiske derhjemme gennem årene, den svenskfødte Kersti, var nået til dødslejet dagen før. Knudsen fik sin orlov forlænget otte dage for at kunne være med til begravelsen. Liget førtes med tog til Haderslev og jordedes på Øsby kirkegård. I forbindelse med indtruffen orlovsspærring tog han sig selv otte dage mere, hvad borgmesteren så mildt til. Sergenten var også forstående, da han mødte ved fronten igen. Kompagniføreren derimod var en rå person, men undlod dog at straffe ham - med de ord, at han jo da ikke var et umenneske.

Knudsen fik her en forsinket julepakke fra sin kone og børnene - den, der har voldt ham mest glæde i livet. I pakken var et lille, kunstigt juletræ med en seddel bundet om stammen, hvorpå hustruen havde skrevet: »Syng nu, lille far, og vær glad. - Al æren er Guds over højeste sky, for den glade jul. I billedet sit har han skabt os påny med Jesus vor helt og vor Herre«, - Hun troede også fuldt og fast på genforeningen, havde købt fire vinglas hertil og syet et dannebrogslag. Under hjemmeopholdet var Knudsen taget ned til Høruphav torpedostation for at tigge om arbejde der. Det blev også - ved den her tjenestgørende ingeniør Jes Christiansens hjælp - ordnet sådan, at han herefter blev tildelt denne torpedostation, så han fra februar 1918 kunne gøre militærtjeneste her og bo hjemme i Augustenborg hos børnene, som Kersti ellers sørgede for som husbestyrerinde.

I november 1918 kom så omsider krigens afslutning ved revolutionen i Kiel inden for marinen, hvortil Høruphav-stationen hørte. Den 7. november hejstes under hurra-råb den røde fane, »frihedsfanen«, ikke dannebrog. »Det kommer senere«, sagde revolutionslederen, en sydtysker. Mandskabet kunne nu rejse eller blive, som de ønskede. Knudsen tog naturligvis hjem til Augustenborg. Fremmedherredømmets tid var ved at være forbi. - - -

Slaget ved Tannenberg og Angerburg

den 28. og 29. august 1914

(83) Efter det, jeg berettede og som er optaget i årbogen 1967 af min fortælling ud af mine »Erindringer fra krigen 1914-18«, bl. a. slaget ved Gumbinnen m. m. den 20. og 21. august, gik krigen i øst sin gang. Hindenburg var kommet til, og nu blev russerne indkredset.

Den 28. august begyndte det store slag ved Tannenberg. Vi var gået i stilling, og til venstre for os lå infanteri regiment nr. 21, men der var en stor og farlig sump imellem dem og os. – Det kompagni, jeg lå i, talte kun 31 mand. Vi havde her en rolig stilling, i nogle dage da. Alle russere, der kom inden for vor rækkevidde, blev taget til fange, og et helt bjerg af erobrede geværer, patrontasker og ammunition hobede sig op og bar vidne om vor »mægtige indsats«.

Under slaget kom pludselig kosakkerne i fuldt firspring for at bryde igennem mellem os og regiment 21. De »hang« faktisk under hestene, og vi måtte ikke skyde, men de red lige ud i sumpen, hvor de gik til bunds.

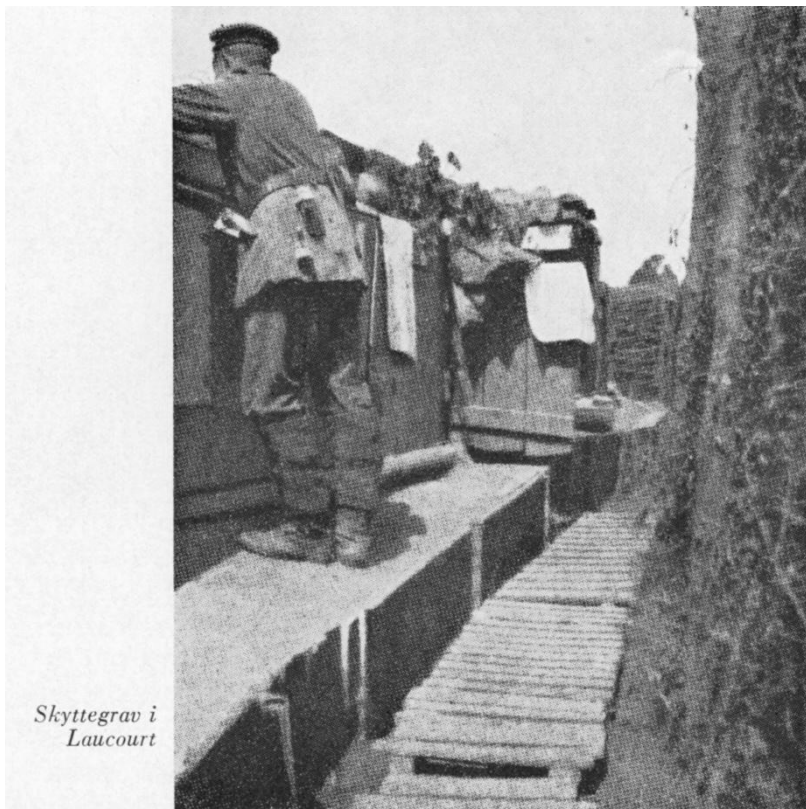
Hærberetningen meldte i disse dage om 97.000 fanger og 500 erobrede kanoner, dertil en hel masse materiel. Så gik turen for os frem mod Tannenberg. På vej op til Neidenberg var grøfterne langs landevejen på begge sider fulde af artilleriammunition; der lå også mange døde, og et sted så vi en kanon forspændt med seks heste og alt mandskabet på hestene endnu, men døde allesammen. Der var skov til begge sider, men den var helt raseret i en meters højde, jo, vort artilleri havde gjort et »propert« stykke arbejde.

Vi fik nu ordre til at gå tilbage, og næste dag, det var den 30. august, kom vi til Sensburg, hvor vi fik »Ersats«, lutter unge mennesker på 18 år, og så gik marchen videre, frem mod de (84) masuriske søer. Da vi nærmede os byen Lotzen, kunne vi høre kanon tordenen fra de store kanoner, der var placerede her, og som beskød mål langt forude. Vi marcherede igennem byen og ud på det flade land. Her kastede den unge Ersatz fra vores og andre formationer sig i grøften. De var bange og ville ikke med mere. Vi ældre måtte så frem alene, men senere kom de unge dog bagefter.

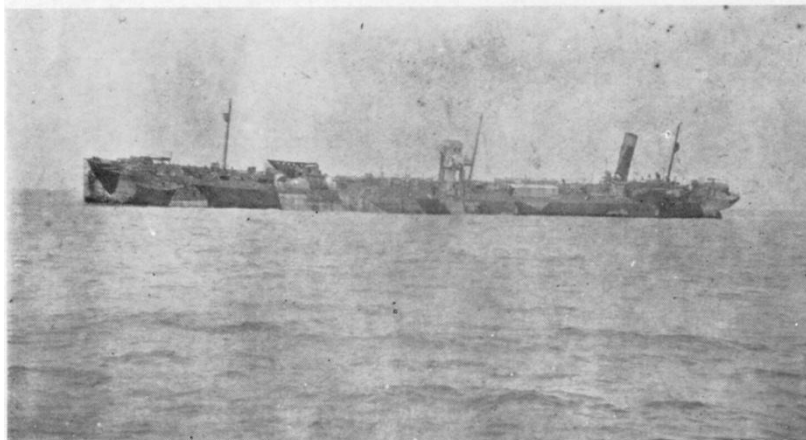
Hen på eftermiddagen fik vi forbindelse med russerne, der havde sat sig fast i udkanten af en skov, mens vi havde arbejdet os frem på en græsmark. En sergent, som jeg kendte fra Thorn, kom til og tog mit gevær, mens jeg gravede jord op foran os. Han morede sig med at skyde på russerne, mens jeg sørgede for at få lavet lidt dækning til os, og her blev vi så liggende, til det blev mørkt. Imidlertid var det meningen, at russerne skulle forjages fra skovkanten, og vi blev opstillet i række, hvorefter det så hed: »Fremad mod russerne ved skoven«. De var imidlertid væk allesammen.

I skoven, hvor vi avancerede frem, mødte vi flokke af folk, der alle jamrede over russerne, der havde »besøgt« dem, og især kvinderne havde fået deres »kærlighed« at føle. Vi blev natten over i skoven og blandt folkene der. Næste morgen gik det videre, og vi nåede snart stedet, hvor russerne havde overnattet. Ilden brændte endnu, hvor de havde stegt og kogt; de var åbenbart blevet forstyrret ved vor ankomst, hvad vi kunne skønne af alle de levninger, de havde efterladt sig.

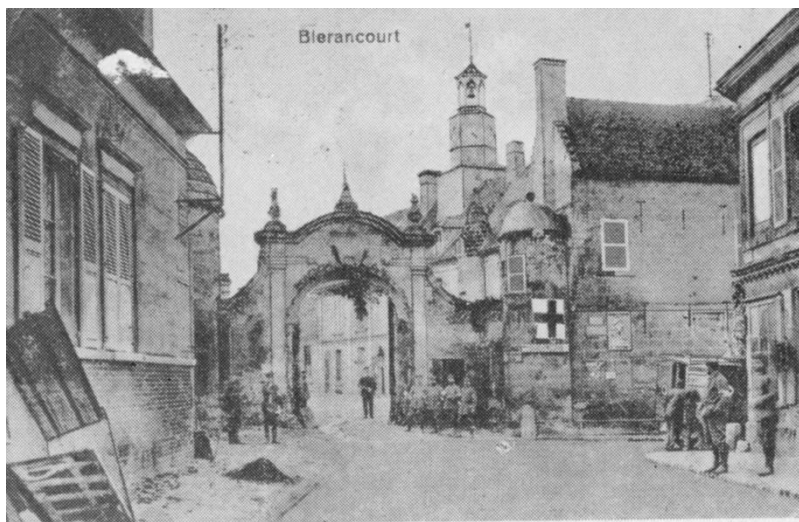
En eftermiddag marcherede vort kompagni frem på en bred landevej, og ved siden af os kørte en »Røde Kors«-vogn. Det hed sig, at regiment 21 lå i stilling foran, så vi følte os trygge. Det viste sig imidlertid ikke at passe, thi pludselig fik vi maskingeværild forfra – regiment 21 var nemlig ikke, hvor vi mente, men indsat længere til højre. Vi kom ned i grøften i en fart. »Røde Kors«-vognen gjorde kort omkring og jog i fuldt firspring tilbage. Men til os lød kommandoen: »Seitengewehr pflanzt auf!« Det var jo ikke så godt, det, når vi på den måde skulle kravle i grøften, der i forvejen var propfuld af soldater, da hele kompagniet jo skulle have plads. Vore »unge« smed geværerne, mange af dem også tornysteret, for lettere at komme frem, panikslagne, som de var. Vi kom dog tilbage uden tab, (85) thi russerne ramte dårligt her, de skød alt for højt. Bagefter var det jo ikke så godt for vore unge, der altså havde lettet sig for de rare ting som geværet m. m., for dem måtte de nu

*Skyttegrav i
Laucourt*

„O. B. Jennings“ af Liverpool

Divisionsstabens kvarter i Blerancourt

Officerstelt i Bris ved Somme-floden

have fat i igen. Heldigvis havde vi jo da slæbt vort kluns med os, for vi havde ikke haft helt så travlt med at bjærge skindet. Hele slaget ved de masuriske søer varede i syv dage; de sidste to anvendte vi til at bjærge vore døde, som der lå en del af adskillige steder.

Nu gik marchen til banegården, hvor vi blev læsset i kreaturvogne - 56 i hver. Der var bænke til at sidde på, men intet toilet, så vi måtte klare os, som vi bedst kunne, og det var vist et yndigt syn, når døren blev skubbet op, og to mand holdt den tredje, der var trængende til stor forretning. Under køreturen kom vi forbi en mægtig roemark. Der var roer nok, og vi var godt sultne, da vi ikke havde fået brød i flere dage, men toget standsede ikke op for så lidt. Nej, men videre gik turen gennem Øst- og Vestprøjsen og Posen ned til Lublinitz i Schlesien. Her blev der læsset ud, og så gik det til fods frem mod Czenstochou og videre og videre, det var hårde march dage, det gik fortsat fremad mod nord og øst, til vi endelig nåede Warszawa. En dag, da vi under marchen lå i en dyb grøft, kom der nogle får spadserende nok så fredeligt hen ad landevejen. Den chance kunne vi ikke stå for, og fårene blev omgående taget som krigsbytte og afleveret i køkkenet, hvor de ikke undgik deres skæbne, der var fire ialt.

Vore pionerer var et sted ved at slå bro over en flod, mens vort artilleri skød husene i brand på den modsatte side. Skuddene ramte præcist; hvert knald blevet hus, der rammes, så flammerne stod højt i vejret, og sådan banedes vejen for vor fremrykning. Foran Warszawa gik det hårdt til, og her havde vi svære tab over hele linjen. Vi endte på højre fløj foran en fæstning, der blev stærkt beskudt med svært kaliber, og det kunne også somme tider gå ud over os, der sådan set lå i skudlinjen, så helt fin var stillingen ikke. – Hver aften vovede vi os ind i byen efter æbler, en vare, der var rigeligt af derinde.

Så en aften, vi havde netop forsynet os med den dejlige frugt inde fra byen, kom der ordre, at vi igen skulle på vandring - det var den 19. oktober - thi russerne var brudt igennem mellem (86)Warszawa og Ivangerod, hvor østrigerne skulle have kunnet holde dem. Alt, hvad der fandtes af patroner skulle nu med, så vi måtte efterlade en del brød, æbler m. m. i skyttegraven, og det var jo ikke efter vort hoved. – Hele natten gik det frem i »ilmarch« tilbage. På lange strækninger avancerede vi i lange rækker bagefter hinanden gennem farlige sumpe. En enkelt gik foran med en lygte på en lang stang som vejviser. Undervejs måtte vi pludselig standse, thi foran os holdt en vogn, overlæsset med patroner og forspændt med to heste. Vi benyttede her lejligheden til at blive »lettet« for en del af vore mange patroner, og ikke få var de »Gürtler« med 70 i hver, der blev hevet op på vognen. De var jo dog kun bestemt for russerne, der godt kunne undvære dem; vi ville i alt fald ikke slæbe på dem mere.

Længere hen på dagen slap vi ud af sumpen og nåede en tre kilometer lang by, bagved hvilken vi gravede os ned. Hele byen blev afbrændt, og det så jo ikke godt ud for indvånere, der måtte sidde og se til. – Soldaterne skød og fangede gæs, ænder og høns i massevis. Vi var tre, der havde fået fat i en gris, som vi havde et værre mas med at få aflivet, men endelig lykkedes det for os. Vi skar så nogle forsvarlige humpler ud af dyret, hvorefter vi lod resten ligge. Dog måtte vi spise sulet råt, da det var forbudt at tænde ild i skyttegraven. Men en oplevelse var det da.

Dagen efter skulle vi flytte igen, ind gennem Schlesien med Lodz som mål. På ny blev vi læsset i jernbanevogne - kørte nogle kilometer, blev atter læsset ud, marcherede til fods og sådan fortsat. Ved Lodz kom vi til at ligge i mange uger, skiftevis i forreste stilling og i reservestillinger, som var at »være i ro« for os. Disse pauser blev udnyttet til at bringe or-

den i vort toilette og ikke mindst til at få skiftet skjorter på grund af den hoben af de små grå, der havde installeret sig hos os, og de pinte os meget.

Der, hvor jeg lå, var der bag ved os en stor fabrik. Den havde en mægtig skorsten, som russerne absolut ville have ram på. De brugte svært artilleri, og mange af projektilerne nåede helt ud til os, så vi måtte humme os lidt til siden. Vor udkigspost oppe i skorstenen måtte også flyttes, for det blev for (87) farligt et opholdssted, og det endte jo da også med, at skorstenen ramlede sammen.

Vi havde svære tab i disse kampe her ved Lodz. To gange havde vi taget byen og tabt den igen, først tredje gang holdt vi den. Og nu gik det fremad for hver dag; vi måtte grave nye skyttegrave daglig, thi russerne blev ved med at gå tilbage. Vi nåede til sidst en by, der hed Schernevitz, bag ved floden Ravka, hvor vi nu gravede os ned og blevet stykke tid, hele november og december. Bag ved os lå der en stor herregård, og der gik vi hen hver morgen, inden det blev lyst, for at hente brænde og kartofler. Vandet tog vi fra floden, men det blev altid kogt for at undgå faren ved inficering på grund af de mange døde, der var blevet kastet i floden.

Det var i øvrigt en rolig stilling, vi nu havde fået. En gang imellem var man på lyttepost, men det var også den eneste tjeneste, vi havde, og den måtte vi jo tage med. – Lige før jul meldte jeg mig syg, jeg havde bronkialkatar og kom så med lazarettog til Tyskland. Det var den 25. december, og vi landede i reserve-lazarettet Wolfenbüttel ved Braunschweig. Her opholdt jeg mig i godt syv uger, det var en god tid, men så gik det tilbage til 2. kompagni, regiment 61, i Thorn.

A. Jørgensen. Sønderborg.

Ved Somme-fronten 1916

(88) Når vi kammerater nu efter 50 års forløb kommer sammen, så er det for at drøfte fælles minder, for at fortælle om vore oplevelser og om begivenheder, der skete for de mange år siden. Det er sådan, at det, vi oplevede dengang, det huskes bedre, end hvad vi er med til i dag.

Dengang, da krigen begyndte, fik vi alle det indtryk, at den ikke ville vare længe, så at de fleste ville være hjemme igen inden jul. Det blev sagt, og det troede man på. Men det viste sig snart, hvad vi alle efterhånden opdagede, at den blev både lang og forfærdelig, og at mange af vore landsmænd måtte blive derude på de store krigsskuepladser.

. For mit vedkommende begyndte krigen først i 1916. – Efter at være blevet »uddannet« i Slesvig og Lockstedt, tildeltes jeg sammen med kammeraterne en stor transport på 1700 mand, der skulle afgå til Vestfronten, hvor vi nåede frem til egnen foran Somme-floden den 14. juli 1916. Her blev vi tildelt regiment 163, der havde haft store tab af mandskab. – Vi var mange danske nordslesvigere, og der var et vist sammenhold imellem os. Vi talte vort danske modersmål, og det til trods for, at det var os forbudt; ordren lød på, at der skulle snakkes tysk.

Vi var kommet til byen Mesnil, der lå et stykke fra fronten, og her skulle vi foreløbig blive for at få et lille »kursus« i at kaste med håndgranater. Mesnil lå i en smuk egn, og det var årets bedste tid. Alt var smukt og grønt omkring os, og jeg gik mig en tur ud i den dejlige dag uden at ane, at den skulle få en trist afslutning for mig. Min spadseretur endte ved en høj skråning i vejens ene side. For op mod skråningen så jeg en løjtnant ligge i sin pæne uniform og sine blanke støvler. Han lå, som om han sov, men ved nærmere eftersyn opdagede jeg, at han var død, faldet for sit fædreland. På den modsatte side af vejen var der en større udgravning, og her lå der faldne soldater i lange rækker, unge mennesker alles almen - omkring de 20 år - med (89) dødens gru over ansigterne. – Ja, at man sådan uforstyldt skulle blive vidne til døden, se alt dette, at spadsereturen skulle få denne afslutning, det gjorde et dybt og uudsletteligt indtryk på mig.

Herfra gik det i stilling, og det gik mange gange frem og tilbage, tre dage derude og tre dage lidt i ro. – Det var yderst sjældent, at vi kom i berøring med civilbefolkningen. Dog husker jeg følgende oplevelse. Det var engang, vi blev afløst og kom lidt længere bort fra fronten, hvor vi fik kvarter i en lille by, Presau, i nærheden af Valenciennes. Sammen med to andre nordslesvigere fik jeg en pæn stue hos en »madame« der i byen. Men vi mærkede snart, at vi ikke var særlig velsete hos hende. Nu snakkede vi jo vort modersmål, det danske, med hinanden, og det må have været hende påfaldende, at vi ikke talte tysk, thi dagen efter kom hun ind til os i stuen, og det gik op for os, at hun åbenbart søgte at finde ud af, hvad landsmænd vi var. Det var imidlertid vanskeligt for os at forklare, da vore sprogkundskaber var små og få. Vi fik dog gjort forståeligt for hende, at vi var danske, danske nordslesvigere, og at vi var fra den del af Danmark, som tyskerne havde røvet fra os i 1864, altså akkurat det samme, som franskmændene havde oplevet med Alsace-Lorraine i 1870. Foreholdt disse fakta er og tal kunne madame nok forstå, at vi ikke var hendes lands fjender, og efter dette blev vi mere velsete hos hende, hvad vi snart fik at mærke. Hun kom nu frem med bl. a. en skål kaffe til hver af os, og hun kom med stegte kartoffelskiver, og sammen med disse serverede hun en flaske med eddike i. Men eddiken, det var nu ikke noget for os, da vi ikke var vant til at få kartoflerne overhældt med denne vare, hvad franskmændene jo åbenbart måtte være.

Få dage senere var vi igen på vej ud i det uvisse, og denne gang kom vi i stilling ved Sailly-Saillisel. – Vi havde svær artilleriild over stillingen dag og nat, og det fortsatte i flere døgn med den beskydning. Byen - Saillisel - der dengang var en tæt bebyggelse, blev skudt i grus i løbet af en eftermiddag. – Da vi mange år senere på vor frontrejse gennem Belgien og Frankrig passerede egnen her, gæstede vi også stedet. Nu var byen genopbygget, men meget mere spredt end dengang. -

(90) Vi blev længe i stillingen; vi måtte blive, hvor vi var, thi fjendens ild satte os sine grænser. Dag efter dag blev vi henholdt med snak og løfter om afløsning, men det var åbenbart kun narresutteværk, vi måtte blive, hvor vi var. –

Og dog overraskedes vi en tidlig morgenstund. Det var ikke lyst endnu. Vi kunne næsten ikke tro vore øjne, da vi blev en kæde af mænd var, der mavede sig over granathuller m. v. og ud imod os. Men altså, de kom, og det var den længe og med længsel imødesete afløsning. – Vi havde nu kun en tanke: Komme velbeholden herfra, komme ud af vor farlige stilling med hele lemmer. Og det gik, to og to ad gangen slap vi bort, så heldige var vi, at vi kom ud uden at miste en eneste mand. I Mesnil samledes vi, men også her faldt granaterne, så uden for fare var vi endnu ikke. Medtagne og snavsede var vi og lignede mere døde end levende mennesker. – Ah, hvor var vi rastløse, vi vankede omkring uden mål og med,

vidste næppe selv, hvorhen og hvad, vi gik efter, vi bare gik, gik og gik. I denne tilstand kom jeg ind i et tilfældigt hus - der var ingen påskrift på døren, og huset så ikke ud til at være eller huse noget særligt. Men jeg tumlede ind i et stort rum, og tænk jer, her lå dynger af poser med kiks, stabler som Ægyptens pyramider, der nåede fra gulvet og op til loftet.

Jeg forsynede mig, og da jeg forlod huset, havde jeg et halvt dusin poser hængende ved mit sidegeværkobbelt. Appetit havde ingen af os i denne stund, men den skulle nok komme, det havde vi erfaring for. Og ganske rigtig, efter nogen tids forløb tog vi for os af retterne, og kiksene fik hurtigt ben at gå på. Nu gik det videre, og i lastbiler kørte vi bort fra Somme-fronten. Det skete den 14. oktober, og det var noget nyt for os at blive fragtet afsted i biler.

Langt bag ved frontlinjen kom vi så småt til hæfterne igen. Og her gik det løs med skriveriet, med at fortælle dem derhjemme, hvordan det stod til, og hvad vi havde oplevet. Jeg fik fat i »Flensborg Avis«, som jeg fik tilsendt fra mit hjem. Nyt fra hjemegnen var der jo da altid - og det var så hjemligt at læse i »vort« blad. Men hærberetningen meldte som sædvanligt: »Intet nyt fra Vestfronten!«

Laust Fogtmann, Gesing ved Skærbæk.

Et natligt besøg bag frontlinjen

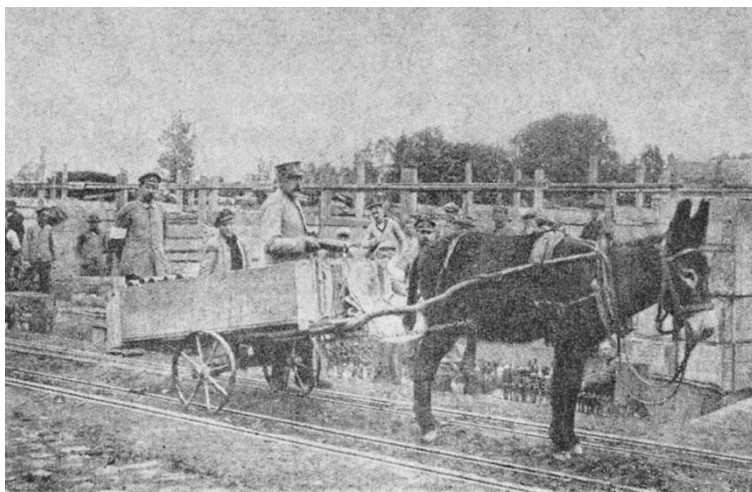
(91) Jeg har aftjent min værnepligt aktiv ved regiment 163 i Neumünster, og jeg lå ved 8. kompagni i anden bataljon. Vi var mange danskere ved regimentet, og jeg kan nævne mange navne på kammerater som Jørgensen fra Harres ved Bredebro og Asmus Lorentsen, den senere sparekassebestyrer i Bredebro. Asmus var ved 4. korporalstab og jeg ved 3. - begge i 8. kompagni. Vi talte selvfølgelig vort danske modersmål med hinanden ved enhver lejlighed, der bød sig, og hverken vor etatsmæssige feltvebel eller officererne lagde os hindringer i vejen. Blot vore tyske kammerater på stuen og i vore omgivelser kaldte os »Posemokol«, og det bare fordi de ikke forstod et muk af vor snak.

Så var det i 1916, ja, jeg husker, at det var den 8. februar, at vi kom ud for noget afgørende i vor krigstid. Der blev en dag af vor feltvebel forespurgt hos os, om der var nogen, som havde lyst til at være med til at danne en ny »formation«. Så vidt jeg erindrer, var vi en 5-6 stykker, der trådte frem, og blandt disse var da Lorentsen og jeg. Da vi var trådt frem, spurgte feltvebelen, om vi havde nogen særlig grund at frembringe for vort ønske, men vi havde selvfølgelig ingen. »Det gør mig meget ondt«, sagde han så henvendt til Lorentsen og mig, »at mine gamle, aktive soldater vil forlade os«. Lorentsen kom til en anden afdeling end jeg, og det blev måske hans skæbne, thi der blev han hårdt såret - han mistede det ene ben. - Vi kom dog foreløbig til Münsterlager, hvor vi blev uddannet ved det svære maskingevær i samfulde seks uger. Tanken med det hele flytteværk for os var kun det ene at opnå udsættelse efter devisen »Trykke sig, hvo kan«, -

Efter endt uddannelse kom vi ud i skyttegravene, og det var ved Loretto - i forbindelse med Vimy - og Giessler-højene i syd (92) med Huduk og Lens i nord. Denne egn var også dengang et rigtigt kulminedistrikt, og der lå mindst 5000 miner i den mellem Lens og over

Avion til Mericourt. – Min skarpskytteafdeling nr. 105 var blevet tildelt niende reservearmekorps til forstærkning, og vi havde hvilestilling i Avion, hvor vi så efter S dages ophold i skyttegravene nød S dages ro. – Når vi ikke var i ildlinjen, faldt der stilhed over os og vore tanker, der da vandrede hjem til kone og børn i Sønderjylland. –

Men her fra den egn har jeg et af mine bedste minder, en af mine skønneste oplevelser fra sommeren 1916. – En dag kom det mig for øre, at 5. grenaderregiment, Spandau, lå i nærheden, nemlig på Vimy-højene. Jeg vidste, at en god ven og skolekammerat, Johan Jeppesen fra Løgumkloster - vi boede der side om side i Lillegade - var i 5. grenaderregiment og altså måtte være i nabolaget. Nu drejede det sig om at komme i forbindelse med ham, og så spekulerede jeg naturligvis på, hvordan det kunne lade sig gøre. Spørge fri til at gå på besøg, det gik ikke an, det var der ikke noget, der hed. Vi lå netop i ro her i byen de omtalte otte dage, og der var ca. en 14-15 kilometers vej fra Loretto til Vimy. Jeg tog min beslutning. Altså, jeg ville tage afsted på egen hånd. Det gik nu over marker og granathuller mod højene, og det var sådan ved 8-tiden om aftenen. Inderst inde tænkte jeg ved mig selv, at det nok ville blive vanskeligt at finde Johan ved nattetide, thi som bekendt er jo alle katte grå i mørke, og på selve Loretto og Vimy lå der på den tid adskillige tusinde mand. Men forsøget skulle nu gennemføres, selvom det næsten ville blive det samme som at lede efter en synål i en høstak. Men »lykken står jo den kække bi«, og den stod mig bi. –

En feltbanevogn.

Nu kunne det selvfølgelig ikke nytte noget at bruge det danske sprog under min søgning, også om man leder efter en sønderjyde, når han er i den tyske arme. Vel var der indkaldt 30 tusinde sønderjyder, men det gik vist ikke an alligevel, så her var det med at snakke tysk. – »Kennst du einen Grenadier Jeppesen?«, spurgte jeg straks den første den bedste, som jeg ramlede på her i bælgmørket. – »Nein«, lød det kort og godt tilbage - og kun »nein«, - Jeg fortsatte min vandring og traf den næste. Her gik det ligeså. »Nein«, fik jeg til svar. Han (93) kendte heller ikke Johan. – Jeg gik videre og spurgte tredje gang ind i mørket efter Jeppesen. Men da kom det prompte tilbage: »Jo, de ka do tro, få de æ mæ, Lo-

rens«. Og stor var glæden ved gensynet. Der var bare den hage ved det hele, at Johan var ved at spænde en sølle krikke (en »garderobestænder«) for en feltbanevogn, da han skulle bringe håndgranater, pigtråd og andet materiel ud til skyttegraven denne nat. – Det var jo noget, afløsning med, der altid foregik i nattetimerne. – Men for os var det et skår i gensynsglæden ved at træffe en kammerat og gammel nabo, endda fra samme sogn, og så, at han skulle på tur ud i natten. Derfor gik Johan til sin overordnede, den etatsmæssige feltvebel og spurgte sig fri, da han havde »fået besøg af en skolekammerat«. Og det gik, han blev fri for den natlige transportkørsel; glæden var mægtig.

Snart hyggede vi os nede i hans dybe bunker mange meter under jorden og nød i fællesskab herlige bidder mad, brød med dejligt smør på, som Johan havde fået hjemmefra fra hans mor og far. Hele natten sad vi på hans hønsetrædsbriks og snakkede mest »hjemmesnak« til ud på morgentunden. – Klokken fem tog vi en hjertelig afsked med hinanden, og jeg (94) sneg mig gennem natten og landskabet tilbage den samme vej, som jeg var kommet, så jeg kunne være »hjemme«, inden det første daggry meldte sig. - -

Jeg har i de fire lange år truffet mange gode kammerater fra vor hjemstavn og fra forskellige regimenter. Blandt andre nævner jeg her Hans Hybschmann, der har været politibetjent både i Ballum og Bredebro og siden i Christiansfeld; han døde som pensioneret politiasistent i 1963. Endvidere var der Mads Schmidt, Johannes Nielsen og Chr. Schmidt, alle fra Løgumkloster, og de før nævnte regimentskammerater fra 163 Neumünster: Lorentsen, Bredebro - Jørgensen fra Harres - og Peter Nissen, Ballum. Vi var tit sammen. – Så er der mit kendskab til frontlinjen. Det strakte sig fra Ypres i nord til Soissons i syd. Jeg har været tre gange på disse egne siden 1918 og som civilist med bl. a. Lauritzen på frontrejser med D.S.K.'ere.

Nu har jeg længe villet skrive en lille artikel til vor dejlige årbog, og så er det da endelig blevet alvor. Bogen har været mig og mine kammerater i Sønderjylland til stor glæde i mange år, og jeg har alle årgange fra 1941 - 27 stykker ialt; dem betragter jeg som en værdifuld samling. Her i Skærbæk har vi gennemsnitlig årligt uddelt ca. 100 bøger - vi er endnu en 80 D.S.K.'ere. – For mit eget vedkommende vil jeg sige tak til de gamle udvalgsmedlemmer for D.S.K.-bogen for deres store arbejde gennem den lange tid. Og til de nye vil jeg sige lykke til og tak, fordi I ville tage arbejdet op og føre det videre.

I samme forbindelse tænker jeg i dag også på den kommende 11. november, hvor det er 50 år siden våbenstilstanden kom, og at de fleste af os slap fri og kunne komme hjem til kone og børn. Der har vist ikke været større glæde i vort slægtled end den, vi da oplevede og nu kan mindes i år. – Ja, og så genforeningen med vort gamle land, det håb, der gik i opfyldelse i 1920.

Lorens Frandsen, Skærbæk.

Vor nye kompagnifører

(95) Jeg er fra Gøtterup i Tirsland sogn og hører til de yngre årgange. Min soldater- og krigstid begyndte først i marts 1916. Indkaldelsesordren, den længe men ikke med længsel ventede, kom i februar måned, og sammen med 18 andre stillede jeg i Haderslev. For mit vedkommende, jeg var udtaget som pioner, gik rejsen til Graudenz.

Her havde vi en kompagnifører, en tyk fortrukket karl, med en mave så stor, at den hvilede på hestens nakke, når han var til hest, og det var han altid, når han var i tjenesten. Desuden beklædte han også posten som kantinevært, hvad der åbenbart interesserede ham mere end vor uddannelse. Det kunne for så vidt også være os ligegyldigt, hvis ikke denne »hobby« havde været betroet til et par officersstedfortrædere, hvis eneste saliggørende mening var denne, at »Schliff« og atter »Schliff« var det eneste, der kunne gøre os til duelige soldater og duelige til at »føre krig«. – Men til alt held for os fik vi en anden kompagnifører, og hans debut gav os en antydning af, at det kunne give en anden »Herom« i dette stykke. Mens vi en af de følgende dage var ude i tjenesten, mødte han, og han var også feltvebelløjtnant, mødte han nemlig op for at se på øvelserne.

Efter nogen tids forløb lod han kompagniet kalde sammen, og vi blev præsenteret for ham som vor nye kompagnifører: »Herr feldvebelløjtnant Henkel aus Berlin!« Han var en høj og slank herre med sort hår og ditto overskæg, altså også i det ydre en komplet modsætning til vor »kantinevært«. At han også var det med hensyn til tjenesten, det fik vi snart en fornemmelse af.

Han holdt en kort tale for os, hvori han meddelte, at han nu skulle overtage ledelsen af kompagniet. Det glædede ham, sagde (96) han, for han kunne se, at vi var raske og flinke fyre. »Men«, fortsatte han, »efter at jeg har overværet øvelsen, er jeg klar over, at kommandoen her er meget mædelig. Det forekommer mig, at befalingsmændene afgiver dårlige kommandoer, og - som det synes mig - bare at få lejlighed til at skælde ud og chikanere bagefter. Jeg har på fornemmelsen, at det er noget, de herrer kan, altså skælde ud, bedre end kommandere. Men De må lære det! Når jeg nu overtager ledelsen, så må de herrer indrette sig på at afgive ordentlige kommandoer, så de kan få lært rekrutterne at blive gode soldater. Tiden til uddannelsen er knap, og forplejningen nøje tilmålt, hvorfor jeg absolut må have mig unødige strabadser og unødig »Schliff« frabedt. Mærk Dem det, mine herrer!« Så knaldede han hælene sammen og hilste: »Auf Wiedersehn!« og forsvandt, inden den forfippede officersstedfortræder fik samlet sig sammen til at lade kompagniet stå »ret«.

Og vor nye løjtnant holdt ord, både overfor menige og befalingsmænd. Altid mødte han selv op til tjenesten, og altid fik de herrer på kasketten, når de leverede dårlige kommandoer og for deres evige skælden ud, hvad de ikke kunne lade være med. Løjtnantens egne kommandoer derimod blev smeldet ud, korte og klare og skarpe som bøsseskud.

Så hændte det en dag, da vi drog ud på en øvelse, at løjtnant Henkel ikke var med fra morgenstunden. Det skulle d'herrer befalingsmænd rigtig benytte sig af for at få luftet deres hævnlyst. Den situation skulle udnyttes, det mærkede vi snart. Vi marcherede ikke ordentligt, vi sang ikke godt nok, og hvad de ellers kunne finde på at udsætte på os, og det skulle aves.

Øvelsespladsen var en vidtstrakt sandflade med noget langt græs hist og her, og det var godt vådt, da det havde regnet hele natten og i morgentimerne med. Ankomsten til øvelsespladsen blev der kommanderet: »Spredt orden«. Og så gik det løs med: »March, march« -

»Hinlegen- - »Sprung auf, march, march«, og så videre i den dur. Altid måtte vi ned i de største vandpytter, altid ned i det tætteste græs.

Da det havde stået på en lille halv times tid, blev kompagniet samlet, for bøsserne skulle efterses. Før øvelsen var mundingshætterne blevet kommanderet fjernet, og nu var alle (97) bøsserne, hvad der også var meningen, godt tilproppet med sand, ja, nogle endda så stærkt medtaget, at låsene ikke kunne tages ud. Der blev nu ordentlig ballade. Vor kære officers-stedfortræder fik lejlighed til at opfriske hele sit forråd af skældsord, eder og forbandelser over os, og størstedelen af mandskabet blev noteret til strafeksercits. -

Men under den sidste del af øvelsen havde Henkel - højt til hest - holdt øvre i udkanten af en granskov og fulgt hele begivenheden gennem sin kikkert. Ingen af befalingsmændene havde lagt mærke til ham, derimod mange af os, fordi vi havde fronten den modsatte vej. - Vi morede os indvendig, da vi anede, hvad der ville komme. Og ganske rigtig, før bøsse eftersynet var endt, faldt hammeren, thi Henkel sporede sin hest og kom i susende fart over imod os.

Der blev råbt besked til vor øverstkommanderende, men denne fik kun lige tid til at lade kompagniet stå »ret«, før løjtnanten var der. Endnu før der kunne afgives melding, kommanderede Henkel: »Rührt euch«. På den for ham særegne måde gav han nu stedfortræderen sin bekomst, og det uden at bruge skældsord eller eder. Han sluttede: »De går omgæende tilbage til Deres kvarter. Jeg idømme Dem tre dages stue-arrest. Afmarch!«

De øvrige befalingsmænd fik, også deres skyld. Så lod han dem træde ind ved deres gruppe, og vi fik derefter alle forklaret, at det ikke afgjort var nødvendigt at smide sig ned i et vandhul, når der blev kommanderet »Hinlegen«, men at vi godt måtte tage et par skridt for at komme udenom; det, det gjaldt om, var at få sig dukket så hurtigt som muligt.

En anden gang var det den anden af vore »fortrædere«, der gik i vandet. Han havde ført os ud på øvelsespladsen, hvor han havde ladet os sætte bøsserne sammen og som sædvanlig ladet os træde an foran disse. Efter at der var rettet ud, kommanderede han: »Se lige ud«, og derefter: »Se til højre!«. Selvfølgelig røg alle næserne til højre. Men det var slet ikke meningen, thi løjtnanten holdt nede foran venstre fløj, og kommandoen skulle have været: »Se til venstre«, da det naturligvis var ham, vi skulle se på. Da nu alle næser ryger den forkerte vej, farer den onde i vor »fortræder«, og han peger hen mod løjtnanten, (98) idet han råber: »Verfluchte Saubande, wollt ihr dahin sehen«. Det løb mig koldt ned ad ryggen; thi jeg var straks klar over, at nu gik det galt. Løjtnanten råbte også i samme nu: »Rührt euch«, sporede sin hest og red lige ind på synderen. Med en stemme så kold som is tiltalte han nu denne med rang og navn og sagde: »De har straks at gå til Deres kvarter og blive der, til De får nærmere ordre. De har tildelt mig den største fornærmelse ved foran det samlede mandskab at pege med fingeren på mig. Jeg lader sagen indberette, så De kan få Deres straf«,

Han slap dog med tre dages stuearrest ved bagefter at give feltvebelløjtnanten en undskyldning for sin fejltagelse og opførsel.

Rasmus H. Damm, Toftlund.

To vintre i Rusland

(99)Vort regiment, landeværnsregiment nr. 18, deltog i efterårsoffensiven 1915 i Rusland. For vort vedkommende begyndte det ved den russiske fæstning Ossovitz og endte ved floden Beresina. Den sidste træfning før vi gik i skyttegravsstillingen, havde vi i skoven ved Belyneschisna, og den varede i tre dage, den 25., 26. og 27. september. Efter et par dages forløb indtog vor 1. bataljon den før nævnte stilling. – Vi, 3. bataljon, gik otte dage i ro i en by, som hed Vojstovisje. Efter at roen var forbi, skulle vi den 4. oktober afløse 1. bataljon ved Beresina. Vejen derud var på seks km. Aftenen var bælgmørk, og det øsregned. Foruden vor oppakning skulle vi hver to mand slæbe en spansk rytter med. Vi kunne hverken se vej eller sti, og der kom snart uorden i geledderne. Langt om længe stod vi, godt udasede, foran en skyttegrav eller noget, der skulle ligne en sådan. Alt svømmede i vand. En kammerat og jeg blev kommanderet på lyttepost, og vi måtte kravle videre, indtil vi fandt den, vi skulle afløse.

Russerne lå ca. 50 meter foran os. De lod os ellers så temmelig i fred, og vi havde nok at gøre med at holde vandet borte. Alt det vand blev vist også tyskerne for meget. De blev nok klar over, at det var ikke en stilling at overvintre i. I hvert fald rykkede vi efter nogle dages forløb op på et højdedrag, der lå en hundrede meter bag ved os, men russerne blev liggende, hvor de var. – Efterhånden fik vi vor nye skyttegrav bygget ud. Vi kunne holde den fuldkommen tør. Materialet til opførelse af understandene m. m. hentede vi i en nærliggende landsby, som hed Skaderova. – Af den er der nu intet mere tilbage. –

Tiden var imidlertid så vidt fremskreden, at vinteren så småt begyndte at melde sig. Vores påklædning var jo ikke til en russisk vinter, og vi begyndte at fryse. For at bøde på denne (100) kalamitet fik vi de såkaldte kanonkakkellovne tildelt. Brænde til dem var grønt træ fra skovene. Det kunne da altid give lidt varme, skønt det selvsagt ikke var det allerbedste fyrmateriale. – På dette tidspunkt var også forplejningen meget dårlig. Middagsmaden var til daglig kartoffelsuppe og en humpel brød, der skulle vare i tre dage. Efterhånden som vinteren blev strengere, af tog skydningen, så frosten var jo da godt for noget. – Jorden blev som beton. Slog en granat ned, så lavede den et hul som en spand. Hele herligheden gik opad, men man var jo udsat for at blive ramt af frosne jordklumper, hvad vi dog ikke regnede så meget med. – Geværskydningen hørte så at sige helt op på begge sider. Bøsserne var for kolde at holde på. Snart kom der også sne. Snestormene kunne være meget voldsomme. Folk, der skulle afløse de udstillede vagter, måtte undertiden graves ud af understandene, men bortset fra små skærmydsler var stillingen rolig, det vil sige indtil natten mellem den tredje og fjerde januar. (1916).

På venstre fløj af vores stilling var der et engdrag. Tværs over dette havde vi opbygget en vold af tørv forsynet med oprin som en trappe, så vi i en fart kunne besætte den i tilfælde af alarm. Hvordan russerne har kunnet opdage det, ved jeg ikke - de har i alt fald ikke kunnet lide det, thi om aftenen den 3. klokken 10 angreb de, og det uden artilleriforberedelse, og så gik det løs. – Hvor tyskerne havde alt deres artilleri fra, som nu kom i anvendelse, er ikke nemt at vide. Men det viste sig, at alt blev endevendt ovre hos russerne. Det havde tøet i et par dage, men jorden var ikke tøet op endnu, så de kunne ikke få sig gravet ned, og de lå derfor uden dækning på den bare mark 20 meter foran den tyske skyttegrav, hvor de nu blev skudt ned i hobetal. – Næste morgen lå der på et kompagniafsnit foran vor stilling 270 russere. Der blev så fra begge stillinger sendt en parlamentær frem, og det førte til, at

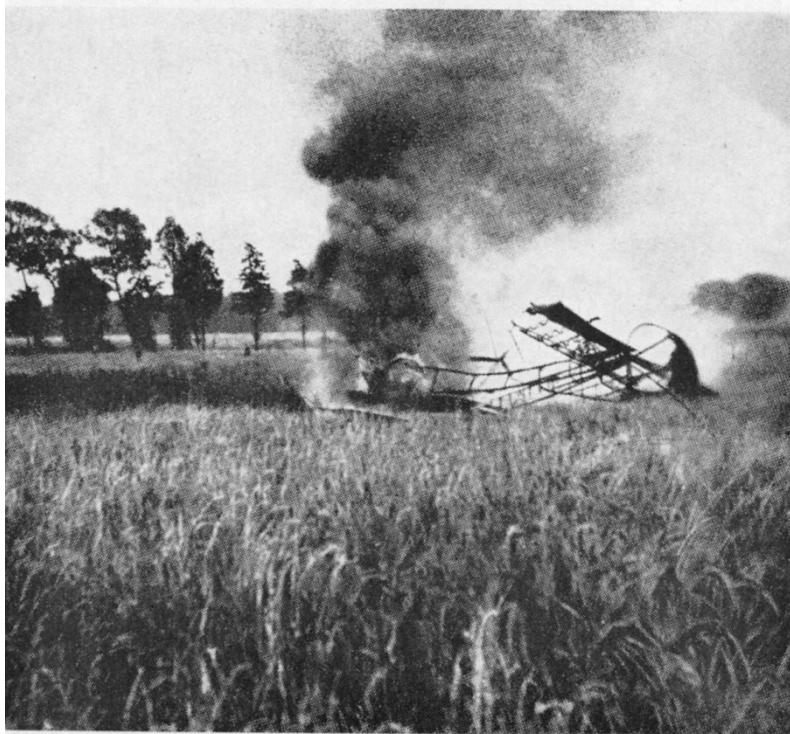
*Ukendt by
i Rusland*

Indgang til stenhule i Aisne

Sprængt bro i Lagarde i Elsass

Nedskudt flyver i Ligny-Tilloy ved Somme

der blev sluttet en tre timers våbenhvile, for at de døde kunne fjernes og begraves. Til os blev der indbragt 70, men alligevel blev der dog mange tilbage, som ikke nåede at komme i jorden, og de lå derude hele sommeren uden at blive fjernet.

Men også vi skulle forsøge os med en angrebsaktion i august 1916, og vort kompagni blev sat ind. men ved et fremmed (101) regiment, som lå i en skov til venstre for os. Vi slap også over til russerne, blev dog kort efter smidt ud igen og det med et tab på 75 mand.

Sommeren 1916 gik nu på hæld, og vinter nr. to - for mit vedkommende da - nærmede sig. Den begyndte ikke så tidlig som den første, men blev strengere. Vi fik meget mere sne. Efter nytår blev kulden også strengere. Den 22. februar om morgenen kl. fem havde vi 40 grader minus. Vi måtte gå og passe på hinanden for ikke at få forfrysninger, særlig i næsen og ørerne. Støvlerne omviklede vi med sandsække for at holde fødderne varme. Ellers skete der ikke noget videre - russerne forholdt sig rolige.

Overgangen fra vinter til forår sker ret hurtigt i de egne, og man kunne jo nok komme ud for at vade i opblødt ler igen en tid, men det var ret snart overstået, og næsten pludselig var alt grønt igen. -

Vi, i den transport som jeg var kommet til fronten med, var alle marinesoldater. Derfor blev vi i april 1917 »angefordert« af marinen, men vores oberst ville ikke lade os rejse. Der kom så en armebefaling, og han måtte alligevel give slip på os. - En transport kom og afløste os, og en. dag sidst i april 1917 sagde vi farvel til Rusland, godt misundt af både kammerater og officerer.

Vort første rejsemål blev byen Allenstein i Østprøjsen, hvor vi mod forventning kom til at blive en hel måned. - Der var ingen, der vidste, hvor vi skulle hen. Vi kom først til at gøre vagttjeneste her, men langt om længe blev vi da sendt til lægeundersøgelse. - Jeg kom til Kiel, til 1. Matrosendivisions 4. kompagni, hvor jeg havde tjent som aktiv. De andre kom alle til matrosartilleriet i Friedrichsort, og dermed skiltes vore veje.

Christian Nielsen, Toftum, Rømø.

Rekruttid i det hyggelige Aabenraa

(102) Årgang 1895, som jeg tilhører, skulle allerede have været til session og indkaldt lige efter krigens udbrud; men takket være de mange krigsfrivillige var der hverken plads eller udrustning til os. - Her fra Sønderborg amt var sessionen for os først den 6. januar 1915; vi blev indkaldt den 11. maj og så godt som alle til infanteriet.

For mange af os var det et problem, om vi skulle blive hjemme og stille os på tysk side eller stikke af til Danmark, og det gav også mig anledning til mange overvejelser. Det var et samvittighedsspørgsmål for os, men det førte til, at jeg - og det uden påvirkning af andre - besluttede at blive.

Dengang tjente jeg som forkarl på den 130 tønder land store gård »Grønvang« i Stenderup. Da jeg søndag formiddag, den 9. maj, kom hjem fra gudstjeneste i frimenighedskirken, havde posten været med indkaldelsesordren. Jeg skulle møde tirsdag formiddag, den 11. maj, kl. 10 på Junker-Hohlwegs-kasernen i Flensborg. Mandag aften tog jeg så afsked med Stenderup for at tilbringe den sidste nat hjemme på Lundsgårdsmark.

Næste morgen gik turen så sammen med mange bekendte fra Als og Sundeved til Flensborg og op til kasernen. Her blev vi 150 mand, næsten alle dansktalende, tildelt 1. kompagni, 2. Ersatzbataillon nr. 86, som lå i Aabenraa. Ankommen hertil, og det var sidst på eftermiddagen, fik vi først middagsmad - gule ærter med flæsk - derefter inddelte vi i korporalskaber og ført i kvarter i »Stadttheater«, Femte korporalskab, som jeg tilhørte, fik kvarter oppe på scenen. Det er vist eneste gang, at et så stort antal nordslesvigere har været samlet i garnison herhjemme, for ellers sendtes vi længere bort og mest sydpå.

Vor kompagnifører var den hjemmetyske gårdejer (103) Knudsgaard fra Barsmark. Han havde været med i krigen 1870 og var nu avanceret til major. Hans »tysk« var ikke til at prale af, dog er vist mange af de historier, der fortælles om ham, overdrevne. – Lederen af 1. korporalskab var mejeribestyrer Henningsen fra Rødekro, men min korporalskabsfører var friser; han talte tysk og frisisk og kunne forstå lidt dansk. – Jeg traf ham senere - efter krigen - som tækkemand, og da var han medlem af det danske mindretal i Sydslesvig. Begge hans gefrejdere var danske, en fra Broagerland og en fra Als. Alle vi 25 mand i korporalskabet talte dansk. Vor kompagnifeltvebel var tysker og havde 12 års soldater-tjenestetid som aktiv bag sig, han hed Gosch. Han var vistnok den, der kendte reglementet bedst i hele garnisonen. I begyndelsen kunne vi ikke rigtig lide ham, da vi syntes, at han ville chikanere os, hvad der dog viste sig ikke at være tilfældet, nej, men han ville bare have orden i sagerne.

I grunden havde vi det godt i Aabenraa. Men jeg skal villigt indrømme, at den første uge var hård for mig. Ikke selve tjenesten, men jeg syntes, at det hele var så meningsløst. Op klokken halv fem for at blive færdig til klokken seks, derefter stå på Storetorv og vente til halv syv på løjtnanten. Eller også stå i timevis på kammeret, hvor vi skulle have tøj og udrustning, eller stå og vente på lægen, altid stå og vente - bare vente og vente. Det var for mig også, en alt for stor omvæltning at komme fra pladsen som forkarl på »Grønvang«, hvor jeg havde været optaget af arbejde fra tidlig morgen til fyraften - og så til dette driverliv her. Jeg vidste, at jeg blev savnet. Ejeren var blevet indkaldt i marts, og jeg havde måttet klare hele forårsarbejdet. – Omgangstonen hjemme på »Grønvang« og i ungdomsforeningen og i frimenigheden, alt det var så ganske anderledes, og også den omstilling havde jeg svært ved at tage.

Jeg kom dog ret hurtigt over krisen, og jeg husker det tydeligt endnu, hvordan det gik til. Det var en aften lige efter spisetid om uges tid efter indkaldelsen, at jeg lå oppe på min stråsek på scenen og var dygtig ked af det hele. Så kommer Gosch farende ind i salen i fuld krigsmaling, med pikkelhue på hovedet og raslende med sin lange sabel. Han kalder en af mine sidekammerater ned til sig og spørger ham, om det var (104) hans. Denne havde skrevet hjem til sine forældre på Kegnæs på åbent brevkort og på dansk og afleveret kortet på skrivestuen, hvad vi havde fået påbud om. Jeg tror aldrig, at jeg har hørt en mand blive sådan skældt ud, som Gosch skældte min kammerat ud. Men Kristian Fogd tog det roligt. Han samlede sit kort op, det Gosch havde smidt på gulvet, og bar det senere i postkassen på Storetorv. Det er for resten den eneste gang, jeg har set Gosch optræde så ubehersket og provokerende. Han ville vist gøre os bange, men jeg tror nok, at han opnåede det modsatte.

Gosch var heller ingen danskerhader. Jeg husker en eftermiddag, da han havde eksercits med os. Det gik ret godt med undtagelse af en, som ikke kunne hitte ud af højre og venstre, og lige meget, om Gosch skældte ud eller forklarede ham det, lige meget hjalp det. Til sidst rystede han opgivende på hovedet og sagde som til sig selv, at det var dog mærkeligt, thi nordslesvigsk landboudom var dog ellers ikke så tosset, hvad vi opfattede som en anerkendelse.

Episoden i salen den aften fik afgørende betydning for mig. Da Christian blev skældt ud, og feltvebelen skabte sig så ganske umanerligt for sådan en bagatel, og kortet til hans forældre hånligt blev smidt på gulvet, gav det lige som et klik inde i hovedet på mig, og jeg sagde til mig selv, at når vi skulle behandles på denne måde, så nyttede det ikke noget at blive ved med at ærgre sig over det, og da jeg hverken er ude efter at blive forfremmet eller få Jernkorset, så er der ikke andet at gøre end at lade den slags gå ind ad det ene øre og ud af det andet og i øvrigt passe på, hverken på den ene eller anden måde at gøre sig bemærket. Denne beslutning hjalp mig over krisen, og nu vænnede jeg mig hurtigt til at tage livet, sådan som det formede sig og uden at ærgre mig. –

Det med at komme igennem uden at gøre sig bemærket, lykkedes kun til dels for mig. Da vi var færdige med rekrutuddannelsen, kom 70 mand, og de var næsten alle frivillige, til fronten. Vi, der blev tilbage, fik stadig skiftende underofficerer. Jeg husker, at den første morgen, vi havde fået en ny og stillede op til indendørs tjeneste nede i de gamle karantænestalde på grund af regnvej, skulle han have vore navne. Da jeg havde sagt mit, bemærkede han, at jeg var vist fra Sundeved-egnen (105) og sikkert medlem af ungdomsforeningen i Sottrup. Da han så, efter at jeg havde bekræftet det, fortsat udspurgte mig - og underholdningen foregik jo på tysk - og spurgte mig, om det ikke også var mig, der havde ledet gymnastikken der, til trods for at det var forbudt, begyndte jeg at blive lidt betænkelig ved sagen, for jeg vidste altså ikke, hvad meningen var. Men naturligvis måtte jeg indrømme, at det var mig, og så kom det på dansk: »Så kan De i aften komme hen i mit logi, for at vi kan snakke lidt sammen«. Det var en anden udgang end den, jeg havde været belavet på.

Et par dage efter, da vi om morgenen stod oppe på torvet, kom Gosch og skulle have en mand, »mit guter Führung«, til at hjælpe skydeunderofficeren. Vor underofficer foreslog mig, og Gosch kiggede på mig, da han ikke erindrede, at jeg havde gjort mig særlig bemærket, hvad jeg jo heller ikke havde. Men jeg fik alligevel jobbet. Da de andre marcherede ud til eksercerpladsen, fulgte jeg med skydeunderofficeren tilbage til »Stadttheater«. På mit spørgsmål om, hvad jeg skulle lave, fik jeg til svar, at foreløbig skulle jeg tage den med ro, da han først skulle hjem til »mor« og have morgenkaffe. – Han var fra Styrtom. – En timestid senere, mens jeg sad og skrev brev, kom Gosch og spurgte, hvad jeg lavede. Jeg kunne kun fortælle ham, at jeg var afkommanderet til at hjælpe skydeunderofficeren, men at vi lige holdt en pause, da han var gået et ærinde i byen. – Så spurgte Gosch, hvad jeg var i civil, og fik at vide, at jeg var landmand, hvorpå han mente, at så måtte jeg også forstå at håndtere en spade, og jeg kunne gå ned i haven hos snedker Petersen og hjælpe en gartner der. Gartneren viste sig at være en soldat fra en ældre afdeling. _ Vi holdt ud der en halv snes dage. Hvad vi egentlig lavede, det kan jeg dårligt nok huske. Men en dag kom Gosch ud for at se til os, og han spurgte da, om vi ikke snart var færdige, hvad vi jo måtte indrømme, og at vi syntes, at nu var haven vist i orden. Gosch spurgte så, hvad jeg nu ville lave, og jeg svarede, at et par dages orlov ikke var at foragte. – Jeg fik så tre dage, og glad var jeg. De dage var jeg hjemme og hjalp til i høsten. – ja, det er jo ikke altid, at det går efter fortjeneste: Først drive den af i ti dage og så få tre dages orlov som belønning. _

(106) Da der ingen skydebaner var i Aabenraa, måtte vi til Haderslev for at dyrke denne ædle sport. Turen frem og tilbage tog vi til fods. Navnlig turen derop var streng, særlig fordi det var vor første større marchtur, og vi hverken var vant til at pakke vort tornyster fornuftigt eller forstod at pleje vore fødder rigtigt, og så var det så ulideligt varmt den dag. – Allerede da vi nåede Knivsbjerg, begyndte de første at ømme sig, og vi fik lov til at fjerne halsbindet og noget senere at løsne den øverste knap i uniformsfrakken. Det hjalp lidt, men det var alligevel en sørgelig indmarch i Haderslev, vi præsenterede. – Men næppe havde vi gjort holdt på den glohede kaserneplads, før der drattede fem mand. Havde Gosch ikke i en fart fået os inddelt og sendt til de forskellige kvarterer og det uden militærisk orden, så var såmænd hele kompagniet segnet. – Jeg blev indkvarteret på hotel »Concordia« ikke langt fra kasernen. Men hvor gjorde det godt at få smidt tornysteret og støvlerne og få fødderne i vand. Så godt som alle havde vi vabler under fødderne. Det var også første og sidste gang, at dette skete for mig, thi nu vidste jeg og forstod, at det gjaldt om at få fødderne godt varmt og tykt indpakket, når det gjaldt en længere marchtur og det i varmt vejr. Jeg havde taget et par tynde sommerstrømper på, da jeg mente, at det betød noget, om fødderne kunne få luft. Helt forkert! Efter denne tur skete det ikke oftere. Nej, et par gode hjemmestrikkede uldstrømper og et par kraftige »Fusslappen« udenom, det var absolut det bedste. –

Sidst i august skulle der igen en transport af sted, og som sædvanlig blev der spurgt efter frivillige. Denne gang var der ikke så mange, og begge mine sidemænd meldte sig, så jeg stod ret ene, og løjtnanten sendte mig nogle hvasse øjekast, dog det rørte mig ikke. – Der var imidlertid ikke nok, og man lovede alle dem, der meldte sig, fri for tjeneste den formiddag, medens de øvrige af flokken jo skulle ud på eksercerpladsen. Det hjalp dog ikke, at alle frivillige fik lov at gå tilbage til deres kvarterer, mens vi andre belavede os på en varm formiddag ude ved bomhuset.

Dog næppe havde vi sat os i bevægelse, før der kom besked, at vi alle skulle tilbage til kvarteret og så hen på depotet for også at blive iklædt til felten for dagen efter at være (107)marchberedte. – Jeg mindes den dag, da vi stod opstillede for at »melde os frivillige«, og jeg ikke ville makke ret, da hviskede min rekrutunderofficer mig i øret: »Du bist wohl nicht verrückt«. – Han havde været med på Vestfronten og vidste, hvad det var. Han var blevet såret og havde fået nok. – Der skulle også fire underofficerer med, men heller ingen af dem havde lyst.

Men afrejsen til fronten blev stadig udsat, og da vi næsten hver dag havde lange marchture, regnede vi så småt med, at vi skulle til Rusland og nu skulle i træning. Normalt så vi ikke meget til vor chef, major Knudsgaard, på eksercerpladsen, men når vi var på tur, bl.a. ude på Løjtland, så kom han for det meste på sin brune vallak- og hentede os hjem. En gang, vi holdt lidt hvil i Barsmark, kom hans naboer og hilste på ham, og det kom på dansk: »Go'dav Jep«. Det irriterede ham sandsynligvis, for han skal have affærdiget dem med følgende: »Ich will das »Jeppen« nicht haben«, Om det stemmer, det ved jeg ikke, da jeg personlig ikke har hørt udbruddet.

Blandt alle de forskellige befalingsmænd, vi havde, husker jeg også en officersstedfortræder, der var fra Pommern. Hans navn mindes jeg ikke, men det var noget med »ski«, og vi kaldte ham »Krumstiefel« på grund af hans lange, krumme ben, som altid stak i infanteristøvler. Det var en lang, knoklet fyr, og han var fanatisk soldat, så det idylliske liv, som vi levede i Aabenraa, var noget, der ikke passede ham. – En eftermiddag skulle vi have let tjeneste nede på maderne, men han havde kommandoen. Uden at have lov dertil lod han sig udlevere en del patroner med løst krudt, og i stedet for at komme til at lege »tre mand høj«

slæbte han os ud på Løjtland, hvor vi skulle lege rigtig krig. Der blev formeret skyttekæde og hvad mere, han kunne finde på af sligt. Så blev det ene hegn stormet efter det andet, og der blev knaldet med de førnævnte »Platzpatroner« i stor stil, så køerne rev sig løs og forforvildede omkring, mens vi ved vore stormangreb lavede huller i de levende hegn. – Dagen efter var det ikke godt at være »Krumstiefel«. Knudsgaard var vred, og »Krumstiefel« fik otte dages kvarterarrest, så vi så ham om morgenen sidde ved sit vindue, som vendte ud mod torvet, og se sur og (108) fortrædelig ud, alt imens vi godtede os umådeligt over det, der var forefaldet.

I de fem måneder, vi var i Aabenraa, var vi en lille flok, der havde et godt tilholdssted på »Folkehjem«, hvor vi kunne læse aviser fra Danmark og høre nyt om mange ting. Værtinden, fru Andersen, tog sig meget af os, og også hendes mand, Nikolaj Andersen, viste sig og snakkede med os.

Den 10. oktober, altså aftenen før vor afrejse til fronten, blev vi indbudt til et privat kafebord deroppe, og fru Andersen forærede os hver en lille flaske med fennikelolie, der skulle være et godt middel mod lus. – Og så fik vi professor Verriers adresse. Professoren var en god ven af Nikolaj Andersen, og hvis vi skulle geråde i fransk fangenskab, havde vi bare at spørge efter ham og hilse fra Nikolaj Andersen, »Folkehjem«, Aabenraa. – Verrier havde da allerede begyndt på sit fortjenstfulde arbejde med at lette kårene for de danske sønderjyder, der var faldet i fransk fangenskab.

Peter Clausen, Lundsgårdsmark.

Fra min dagbog . . .

Min tid som tysk soldat fra juli 1917 til november 1918

(109) Efter tre måneders uddannelse i Slesvig ved fodfolket 84'erne på slottet Gottorp og otte måneder i Flensborg, sidst ved det tunge MG, stod vi en dag i maj måned iført om ikke nye, så dog renvaske de og istandgjorte uniformer. – Vor faderlige feltvebel, Møller, så på min uniformsjakke med lapper over det hele og bemærkede: »Den, der har stukket i den jakke før Dem, lever sikkert ikke mere, og det bliver måske Deres lykke«. Jeg beholdt den, og lykken har stået mig bi.

Der var knaphed på mad i Slesvig, og værre blev det i Flensborg. Vi var fem sønderjyder, der fulgtes ad, både i garnisonen og på Frankrigs slagmarker. Det var: Jeg Sejstrup fra Bredebro, Laust Christensen fra Ballum, Andreas Sibbesen fra Højer, Theodor Friis fra Visby og så jeg. Da Sibbesen var smed af profession, blev han udkommanderet til etappen, men Friis, min særdeles gode ven, døde af tyfus.

En søndag formiddag stod vi i Flensborg nede ved havnen og sludrede med skipperen på en dansk kutter, der var ved at gøre sejlklar, da pludselig en politifløjtes skingrende lyd satte punktum for vore ønskedrømme, og to officerer kom springende. Det viste sig senere at være selveste generalen, der havde hittet os, og vi fik en tordentale foran hele kompagni-

et og i tilgift en faderlig formaning af vores feltvebel, der sagde: »Når I ser den slags herrer, så skal I forsvinde fra jordens overflade, simpelthen forsvinde! «

Med fuld musik i spidsen drog første MG en skæbnesvanger majdag, som jeg aldrig skal glemme - det var netop min fødselsdag - ned til banegården. Det var næsten udelukkende mødre, der var ved toget og tog afsked med deres ofte sidste dreng, som de havde at sende. Min far lå i Metz på andet år. – (110) Der flød mange tårer på begge sider af kupevinduet en sådan dag, for vi drog jo ud i det uvisse, og over halvdelen skulle ikke vende tilbage.

Vi troede ikke, at Tyskland kunne vinde krigen, hvad vi fik fuldt bekræftet ved fronten. Jeg vil nu på grundlag af mine dagbogsoptegninger fra dengang forsøge at skildre skyttegravskrigen, sådan som jeg oplevede den fra juni 1917 til sidste dag i november 1918 - og hvordan jeg nåede hjem juleaftensdag 1918.

Vort kampområde var trekanten Reims - Chateau/Thierry - Laon. Den 26. maj var vi kommet til Frankrig efter mange og lange ophold undervejs. Vort 1. MG-kompagni bestod af ti tunge maskingeværer, hver med fem mand og en korporal. Vi blev modtaget af to mand, og hver fik lov til at vælge sin kammerat, men vi fire fra Sønderjylland ville bare så vidt muligt være sammen.

Vi gik i flere timer, indtil vi nåede vort bestemmelsessted. Det sidste stykke vej stolprede vi af sted nede i en løbegrav, der var dyb og bred og med kridt i begge sider. Vi fandt vor »Stollen«, der var en halv snes meter lang og havde to nedgange, dertil seks køjepladser med trådvæv.

Det blev morgen, og vi måtte nu indstille os på et nyt liv - ja, hvilket liv. Vi var kommet til Compiègne ved Reims. Hjemme i garnisonen var vi blevet vaccineret mod både tyfus og kolera og andet med; nu skulle vi det hele om igen. – Rotter så store, som jeg ikke tidligere har set nogen, muntrede sig i tusindvis, og vi skød til måls efter dem med vore pistoler. – Også de små grå begyndte at genere os. Blev det for slemt, så strøg vi skjortesømmene hen over et »Hindenburglys«, og det var en fryd at høre dem »knitre« - det gav som regel lindring for et par dage. – Fra nu af beretter jeg stort set fra dag til dag. -

31. maj: Vi har skiftet stilling i nat. Efter seks timers march kom vi til noget de kaldte Mühlheimlager, der ligger fem kilo- meter fra forreste skyttegrav, hvor fronten danner en kile, hvad der giver ild fra to sider - hyggeligt, ikke!

1. og 2. juni: Blev i dag vaccineret mod kolera. Får syv mark i løn, (har jeg skrevet), men noget spiseligt har vi ikke kunnet (111) købe, heller ikke rygevarer. – Feltgudstjeneste i dag, det er søndag. Det var for resten første og eneste gang, vi kunne deltage.

3. og 4. juni: Franskmændene angriber de tyske stillinger. De tager under en patrulje som regel to tyskere med sig for at kunne udspørge dem om militære forhold. – Luft- og artillerikampe. Svære franske og engelske granater går ned bag ved os i skoven. De prøver, om de kan ramme »Pariserkanonen«, der står bag ved os. Vi får afprøvet vore gasmasker; det gælder om at have dem i orden.

5. og 6. juni: Luftkampe. En fransk flyver forsøger ved styrt at skyde en tysk observationsballon ned, men rammer ikke. En tysk fosforgranat tænder ild i maskinen, men flyveren slukker den galant med de bare næver. Sådant sceneri gentager sig næsten dagligt; flyverne bliver mere og mere vovelige i deres adfærd.

8. juni: Fem tyske og seks franske maskiner er i luftkamp. Mens de to fuldender duellen, forsvinder de andre. Den tyske jager den franske kun 50 meter over jorden, i sidste øjeblik vender den franske pilot sig om og skyder med sin pistol mod den tyske, og kort

efter lander den franske bag sin egen linje, mens den tyske var kommet for langt ind over den franske linje og blev beskudt med MG' er, hvorfor den måtte nødløse tæt bag ved sin egen forreste linje.

9. juni: Atter skiftet stilling - ankom i nat klokken et i noget, som kaldes Pommerlager. Inden vi i morgen skal ud og afløse, kommer vi til »Entlausung«. Det bliver rart. – Alle større bevægelser herude foregår selvfølgelig om natten, og alt og alle er pinligt mørkelagte.

10. og 11. juni: Friis er kommet til et andet MG, og det er vi begge kede af. De andre fire kammerater ved vort MG er alle over 26 år, og jeg føler mig som en dreng iblandt dem. – I dag skiftede vi igen frontafsnit, og skiftet gik for sig midt om dagen, da vejen førte gennem en plantage. Jeg har altid for vane at gå nærmest grøften. Flere gange er vi blevet beskudt undervejs, og jeg har hver gang reddet mig ved at »falde« i grøften. De sidste hundrede meter måtte vi dog tage i spring, for der var ingen dækning, og desuden hang der lige foran os en engelsk svæveballon, som sikkert var interesseret i vort foretagende. –

(112)12. juni: Der var tæt tåge til morgen. Vore kammerater, som vi afløste forleden, fortalte os, at der var jordbær i nærheden. Vi måtte tage chancen nu, der var tåge, og jeg plukkede, alt hvad jeg kunne, men aldrig har noget smagt mig så godt som disse bær den morgen, husk på, vi gik jo og sultede hele tiden. Da vi hen på dagen var frække nok til at forsøge os med jordbærplukningen igen, var det nær gået galt. Vi krøb på alle fire, nåede også engen med de eftertragtede bær og tog for os af retterne. Men, o ve, en lavtflyvende franskmand strøg hen over os og gav tegn til artilleriet, så vi kort efter måtte tage benene på nakken, da den første salve med shrapnels arriverede.

13. juni: Fra midnat til kl. to gik jeg vagt. Vejret var diset, rigtig en sort og mørk nat. Pludselig hørte jeg nogle grene knække i nærheden, og det var, som om nogen listede sig nærmere. Jeg råbte tre gange holdt uden at få svar, og så var jeg klar over, at det måtte være de berygtede Senegal-negre, der var på krigsstien. Jeg kastede en håndgranat efter lyden, håret rejste sig bogstavelig talt på mit hoved, mens jeg med pistolen i hånden spændt ventede på, hvad der ville ske: Men alt forholdt sig stille, der skete heldigvis intet. Først næste morgen fik jeg afslutningen på dramaet opklaret. Da fik vi nemlig berettet, at en af vore MG-besætninger i nabolaget var blevet overmandet og udryddet af de berygtede »Langknive«. – Muligvis har min handlemåde frelst vort liv, men efter den nat gik vi altid to mand sammen på vagt.

14. juni: Lidt til højre for os kan vi se katedralen i Reims i dalsænkningen, og i skrånten er vort køkken gravet ind. Det er ingen behagelig tur at hente maden, da man ofte må springe med gasmasken på, thi det regner fortsat med granater af alle slags, og ikke sjældent er der iblandet gasprojektiler. – Men opdager franskmændene først, hvor vort »rnadsted« har til huse, da er freden forbi. Så er det ikke altid, at vi kommer hjem med fyldte madspande, nej, så kan de tit være tomme, og hvad så? – I mørkningen fik vi besøg af en afdeling minekastere, der skulle camouflere et angreb. De jog ud af rørene, hvad de evnede, så hele vor bunkers rystede, men plankerne holdt, da franskmændene betalte tilbage i dusinvis.

16., 17. og 18. juni: Luftkampe - gik vagt fra 8-10 om (113) formiddagen - køkkenet beskudt og en mand såret i armen af en granatsplint - har slæbt ammunition, der bæres i remme over skulderen med to patrontasker i hver ende af rammen, og hver taske indeholder 250 skud, altså 1000 patroner ialt. – Igen repareret på vor bunker - vagt fra 5-7. – Ved køkkenet traf jeg i aften Jef, Dres og Friis, og vi fik en sludder og fik udvekslet nyheder hjemmefra. Vi skynder os stærkt på hjemvejen, men spilder vi meget, så er det ikke godt.

19. og 20. juni: Der hersker en mærkelig ro i dag - og allevegne - ikke engang flyverne viste sig. – Vi har fået reserver, de kom fra Østfronten. De gjorde store øjne, da de så, hvordan vi oplevede krigen her på Vestfronten. – Heller ikke i dag er der nogen maskiner i luften, men vi fik øje på en kongeørn, der sejlede af sted højt oppe, vore MG'er knitrer, men den stryger uanfægtet videre.

21. juni: I dag har jeg været en måned ved fronten, og hjemmefra kom der to pakker med bl. a. pebernødder og rygetøj. – Også dagen i dag forløb nogenlunde rolig. – Dagen efter kom vi atter på march til en helt ny stilling, nemlig ved Braine, hvor vi fik en ret god understand at opholde os i. Her traf jeg en ny kammerat, som siden blev min ven. Han hedder Geldmacher og er instrumentmager i Hannover. Med hans hjælp tog jeg en blyantsskitse af Braine og omegn, som jeg opbevarer endnu. Også mine fæller fra Sønderjylland fik jeg hilst på.

23. og 24. juni: Stærk artilleriild ved Hochberg. Sammen med Pommerberg, Pølberg, Keilberg og så Hochberg har franskmændene vigtige punkter, hvorfra de bogstavelig talt kan skyde lige ind i vore skyttegrave. – I dag er Braine atter blevet beskudt. Ude ved fronten går røde og hvide lyskugler til vejrs. Når man går vagt, sådan som jeg gør i øjeblikket her et godt stykke bag forreste linje og skuer ud over ingenmandsland, ja, hvis man vidste, at det ikke gjaldt liv og død for mange - også i denne nat - så er det et fantastisk syn dette her. Lyskugler i alle farver, geværskud, knitrede MG'ere, artilleriets blinken og nedslag, suset af de store projektiler højt oppe i luften i store buer og brag langt inde i baglandet. – Og så et sted inde i Champagne »Pariserkanonen«, der sender sit skud ud på den 120 kilometer lange rejse - rigtigt, nu hører jeg tre drøn derinde fra højre, det må være den.

(114) 25., 26. og 27. juni: Langt bagude hører vi støj af køretøjer - hver nat - der må være noget i gære, der sker noget, sommeroffensiven forberedes. Franskmanden aner såmænd uråd, han må have noget at vide, og derfor gør han patruljefange. – I dag er det temmelig roligt, men franskmanden forsøger at ramme køkkenet. – Jeg fik en pakke hjemmefra med godt i. – Det er torsdag i dag.

30. juni: Køkkenet skifter opholdsplads. – Flyverne bliver flere og flere for hver dag, der går. Kun sjældent ser vi tyske.

1.-4. juli: Så gik vi i dag, den første, ind i offensivmåneden, og vi har igen - og det sker ofte - skiftet stilling, dengang en marchtur fra kl. et i nat til kl. fem morgen, og vi ankom til Pommerlager. – Vort tøj kommer i gaskammer, for der er altid noget, der kribler. Selve rensningen varer kun ganske kort tid. – Dagen derpå havde vi forskellige øvelser, der dog blev afbrudt ved, at en mand blev såret af et projektil fra en flyver. – Jeg modtog i dag en pakke fra mor med småkager. – En svæveballon hænger på den franske side. Man ved sikkert besked derovre, bare ikke klokkeslettet endnu.

6. juli: Vi har fået Den spanske Syge ved fronten. Laust er angrebet og vandrede på lazarettet, men han kom snart igen. Også jeg var angrebet, men det var et lettere tilfælde. Vi misunder dem, der kommer på lazarettet. – Hvor ofte har ikke vi sønderjyder, når vi har været sammen, drøftet muligheden for at gå over til franskmanden. Men det var lettere sagt end gjort. Vi var puttet ind ved forskellige MG'ere som en slags »krigselever«, så vi måtte passe på vor mund over for de gamle, mente vi da. – Også mange franskmænd gik over »stregen« og var lykkelige, når de kunne vende ryggen til det store »slagtehus«.

8.-10. juli: Om dagen flyverkampe og om natten vognummel. – De store kanoner taler atter. Et tysk ammunitionstog, der kører på smalsporede skinner, får en fuldtræffer. – Ved midnats tid opbrud, og vi skifter til en beredskabsstilling i en plantage nær Braine. Der er

fem dage til offensiven. I nat slæbt ammunition. Natten til den 12. flytter vi igen - nu til en anden plantage, denne gang ved landevejen til Reims. – Tre dage til offensiven.

(115) 14. juli: Franskmanden beskyder plantagen. Og det, vi er allermost bange for, sker: Han rammer en af de tyske stabler af gasgranater. Det gav et chok i os alle, thi vinden bærer nemlig hen til os. Som et lyn sprang jeg op af graven og løb ned i en lavning. Så først kom jeg i tanker om, at gasmasken ikke var, hvor den skulle være, nemlig om halsen. Løbe tilbage var umuligt nu, dertil var jeg sprunget et alt for stort stykke. – Som en engel fra himlen kom en tysk officer, der havde set min fortvivlede situation, mig til hjælp. Han stak mig sin sidste gaspatron, og med den i munden, samtidig næsen klemmt sammen med fingrene, løb jeg, løb udenom og ventede til det værste var overstået. – Det var heldigt for mig, at det ikke var den anden gasart, den, der angriber øjnene.

Men det var første og sidste gang, at jeg glemte min gasmaske. Der blev mange gange brug for den siden. - - -

Næste afsnit bringes senere, måske i årbogen 1969.

Poul Hedegaard, Haderslev.

Uden mad og drikke duer helten ikke

(116) Madspørgsmålet havde i krigen 1914-18 altid stor interesse, og det var af den simple grund, at soldaterne næsten altid var sultne og længtes hjem til de gode, solide kødgryder.

Den 11. december 1914 blev jeg indkaldt til pionererne og kom til at ligge i garnison i Harburg ved Elben. Her var maden dengang ret god, og der var også nok af den.

Uddannelsen varede indtil den 5. marts 1915, da jeg sammen med en halv snes andre som »Nachersatz« blev sendt i felten til 2. reservekompagni, pionerbataljon 9 ved den 18. reservedivision. Vi arbejdede sammen med reserveinfanteriregiment 86, der havde stillinger i Noyon-egnen foran Lassigny. Det var en smuk egn, og vort kompagni beboede ganske alene en lille, smuk landsby, Plessis Cacheleux. Vi boede sammen i smågrupper i de enkelte huse ganske som familier. Der var forholdsvis fredeligt, og vi mærkede ikke meget til krig. Ganske vist måtte vi om natten ud i stillingerne og arbejde, men vi havde ingen tab.

Kompagniet holdt her både køer, svin og høns, og kosten var derfor ganske upåklagelig, idet landbruget ydede et godt tilskud til de daglige rationer. Hen på sommeren 1915 opstod der dog af og til rygter om, at vi skulle flyttes til andre frontafsnit, hvor der var store offenser i gang, og derfor blev dyrebstanden efterhånden slagtet. Da det den 15. juni 1915 blev alvor med at blive flyttet, var der vistnok kun en enkelt ko tilbage.

Den 15. juni 1915 tidligt om morgenen blev kompagniet sat i march. Vi gættede på Moulin, hvor franskmændene og de sorte skulle være brudt igennem de tyske linjer. Vi marcherede (117) først i nogle timer, så blev vi læsset på store lastbiler og kørt længere

mod syd - retning Moulin. Henimod aften blev vi læsset af, og atter gik det til fods nærmere og nærmere kamplarmen.

I mørkningen kom vi til Nampcel, og der skulle vi blive, hed det sig. Vi kom dog ikke i kvarter, men oppakningen blev lagt på jorden, og stormpakningen blev gjort klar. Hele dagen havde vi hverken fået vådt eller tørt, og vi måtte tage af sted til fronten med det samme uden først at få forplejning. Bagagevognene og feltkøkkenet var nemlig ikke ankommet endnu.

Vi traskede så afsted i mørket ad ukendte veje og gennem løbegrave i retning mod fronten. Undervejs kom vi gennem et kalkbrud, og her skulle der være et køkken for infanteriet. Vi søgte rundt i mørke, men mad eller drikke fandt vi ikke. Kedelen var tom, og drikkevand fandtes der ikke her; det blev hentet langvejs fra i tønder. I mørket fandt vi dog en tønde med nogen væske i. Aha - her var altså dog vand, men infanteriet ville selvfølgelig ikke af med det til os pionerer. Vi slubrede i os af væsken. Ganske vist var der nogle, der mente, at det smagte ikke godt, men hvad gjorde det, når bare det kunne slukke tørsten.

Endelig kom vi da helt ud til stillingerne. Nogle kom straks ud i forreste skyttegrav på vagt sammen med infanteriet. Vi andre, der blev tilbage, lagrede os op ad en stejl skrænt, der ydede os god beskyttelse mod granaterne, der her regnede ned i ret anelige mængder - noget vi endnu slet ikke var vant til. Det var stadig bælgmørkt, men en eller anden havde dog et sted fundet en dyngede med brødder på jorden, og da det rygtedes, var vi der straks. Og sultne, som vi var, huggede vi ordentlig i os af brødet uden nærmere at tænke over, hvordan det egentlig hang sammen med, at det lå der på den bare jord midt imellem krigsmateriel og faldne soldater. Hårdt var brødet, og det smagte også lidt muggent, men det stillede dog den værste sult.

Da det blev lyst, kan det nok være, at det vendte sig en gang i maven på os, for da så vi nemlig, at brødet lå i smuds, og ikke alene var det grønt af mug, men det var også overstænket med al slags snavs, og rundt om det lå døde Zuaver, der af (118) den stærke varme var hovnet op og så ækle ud. Men vi skulle få en ubehagelig overraskelse til, thi da vi senere ved dagslys passerede det førnævnte kalkbrud, opdagede vi, at den tønde, som vi om natten så begærlig havde drukket af, var det, som vi herhjemme kalder »spøltønden«.

Nå, vi kom over det, men det er dog muligvis en følge deraf, at en hel del kammerater i dagene derefter blev angrebne af en ualmindelig voldsom diarree. Kompagniets fløjmand fik også diarree, og det var nær gået galt for ham. Vi var nemlig blevet installeret inde i en kalkhule, der var så stor, at der var plads til et par regimente med både heste og vogne. Vi havde fået anvist liggeplads længst inde i hulen, omtrent fem minutters gang ude fra. Der var elektrisk lys i hulen, men på grund af dampene fra alle de mennesker og dyr var luften derinde som en tæt tåge. Man kunne kun lige skimte glødelamperne og rette sig efter dem på vej ind. Ud gik det noget bedre, for da havde øjet vænnet sig til mørket. Nå, den lange fløjmand lå også derinde med sin rumsterende mave, og pludselig blev han klar over, at han måtte ud, og det kunne ikke ske hurtigt nok. Han for af sted mod udgangen med bukserne parate. Men nej - han mærkede tydeligt, at han ikke kunne nå udgangen, inden katastrofen var over ham. Nu skimtede han hestene, og tænkte han - de går vel heller ikke udenfor, når de skal, så hvorfor ikke lette sig her. Som den forsigtige mand, han var, satte han sig dog ikke bag ved hestene, men skyndte sig op ved siden af en, og det var heller ikke et sekund for tidligt. Men næppe var det sket, før der bag ved ham lød et brøl, og op for en mand, der i mindre kristelige ord skældte vor fløjmand ud for at være det største svin på denne jord. Fløjmanden, der nu følte sig betydelig lettet, styrtede af sted ud i det mørke rum for at und-

gå nærmere kontakt med den vrede kusk. Det var nemlig kusken, der havde sovet ved siden af sine heste, og som havde fået det, der kort forinden havde trykket vor fløjmand, over sig.

Herefter følger en tid, hvor vi var forskellige steder ved Vestfronten. Kosten blev ringere og knappere. Hovedernæringsmidlet var blevet roer og atter roer under forskellige former. Mest kendt var vel nok roer som »Dørrgemuse«, i soldatersproget kaldet »Drahtverhau«, (119) Vinteren 1915-16 lå vi ved Angres overfor Lorettohøjen. Jeg havde med to mand en lille minekaster i forreste stilling. Om dagen sov vil understanden, når vi da ikke måtte udbedre vor stilling. Om natten havde vi det nederdrægtige job med et kvarters mellemrum at skyde en enkelt mine over i de fjendtlige stillinger. Det var vi ikke glade for, og infanteristerne var det endnu langt mindre, thi så snart vi havde affyret vor mine, kom der regelmæssig en regn af granater fra højre flanke. Fjenden kunne på det sted stryge lige langs med vor skyttegrav. En nat gik det dog galt, for da havde vi en mine, der eksploderede i minekasterens rør og helt ødelagde den. Ingen blev dog såret, thi affyringen skete ved træk i en lang line fra understanden. Den nat kunne vi så ikke skyde mere, og den næste nat skulle vi først have hentet en ny minekaster fra depotet bag ved fronten.

Dette uheld blev en god fidus, thi herefter skete der forbavsende mange af den slags uheld - ikke alene hos os, men også hos vore kammerater ved andre minekaster. Vi havde nemlig fundet ud af, at når minekasteren var ladet med minen i røret, så puttede vi en ordentlig klump ler ned i røret foran minen, og ved affyringen sprængtes røret i stumper og stykker. Hovedgrunden til, at så mange miner eksploderede i røret var nu dog den, at vi i vort kvarter lige bag ved fronten havde fundet et lille anker med den herligste likør. Et eneste bægerfuld var nok til en lille dimmelim, og når mine kasteren var kaput, så havde vi tid til at komme til kvarteret og få et bæger med.

I juli 1916 var vi atter på march, denne gang endda i flere dage, men vi havde feltkøkkenet med. Den første formiddag, da vi traskede af sted, mærkede vi en lugt som af rådne roer fra en roekule, hvor roerne havde haft det for varmt. Sultne var vi som sædvanlig, og vi kiggede derfor omkring for om muligt at finde roekulen, thi der var da måske chance for, at der også fandtes nogle friske roer, og det ville være dejligt at spise dem til afveksling med det bras af roeprodukter, som vi til daglig fik serveret. Vi fandt dog ingen roekule, men den væmmelige lugt fra rådne roer blev ved med at følge os på marchen. Da vi om middagen skulle hente vore portioner (120) middagsmad ved feltkøkkenet, blev vi klar over, hvor den rådne roelugt stammede fra - det var fra vores middagsmad, der under den nye form blev kaldt »Rubensauerkraut«, Den dag var der ikke en, der kunne spise den nye ret.

Vor march endte efter tre dage ved Somme, hvor vi blev indsat mellem Bapaume og Perron. Her fik jeg en dag en pakke hjemmefra med æg. På samme tid havde jeg i en forladt gård fundet en sæk med en sjat mel i. I kantinen erhvervede jeg mig en dåse med kondenseret mælk, og af disse ingredienser plus lidt vand rørte jeg en ordentlig portion pandekage dej sammen. En stor stegepande fandt jeg også, og på et åbent bål bagte jeg så pandekager i massevis. Der var rivende afsætning, men pandekagerne var også gode og solide - særlig det sidste. Jeg blev så øvet, at jeg med et flot kast kunne vende dem i luften og atter fange dem på panden, så godt holdt de sammen. Vort kompagni havde været indsat ved Somme i tiden fra 22. juli til 23. august 1916. Det havde været en meget hård tid, og vore tab havde været store. Det var derfor kun et lille kompagni, der den 23. august marcherede bort fra Somme. Vi marcherede hele dagen og nåede endelig hen imod aften til den jernbanestation, hvor vi skulle læsses og sendes til et andet frontafsnit. Vi var udasede og rigtig godt sultne, fordi tilførslen af forplejning havde svigtet.

På banegården viste det sig, at vort tog endnu ikke var kommet og heller ikke ventedes mere den dag. Vi blev derfor i hast indkvarteret i nogle store bygninger og gik dødtrætte til ro.

Henimod midnat blev vi imidlertid allerede purret ud. Toget kunne ventes i løbet af natten. Da vi kom til banegården, var der dog endnu ikke noget tog, hvorfor geværene blev stillet sammen i pyramider på banegårdspladsen og vor oppakning anbragt ved siden af. Vi snusede rundt på banegården, og under nogle presenninger fandt vi store stabler af rugbrød. Det kom os lige tilpas, og vi fik travlt med at fylde vore slunkne maver. Da sulten var bleven stillet, pakkede vi hver et helt brød ind i vort tornyster. Det var godt at have lidt at stå imod med, hvis tilførslen af forplejning igen skulle svigte.

Imidlertid havde en eller anden fået opsuset, at et tog med (121) levnedsmidler dagen før var kommet i brand der på stationen, og alle levnedsmidler var blevet udlæstet på banegården. Så kunne vi jo nok regne ud, at der et eller andet sted i banegårdens bygninger måtte findes mere spiseligt. Vi fik travlt med at kigge efter, og nogle havde da også kigget så stærkt på en dør, at den nederste dørfylding var gået ud. Et par af kammeraterne kravlede ind i rummet bag ved døren, og det varede ikke længe, så kom den ene store, runde ost efter den anden trillende ud. Der var mange gode oste og meget andet godt. Jeg tror nok, at de fleste af kammeraterne sikrede sig i hvert fald en halv ost. Nu var der sandelig ikke mere plads for brødet i tornysteret - ud med det og en halv ost ind i stedet.

Det varede dog ikke længe, så blev det hele jo opdaget, og der skulle finde en grundig visitation sted hos hver mand. Heldigvis fik vi det at vide så betids, at vi i huj og hast kunne få vore gode oste ud af tornysteret og gemt et eller andet sted i nærheden, så de var nemme at få fat på, når toget kom, for vi ville da sandelig have vore gode sager med. Vi blev så allesammen visiterede, og vor baggage blev grundig gennemset, men der blev ikke fundet det mindste hos os. Det måtte altså have været nogle andre, der havde været så formastelige at stjæle levnedsmidler. For en sikkerheds skyld blev der dog udstillet vagtposter ved de resterende levnedsmidler, så vi kunne ikke hente mere.

I mellemtiden var det blevet dag, og endelig kom også vort tog, der skulle køre os videre mod ukendt mål. Vi blev læsede, og vagtposterne blev inddraget. Et par stykker af os benyttede dog rask lejligheden til at hente nogle dåser med kødkonserves. Dem nød hele vognen godt af under transporten, der varede helt til om aftenen.

Det var mørkt, da vi blev læstet ud et eller andet sted i Flandern. Atter blev vi sat i march. Tornysteret med osten, som vi selvfølgelig havde fået med, tyngede slemt, men der var noget, der var værre. »Jedes Bonehen gibt ein Tonehen«, plejede soldaterne at sige, når de havde fået bønnen til middag, men osten gav sandelig også toner. Jeg var glad for, at jeg var så stor og gik i forreste gruppe. Om natten blev vi indkvarteret i to små skolestuer, og koncerten gik videre.

(122) Ja, når soldaten er sulten, sådan som vi tit var det, så tager han det ikke så nøje med et rask lille tyveri. Vi kaldte det dengang at rekvirere, det lød lidt pænere.

En anden gang, det var i vinteren 1916-17, efter at vi igen havde været indsat ved Somme og var havnet i Poelkapelle i Flandern med stilling ved Langemark. Det frøs hårdt den vinter, og når man er skrupsulten, så føles kulden dobbelt så hård. En af kammeraterne havde fået opsuset, at nogle artillerister, der lå ca. 10 km nord for os, havde nogle dejlige kaniner. En aften var vi fire sultne sjæle, der i mulm og mørke startede en vandring med artilleristernes kaniner som mål. Artilleristerne boede i en villa, der lå lige op ad en stor skov. Vi sneg os på indianervis hen imod huset og kaninstaldene, der stod i haven. Da vi

var nået så langt, at vi lige kunne skimte kanin staldene, gik døren i villaen pludselig op, og ud kom nogle artillerister og en stor hund. Pokker tog ved os. Vi styrtede af sted, alt hvad vi kunne, ind i skoven. Men ak, der er noget, der hedder nemesis. Den ene kammerat var så uheldig, at han i mørket rendte mod den velbekendte siddebom med grube bag ved og gik på hovedet ned i gruben. Han kom dog ved egen hjælp ret hurtigt op og slap heldigt bort sammen med os andre. Vi, der havde undgået berøringen med den sanitære indretning, brød os dog ikke om at følges med ham på hjemvejen. Kaninsteg fik vi ikke, men i en kantine var vi så heldige, at vi kunne købe et halvt, røget grisehoved og lidt gryn. Det blev kogt sammen til en herlig ret.

Da jeg nu er ved at tilstå min meddelagtighed i de forskellige tyverier, kan jeg lige så godt aflægge fuld tilståelse.

Det var et år sidst på sommeren, når og hvor husker jeg ikke mere. Vi havde opdaget, at der i nærheden af vort kvarter fandtes en mægtig stor mark med kartofler. Det værste var, at der stod en »blindgænger« (feltgendarm) vagt ved marken. Et par kartofler havde vi nok fået hugget i ny og næ, men det battede ikke rigtig. Så fandt vi på en list. Vi delte os i to hold, det ene hold sneg sig temmelig åbenlyst hen imod markens ene ende, medens det andet hold godt skjult styrede mod markens modsatte ende. Feltgendarmen opdagede planmæssigt det første hold og skyndte sig derhen for at jage dem bort. Imens (123) benyttede vi i det andet hold tiden til at få ranet de kartofler, vi ville have. Inden vi kom bort, blev vi dog opdaget af gendarmen, og denne skød nu et skud efter os - uden dog at ramme nogen. Vi blev nu ikke så lidt forargede på den »blindgænger«, der tillod sig at skyde efter gamle frontsoldater. Den næste dag tog vi selv geværer med på kartoffelrov, og et enkelt varsels-skud var nok til at holde gendarmen i dækning så længe, at vi fik taget de kartofler, vi ville have.

Jeg tror nu nok, at det var heldigt, at vort kompagni dagen efter blev flyttet til et andet sted. Der blev skumlet noget om streng undersøgelse og krigsret, men da vi havde leveret kartoflerne til køkkenet, og alle, både officerer og menige, havde nydt godt af kartoflerne, blev sagen vistnok syltet.

Vi var efterhånden slet ikke kræsne med hensyn til madvarer. Jeg husker således fra stillingerne ved Arras, at der lå en gammel vandmølle, og i alle dens skakter og render skræbde vi det gamle mel ud og brugte det til mad på en eller anden måde.

En meget eftertragtet spise var hestekød. Det skete jævnlige, at en hest under ammunitionsransporten ud til fronten blev ramt og døde. Så var soldaterne rundt om fra der straks, og det varede ikke længe, så var der kun det kødløse skelet tilbage. Jeg lærte dog aldrig, hvordan man skulle stege eller koge det hestekød, så det blev mørt. Det, jeg tilberedte, var altid så sejt som sålelæder.

M. Levisen. Thurø.

Seks måneder som lagerarbejder

(124) Efter at være blevet lettere såret i juni 1917 gik det - via otte dage på krigslazaret nr. 2 i Brygge - til » Vereinslazarettet«, Broik ved Aachen. Dette, der var en tidligere klosterschule, stod i disse dage delvis ubenyttet hen. Sengene var kridhvide, medens nonnerne var helt i sort. - En dag havde jeg formastet mig til at gå ud i køkkenet. Men baglæns blev jeg klemt ud igen, døren smækket i for næsen af mig, og så lemmen lukket op - dog efter dette var alt atter lutter venlighed.

Efter fire ugers ophold her gik det frivilligt til et arbejdslazaret i nærheden af Aachen, hvor jeg sammen med Brinkmann kom ud til Gerhard Coenen i Immenstedt, en halv times togkørsel fra storbyen. Vi kom i arbejde på et kornafleveringslager, hvor jeg tog imod de stablede kornsække. Min kammerat forsvandt efter en månedstid, han havde åbenbart » besørget« sig for mange æbler af naboens have.

Kornet kørtes ind til mig på to-hjulede kærre og blev derefter ved hjælp af de svære belgiske heste »rullet« hen til den perron, hvorfra det styrtes ned i en skakt. Rug og hvede transporteredes herfra videre og op i otte siloer. - Sorteringen og forvaltningen af dette korn-sækkelager sorterede under mig. Alle lette sække gik ud til vore tærskværker, mens de tunge var beregnet på eksport. Den her »let opstående difference« - og det blev nemt ca. 200 tønder årlig - gik i Coenens egen lomme, så omsætningen var ret betydelig.

Jeg fik også besked om at »tolde« godt af havresækkene, inden de blev stablede, for så var de nemmere at håndtere. Pigen Traut hjalp mig ved stablingen af sækkene - 100 kilo i hver - så fik vi det gjort korrekt og fik plads til det foreskrevne antal. Stablerne fragtedes på sækkevogne ud til en vagon på jernbanesporet, da de skulle fragtes væk med (125) jernbansen. Der blev lagt en træbro over sporet, og den benyttedes under dette kørselsarbejde. En gang glemte vi at fjerne denne bro, toget kom, og broen røg i luften lige bag ved os.

Det skete også, at der blev malet korn om natten. Vel var kværnen plomberet, men lænken kunne tages fra hinanden. - Efter dette blev to »Tiger-Doggere« sluppet løs for at holde eventuelle »tilfældige nysgerrige« på afstand. - Der blev udleveret ståltråd til halmpresseren og stenkulsbriketter til lokomobilerne. Et par sække med sand og smuld, som alle skulle have med sig, blev til mig kompenseret med en mark pr. stk.

Jeg sov på lageret, men spiste sammen med familien. Vor specialitet var hvede gryn kogt i mælk fra vore tre geder, men i øvrigt manglede der intet, heller ikke til at bestikke lazaret-inspektionen med, og jeg kunne hver lørdag få »arbejderorlov«. - Desværre måtte jeg, når jeg var i teatret i Aachen søndag aften, tage af sted, når tæppet gik for sidste akt, thi jeg skulle jo nå sidste »ekspres« hjem til Immendorf.

At jeg var i et katolsk land, det mærkede jeg tit og ofte. Når præsten kom forbi ude på vejen, mens messedrengen ringede med sølvklokken, faldt alle på knæ med hatten i hånden. Jeg, der ikke kendte lands skik og brug og derfor ikke agerede med, fik altid fra hans ærværdigheds øjne et blik, der på mig virkede som en slags bandstråle. - I hjemmet, hvor jeg opholdt mig, var man streng katolsk, og fru Coenen messede ved bordet intimt med mutter Marie. Alligevel var vor husmor mørkerød - trods sine 300 pund måtte jeg hente hende ved toget, når manden var forhindret, for det var ikke sjældent, at han var engageret i sin skatklub, hvor det for øvrigt ikke plejede at dreje sig om småpenge, så her kunne jeg ikke være med som partner eller være »tredje mand«. - Men vi spillede også tomands spil, altså mølle, og her blev han til sin egen store forbløffelse altid den lille.

Ved juletid 1917 var der noget, der glippede for mig. Jeg forlod min stilling her i Im-mendorf og rejste til Ersatzbataljonen i Gnesen for at få den orlov, som alle havde krav på. - »So enen wi Johannes kregen wi ni wedder«, lød fru Coenens ord i mine ører ved afskeden.

50 år er gået - nu skriver vi 1968. For et års tid siden skrev (126) jeg til familien. På bre-vet kom der svar fra den eneste overlevende, der skrev, at en søn var dræbt i sidste krig, og en datter var »verschollen«. Co enen selv, der var stærkt fransk orienteret, var gået til i Hitler-ragnaroket. »Jeg er glad«, fortsætter han, »når jeg om aftenen har penge til snøre-bånd og skosvæerte til at handle med dagen efter«. Denne søn var i min tid på en katolsk kostskole, men nu levede han altså af at sælge snørebånd og skosvæerte. I sit brev bemærker han, at han godt husker, at de havde haft en mand fra den danske grænse. - -

Krigens rædsel og naturens voldsomme udspring hvert forår er stadig de poler, der mel-der sig i erindringen om krigens dage.

Johannes Petersen, Abild ved Tønder.

Slesvigske kvinder i festdragt

Kammerat fortæl...

En sanitetssoldat beretter

Med 2. Sanitetskompagnis 9. Arme-Korps i Marneslaget.

(127) Efter en fægning den 2. september 1914 om overgangen ved Marne kom vi gennem Chateau-Thierry. Hovedgaden så blodig ud. Feltartilleriregiment 9 havde skudt i murblokkene. Den 3. september var det så varmt, at vi badede i Marne ved Chateau-Thierry. Til morskab for hele kompagniet iførte tolder Lühnow fra Vojens sig en dame-særk.

Den 5.-6. september under Marneslaget kom vi i arbejde ved Esternay med at bære sårede tilbage. Ved chausseen Sedan- Paris var der mange 84ere fra Haderslev. Vi havde en mark tømt og skulle tømme den næste dagen efter. I morgenlysningen blev vi beskudt af infanteri og artilleri. Vi havde hver gang en til to kilometer at bære de sårede, der var mere end 800, og af disse var der mange franskmænd. En del af 84erne kom i fransk fangenskab, og de sårede franskmænd blev ladet tilbage.

Om morgenen den 6. fik vi besked om tilbagetog, og så måtte vi transportere de sårede igen; det blev ca. fem km, men det skete, uden at vi så en eneste franskmænd. - Vi marcherede nu mod nord-vest, indtil vi nåede Compiègne. Der kom en general, og han spurgte, om vi var forposten mod fjenden, og så viste han os vejen mod nord. - Så kom vi lige mod Aisne-syd, hvor vi havde franskmænd og englændere foran os. Broen blev sprængt.

De næste dage gik det over Autrechtes til Vassens, derefter flyttede vi og lå en dag på et infirmeri sammen med to 84ere, hvor vi traf mange landsmænd. Vi opholdt os skiftevis i de omliggende byer.

Christian Nergaard, Hammelev.

En erindring fra min tilfangetagelse 1918

(128) Det var den 11. oktober 1918, at jeg kom i engelsk fangenskab ved Cambrai. Vi lå i en stilling lidt syd for byen, som vi havde rømmet nogle dage forinden, men nu havde indtaget igen. Dog vi måtte fortrække, og det gik ret hårdt til, thi englænderne pressede stærkt på.

Men så var det den 11. oktober om morgenen, at de satte ind med en forfærdelig trommeild, og det lykkedes for dem at bryde igennem på vor højre fløj. Pludselig var de bag på os, og nu lød råbet: »Hands up«, så vi kom i en fart op af vore huller med hænderne strakt i

vejret, og af sted gik det igennem deres stillinger. Men som de råbte og skreg: »Germany kaput«, dog, det så nu heller ikke godt ud hos dem, thi der lå mange faldne og sårede, som vi blev beordrede til at hjælpe med at bringe tilbage. Derefter blev vi gennet sammen i store flokke, og med beredent kavalleri som eskorte marcherede vi af sted - videre. Først hen mod aften blev der gjort holdt, og vi fik hver to kiks og lidt vand at drikke. Vi skulle nu selv lave en indhegning af pæle og pigtråd, hvoraf de havde et godt forråd.

Som jeg var på vej hen efter nogle pæle, mødte jeg en engelsk officer, der kiggede på mig et stykke tid, hvorefter han på næsten fejlfrit dansk talte til mig: »Er der nogle sønderjyder blandt jer?« - Jeg kunne næsten ikke tro, at jeg havde hørt rigtigt, men jeg fik da svaret, at jeg var en af dem, og at vi var nogle stykker, måske en tre-fire. »Nå, det er godt for jer«, fortsatte han, »krigen er nu snart forbi, og Sønderjylland kommer tilbage til Danmark«. - Om jeg vidste det, men det gjorde jeg jo ikke. »Er du sulten, min dreng«, spurgte han så, hvad jeg ikke kunne benægte. Han gav mig derefter en pakke kiks, en dåse med kød og en pakke cigaretter. Derpå fortalte han mig, at hans bedsteforældre var udvandrede til Canada et sted fra i Sønderjylland, og at han derfor kunne tale så nogenlunde dansk. -

Denne lille episode har jeg fortalt adskillige gange hjemme hos os, og jeg synes, at det er den kønneste oplevelse at have fra en tid, hvor man opholdt sig i et krigshærgat land og så langt fra hjemmet.

† *Jes Patsche*, Granly pr. Kliplev.

Der er mere mellem himmel og jord, end vi aner-

(1299 Under det store slag ved Somme i 1917 var vort kompagni, 2. Reservepionerkompagni 9, to gange indsat. Første gang fra 22. juli til 23. august og anden gang fra 25. september til 19. oktober. Det var et frygteligt helvede, særlig under den første periode. Bagefter begriber man næsten ikke, at nogen overhovedet er sluppet levende derfra.

Vi lå i den lille landsby bag ved fronten, først i en stor trælade, men senere, da laden en dag fik en fuldtræffer, i kældrene under ruinerne af de sammenskudte huse.

Kompagniet skulle hver nat grave skyttegrave i de forreste stillinger. Halvdelen af kompagniet skiftede hver anden nat til at komme ud. Vi havde meget store tab, både under marchen til og fra stillingerne og også under arbejdet ude i stillingerne. Både selve stillingerne og et bredt bælte bag ved dem lå hele tiden under voldsom tromme- og spærreild. Somme tider kunne trommeilden i stillingerne være så voldsom, at vi slet ikke kunne arbejde men måtte ligge i dækning i store granathuller.

En sådan nat havde jeg sammen med min sidemand og uadskillelige kammerat under hele tiden i felten søgt tilflugt i et stort granathul. Op fra hullet ragede en stor telefonmast af træ, og medens vi lå i bunden af hullet, kunne vi høre granatsplinterne, der med korte mellemrum ramte masten. Vi havde opholdt os i granathullet et par timer, uden at der var sket os andet, end at vi af og til fik jordklumper ned over os. Der blev ikke snakket meget, medens vi lå der, ja, vi kunne slet ikke have hørt hinanden under den voldsomme larm fra de eksploderende granater.

Pludselig, uden at nogen af os havde nævnet et ord eller gjort tegn, sprang vi begge to op og løb, alt hvad vi kunne, over i et andet granathul i nærheden. Vi var kun lige kommet ned i det nye hul, da vi så vor telefonmast fra det første hul ryge op i luften. En stor granat havde ramt vort første hul. - Hvem var det, der advarede os begge to uden et ord? - Ja, der er mere mellem himmel og jord ... !

Og en anden gang i samme periode ved Somme. Det var om morgenen, vi skulle »hjemad« fra arbejdet i forreste stilling. (130) Spærreilden lå tæt, og vi havde sammen med andre soldater søgt tilflugt i anden eller tredje stilling, hvor et stykke skyttegrav endnu var temmelig velbevaret.

Vi havde vel stået der i et kvarters tid, da størsteparten af os pludselig, og uden at nogen havde sagt noget, sprang ud af skyttegraven og løb hen og søgte dækning andetsteds. Vi var også kun lige kommet i dækning, da en granat af meget stor kaliber slog ned der, hvor vi lige var flygtet fra. Ingen af dem, der var blevet stående der, slap fra det med livet. - Igen den mystiske, tavse advarsel, men hvorfor løb ikke alle bort?

M. Levisen. Thurø.

»Røverne fra Chateau«

Jeg blev indkaldt 1917 og lå ved Infanteriregiment 443. Først i 1918 kom vi til Frankrig, til byen Laon, hvor jeg kørte ammunitionsvogn.

Det var den 27. maj, at jeg skulle ud med proviant, men alle veje var fyldt med artilleri, så det blev en drøj tur for mig. Tre gange måtte jeg af sted, og tværs over markerne gik det, da alle veje som sagt var blokerede, og først ved fire-tiden næste morgen var jeg tilbage.

Da pludselig så vi, at himlen var helt rød; det måtte betyde, at offensiven var begyndt. Parolen lød på, at vi skulle til Paris, og fremad gik det, til vi nåede Chateau- Thierry, hvor vi gjorde holdt inde i skoven. - Mange negre var taget til fange, og skoven lå fuld af døde. -

Næste dags aften fik jeg ordre på at hente et læs tobak inde i byen. Jeg kom derind, fik læsset og kørte hjem; næste morgen var vognen tomt, det havde vagtmandskabet besørget, og jeg kunne komme af sted igen og hente mere. En anden gang hentede jeg tøj, det var der nok af inde i byen. Men befolkningen kunne jo ikke lide, at vi sådan rekvirerede, og de kaldte os røverne fra Chateau.

Så blev jeg afkommanderet til pionererne og kom til at ligge i Neu-Chatel, Vi fik flere tilkommanderet, for det havde tyndet slemt ud i deres rækker. Da det blev aften, blev vi sat i gang med at grave løbegrave: det var mørkt, og det regnede - vi var (131) udasede, trætte og i sløjt humør. Een foran mig snublede pludselig, og idet han væltede omkuld, hørte jeg ham vrisse: »De forbandede tyskere, her kan man gå og pukle for dem l« - Da råbte jeg: »Hov, hov, kammerat, hvor er du fra? Svaret kom prompte: »Jeg er fra Als, fra Mindebjerg - og hvor kommer du så fra?« - Jeg fortalte ham så, at jeg var fra Broagerland. Nu kunne vi da snakke sammen på dansk og fortælle hinanden, hvad vi vidste af nyheder derhjemme fra.

Ja, Peter Andersen og jeg var nu sammen til krigens slutning, han var en god kammerat. Efter våbenstilstanden nåede han hjem et par dage før mig - jeg var jo også en af de yngste årgange. - - -

Johan Petersen, Ullerup.

»Ni tapre sønderjyder«

Jeg blev indkaldt til kejsermanøvren 1911 til Neumünster reservebataljon. Een af de første dage mødte jeg min landsmand Peter Aarup. »Peter, kom med«, jeg bød på en øl i kantinen. »A har ingen tid«. - Peter var rekrut. Med tiden blev han mere tykudet. - En dag, vi var på skarpskydning, hørte jeg løjtnanten forgæves spørge efter en skriver. Så pludselig henvendte han sig til mig: »Hvad er De?« - »Kelner«, svarede jeg. »Så kan De også skrive«. Og jeg måtte skrive tallet »tolv« på polsk i to timer. - En sergent galede en dag: »Skidt - Skidt«, men ingen meldte sig. »Hvad hedder De da?« spurgte han så den pågældende. »Mit navn er Skødt«, svarede denne, men det kunne sergenten ikke udtale. - Han var nu ikke en skidt kammerat, denne Skødt, nej, en vældig god en. - » Vi skal fotograferes«, råbte han en dag - han havde en sengeplade med. »Skriv nu«, råbte han: »Til minde om manøvren 1911 - ni tapre sønderjyder«. En sergent kom forbi; han gloede og spurgte: »Hvad står der?« - Jeg svarede: »Ni tapre soldater«. - Vi sendte 400 kort hjem med posten - og der stod på dem alle: Ni tapre sønderjyder. - Det kunne lade sig gøre uden videre vrøvl. --

Christian Nergaard, Hammelev.

Ære være deres minde

*Følgende kammerater, tilhørende vor forening,
er afgang ved døden*

Aabenraa amt

Aabenraa afdeling:

Chr. Christiansen, Ramsherred 42	7. 1. 68
H. Kjærgaard, Løgumklostervej 39	30. 8. 67
John Møller, Flensborgvej 22	21. 11. 67
Jens Nielsen, Vestvej 101	8. 8. 67
Th. Snitgaard, Persillegade 8	30. 9. 67

Bjolderup-Hjordkær afdeling:

Jørgen Skau, Todsøl	6. 4. 67
Iver Paulsen, Bolderslev	24. 4. 67
Lorenz Petersen, Hovslund	26. 10. 67
Iver Gregersen, Hjordkær	29. 11. 67
Nis A. Heisel, Bolderslev	19. 12. 67

Bov afdeling:

Herbert Hoeg	9. 11. 67
Christian List	9. 2. 68

Felsted afdeling:

Carl Hansen	26. 9. 67
Mathias Thomsen	27. 9. 67
Jes Loberg	5. 3. 68

Graasten afdeling:

Nis Paulsen, Rinkenæs	28. 6. 67
Julius Wielezuch, Trappen	21. 9. 67
Johannes Meinhardt, Hovgaard.	20. 11. 67
Paul Ottsen, Ladegaardskov	2. 1. 68
Christian Clausen, Graasten	10. 2. 68
Nis Hansen, Rinkenæs	17. 3. 68

Holbøl afdeling:

Mathias Christian Hansen, Hokkerup	14. 5. 67
.	.
Jørgen Nielsen, Holbøl	18. 11. 67
Andreas Petersen Julius, Kjelstrupsk.	16. 1. 68
Lorenz Fries, Holbøl	10. 3. 68

Klipleve afdeling:

Frederik Grønsø	15. 7. 67
Karl Kinastovski .	9. 10. 67
Jens Brix	8. 11. 67
Jes Patschke	10. 11. 67
Theodor Mortensen	10. 3. 68

Kværs afdeling:

Peter E. Petersen	23. 8. 67
Peter Jensen.	3. 9. 67

Løjt afdeling:

Peter Søllingvraa, Barsmark	31.10. 67
Johannes Haugaard, Løjt Kirkeby	20. 11. 67

Rise afdeling:

Peter Bruhn, Rødekro	4. 5. 67
Jørgen Paulsen, Rødekro	21. 7. 67
Knud Petersen, Brunde	29.1. 68
Anders Blark Hansen, Søst	30. 3. 68

Varnæs- Bovrup afdeling:

Christian Petersen, Varnæs	27. 5. 67
Andreas Jessen, Varnæs	31. 7. 67
Friedrich Hansen, Bovrup	26. 12. 67
Nicolaj Reimer, Bovrup	1. 3. 68
Nicolaj Andersen	11. 3. 68

Haderslev vesteramt

Agerskov afdeling:

Niels Ebbesen Autzen	11. 6. 67
Christian Lauenborg	24. 6. 67
Marden Smidt	6. 7. 67
Hans Lund	5. 10. 67

Bevtoft afdeling:

Hermann Skovlund	24. 11.67
Chr. Rosenlund	21. 12. 67

Branderup afdeling:

Marius Lund.	27. 5. 67
Christian Asmussen	11. 1. 68

Fole afdeling:

Niels Thomsen	2. 8. 67
Jens P. Andersen	16. 11. 67

Gram afdeling:

Jørgen Weber, Gram	4. 12. 67
Peter Chr. Schmidt, Tiset	22. 1. 68
Wensel Hansen, Tiset	7. 2. 68

Sdr. Hygum afdeling:

Hans Chr. Jensen, Hygum	8. 4. 67
Peder Kloppenborg, Harreby	11. 6. 67

	Hans J oh. Hansen, Harreby	14. 6. 67
	Hans A. Hansen, Harreby	1. 8. 67
Jels afdeling:		
	Niels Kj ær, Grønnebæk	20. 9. 67
	Laurids Erichsen, Overbyen	24. 12. 67
	Peter Bøjsen, Jels	31. 1. 68
Lintrup afdeling:		
	Peter Hansen, Tornum	8. 12. 67
	Marius Rasmussen, Lintrup	12. 12. 67
	Iver Schmidt, Mejlbj	9.3 . 68
	Hans Lunding, Nørrebølling	10. 3. 68
Nustrup afdeling:		
	Lorenz Jessen	3. 9. 67
	Peter Nygaard	10. 1. 68
Rødding afdeling:		
	Hans Geil Lund	25. 6. 67
	Andreas Outzen	28. 8. 67
	Poul Fr. Lindberg	21. 10. 67
	Peter Jørgensen	4. 2. 68
	Terkild Schmidt	11. 1. 68
Tirslund afdeling:		
	Asmus Jensen, Aabøl	31. 12. 67
Toftlund afdeling:		
	Kresten Jørgensen, Stenderup	14. 5. 67
	Julius Petersen, Toftlund	30. 11. 67
Øster Lindet afdeling:		
	Jørgen Køcks	1. 9. 67
	Anders Lassen	15. 10. 67
	Nis Nissen	23. 12. 67
	Nis Ipsen	3. 1. 68
	Jørgen Ravn	7. 3. 68
Haderslev østeramt		
Aller afdeling:		
	Frederik Jørgensen	2. 12. 67
	Krestian Lund	26. 3. 68
Fjelstrup afdeling:		
	Niels H. Schmidt	2. 5. 67
	Peter Have	7. 10. 67
Haderslev afdeling:		
	Jakob Andersen	20. 3. 67
	Chr. Ries	17. 4. 67
	Hans Vejbeck	24. 4. 67
	Laurids Schmidt	26. 6. 67
	Martin Mortensen	2. 7. 67
	Jørgen Paulsen	3. 7. 67

	Jens Banz	19. 8. 67
	Mads Lyhne	19. 9. 67
	Asmus Knudsen	22. 9. 67
	Albert Jensen	5. 10. 67
	Nikolai Skødt	8. 11. 67
	Johannes Lorenzen	23. 11. 67
	Jens Have	6. 1. 68
	Eduard M. Paulsen	1. 2. 68
	Niels Math. Holdt	3. 2. 68
	Jørgen P. Dahl	19. 2. 68
Halk-Hejsager afdeling:		
	Peter Bjerning	5. 6. 67
	Thomas Hansen	29. 1. 68
Hammelev afdeling:		
	P. N. Knudsen	2. 4. 67
	Johan A. Blomgren	27. 7. 67
	Jes Schneider	4. 12. 67
	Jens P. Schmidt	31. 1. 68
	Christian Petersen	27. 3. 68
Hoptrup afdeling:		
	Hans Skovrup, Marstrup	20. 7. 67
	Thomas Ravn, Hoptrup	23. 12. 67
	Paul Herbst, Hoptrup	22. 1. 68
Starup afdeling:		
	Conrad Ravn, Løndt	5. 2. 67
	Niels Paulsen, Lunding	8. 5. 67
Stepping afdeling:		
	Adolf Wiuff, Farris	23. 10. 67
Tyrstrup-Christiansfeld afdeling:		
	Laue Quvang	23. 5. 67
	Christian Simonsen	6. 7. 67
	Anton Skov	9. 1. 68
	Niels Møller	11. 1. 68
Vedsted afdeling:		
	Markus Andersen	3. 5. 67
	Nis Byriel	14. 7. 67
	Peter Jørgensen	12. 11. 67
	Jens P. Jensen	20. 12. 67
	MadsToft	11. 3. 68
Vilstrup afdeling:		
	Christian Hansen, Lauesgaard	7. 2. 68
Vojens afdeling:		
	Jens Jønson	3. 6. 67
Øsby afdeling:		
	Hannibal Duus, Øsby	29. 4. 67
	Marius Kjær, Flovt	18. 5. 67

Peter Schmidt, Øsby	21. 5. 67
Enevold Hendriksen. Øsby	5. 12. 67
Iver Hansen, Aarø	22. 1. 68

Sønderborg amt

Broager afdeling:

Peter Hansen, Broager	16. 5. 67
Claus Brock, Iller	2. 6. 67
Peter Andersen, Broager	27. 6. 67
Georg Jessen	7. 7. 67
Carl Dele	7. 7. 67
Jørgen Jensen	8. 7. 67
Johan Eckert	25. 7. 67
Andreas Jonasson	31. 7. 67
Peter Jørgensen	16. 9. 67
Hans Jessen	8. 10. 67
Hans Brodersen	23. 10. 67
Nis Hansen	20. 1. 68
Nis Bruhn	30. 3. 68

Egen afdeling:

Lorenz Jørgensen, Østerholm	11. 5. 67
Peter Tcheche, Egen	25. 10. 67
Jørgen Frederiksen, Dyndved	16. 1. 68
Peter Moldt, Guderup	13. 3. 68

Havnbjerg afdeling:

Jørgen Jørgesen	15. 10. 67
Christen Blom	15. 10. 67
Jens Hansen	2. 2. 68
Jørgen Thomsen	6. 2. 68

Hørup afdeling:

Knud Rasmussen	2. 8. 67
Chresten Iversen	10. 1. 68
Hans Chr. Krogh	18. 3. 68

Kegnæs afdeling:

Hans Iversen, Torsthoved	28. 11. 67
Johan Michelsen. Torsthoved	6. 12. 67
Hans Andersen, Kronborg, Skovby	11. 12. 67

Ketting-Augustenburg afdeling:

Hans Jensen Jørgensen	19. 4. 67
Peter Christensen	12. 10. 67
Nicolaj Burhøj	4. 1. 68
Jes Hansen	22. 1. 68
Peter Hansen	24. 3. 68

Lysabild afdeling:

Hans J. Iversen, Skovbyballe	26. 3. 68
------------------------------	-----------

Nordborg afdeling:

Jes Johansen, Nordborg	20. 8. 67
Peter B. Thomsen, Nordborg	30. 1. 68
Jørgen Frost, Pøl	27. 3. 68

Notmark-Asserballe afdeling:

Jørgen Lang, Katryde	3. 5. 67
Hans Hansen Christensen, Hundslev	4. 8. 67
Peter Jørgensen, Fynshav	26. 3. 68
Peter A. Petersen, Fynshav	31. 3. 68

Nybøl afdeling:

Hans Andresen	6. 5. 67
---------------	----------

Oksbøl afdeling:

Andreas Arnold, Mjels	25. 7. 67
-----------------------	-----------

Sottrup afdeling:

Thomas Hansen, Øster Sottrup	25. 6. 67
Jeppe Jørgen Jepsen, V. Sottrup	22. 9. 67

Svenstrup afdeling:

Christen Mathiesen, Stevning	26. 6. 67
Hans Paulsen, Stevning	30. 8. 67
Christen Hansen, Taarup	22. 2. 68

Sønderborg afdeling:

Nis Schnoor, Sønderborg	3. 5. 67
Andreas Brock, Sønderborg .,	5. 5. 67
H. P. Asmussen. Sønderborg .	17. 5. 67
Christian Clausen, Sønderborg	31. 5. 67
Carl Christensen, Sønderborg	3. 6. 67
Hans Matthiesen, Sønderborg	13. 6. 67
Harald Helmer, Sønderborg	21. 6. 67
Lauritz Matzelt, Sønderborg	7. 7. 67
Jens Christiansen, Sønderborg	19. 7. 67
Jens Carlsen, Sønderborg	13. 7. 67
Niels Jensen, Tandslet	27. 7. 67
Niels Mathiesen, Sønderborg	29. 7. 67
Peter Schmidt, Sønderborg	7. 8. 67
Peter Hansen, Sønderborg	11. 8. 67
Chr. Leimand, Sønderborg	11. 9. 67
Peter Christensen, Sønderborg	18. 9. 67
Friedrich Andresen, Sønderborg	29. 9. 67
Jørgen Lund, Sønderborg	10. 11. 67
Frederik Skriver, Sønderborg	8. 1. 68
Christian Jensen, Dybbøl	16. 1. 68
Jørgen Kock, Vollerup	25. 1. 68
Niels Jensen Beck, Sønderborg	12. 2. 68
Hans Ohlsen, Sønderborg	25. 2. 68
Christoffer Wellert, Sønderborg	17. 3. 68
Frederik Matzen, Sønderborg	7. 5. 68

Ullerup afdeling:	Niels Ganderup, Blans	13. 5. 67
Tønder amt		
Arnum afdeling:	Andreas Nisum	5. 10. 67
	Karl Toft	2. 1. 68
Ballum afdeling:	Jens Hansen	26. 6. 67
	Hans Madsen	27. 7. 67
	Andreas Lund	30. 7. 67
	Hermann Jensen	30. 11. 67
	Chresten Bergmann	18. 3. 68
	Andreas Sørensen	20. 3. 68
Bredebro afdeling:	Jef Hansen, Brede	26. 4. 67
	Jens Fr. Riddermand Holdt	23. 9. 67
	Chr. Beyer Lund	5. 12. 67
	Niels Snitgaard	19. 1. 68
Døstrup afdeling:	Chr. Davidsen	24. 4. 67
	Niels Ferslev	30. 1. 68
Emmerlev afdeling:	Broder Jepsen, Kærgaard	23. 8. 67
Hostrup afdeling:	Edvard Jessen. Rørkær	19. 9. 67
	Jens Peter Evald	20. 12. 67
Højer afdeling:	Hans P. Nissen	14. 7. 67
Løgumkloster afdeling:	Martin Petersen	23. 3. 68
Møgeltønder afdeling:	Søren Hansen	7. 7. 67
	Johann Baumgarten	24. 2. 68
Nørreløgum afdeling:	Valdemar Linnet	8. 7. 67
Ravsted afdeling:	Asmus Andersen	
	Broder Johansen	10. 6. 67
	Hans Schmidt	12. 8. 67
	Peter Jensen Gad	23. 11. 67
		24. 2. 68
Rejsby-Brøns afdeling:	Chr. Jørgensen	30. 4. 67
	Andreas Oksen Jessen	9. 6. 67

Roager afdeling	Jens Peter Lauridsen	28. 3. 68
Skærbæk afdeling:	Marius Christensen	8. 5. 67
	Ingvard Holm, Rømø	13. 10. 67
	Peter Duhn, Rømø	26. 10. 67
	Asmus Juhl, Rømø	4. 11. 67
	Anton Henningsen	20. 12. 67
Højer afdeling:	Hans P. Nissen	14. 7. 67
Løgumkloster afdeling:	Martin Petersen	23. 3. 68
Møgeltønder afdeling:	Søren Hansen	7. 7. 67
	Johann Baumgarten	24. 2. 68
Nørreløgum afdeling:	Valdemar Linnet	8. 7. 67
Tinglev afdeling:	Oskar Sørensen	21. 2. 68
Tønder afdeling:	Tøge Petersen	10. 5. 67
Visby afdeling:	Jørgen Christensen, Visby	25. 12. 67
Vodder afdeling:	Peter Thyssen	12. 11. 67
Øster-Højst afdeling:	Andreas Peter Eskildsen	2. 8. 66
Udenfor Sønderjylland		
Flensborg afdeling:	Christian Madsen	6. 9. 67
	Andreas Andersen	22. 1. 68
Aarhus afdeling:	Svenne Jessen	24. 7. 67
	Hugo Erichsen	26. 10. 67
København afdeling:	Hans Lorentzen	7. 11. 67
	Jonathan Smith	12. 3. 68
Ribe afdeling:	A. P. Vestergård, Ribe	2. 7. 67
	Laust Sivertsen, Ribe	23. 1. 68

